

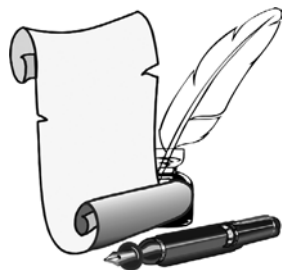
ЛІТЕРАТУРНИЙ

2016

ЧЕРНІГІВ

№ 2\74

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№2 (74)

квітень-червень 2016

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор
Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Анатолій ЗАЛІСЬКИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Володимир САПОН

Віктор ТКАНКО

Журнал надруковано за фінансової підтримки
Чернігівської облдержадміністрації

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Дмитро Кремінь. Поезія	3
Анастасія Юник. Новели	14
Ігор Фарина. Поезія	20
Станіслав Шевченко. З садів земних і небесних. Поезія	26
Михась Ткач. На призабутій дорозі. Новела	34
Ірина Васильківська. Жіноча доля. Поезія.	39
Віталій Леус. Шрам на серці. (Уривок з повісті)	47
Михайло Кушніренко. Ніхто, окрім нас. Поезія	67
Оксана Неділько. Новели.	70
Дмитро Мельниченко. Поезія	75
Валерій Конаш. Нірвана. П'єса (Закінчення. Початок – число 1 (73) за 2016 р.)	80
Петро Пулінець. Поезія.	96
Володимир Фриз. Історії неповторного Подолу	101
Анатолій Редько. Поезія.	107
Ілля Левченко. Історія одного роду.	111
Ісаак Клейнер. Поезія.	121

ПЕРЕКЛАДИ

Нурлан Джилкішиєв (Казахстан) «Освячені любов'ю, живемо, а без кохання тліємо, мов попіл...» Поезія (Переклад Сергія Дзюби)	126
Ніна Шклярова. Що ж ми посієм на рідній землі? Поезія (Передмова і переклад з білоруської Миколи Лелюка)	133

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Володимир Бойко, Тамара Демченко. Десна очима юнака початку ХХ століття	141
--	-----

ПУБЛІЦИСТИКА

Тетяна Сидоренко. Батьківщина в обмін на рай. Есе	150
---	-----

ЮВІЛЕЇ

Володимир Кузьменко. Справжній українець: штрихи до ювілейного портрета Олександра Забарного.	158
--	-----

КРАЄЗНАВСТВО

Микола Тимошик. Усього лиш одна куркульська доля	162
--	-----

НЕЗАБУТНІ

Олексій Неживий. Григір Тютюнник і Станіслав Реп'ях: те, що незабутнє	173
--	-----

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Оксана Гарачковська. З Україною в серці.	176
Димитр Христов. Багата поетична палітра	178
Олександр Забарний. Зоряна сповідь серця.	182

НА ВАШУ КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ.	186
---	------------

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ

Мар'яна Ковальчук. Тріумфальна брама в Новгороді-Сіверському	188
ДЗВЕНИ, НАША ПІСНЕ	
Дмитро Іванов, Микола Водякін. Коліскова.	190

Дмитро КРЕМІНЬ

Дмитро Кремінь – відомий український поет, есеїст, перекладач. Народився 1953 року на Закарпатті. Випускник фільфаку Ужгородського державного університету. З 1975 року живе і працює на Миколаївщині – в селищі Казанка та в самому Миколаєві. Голова Миколаївської обласної організації НСПУ. Лауреат Державної премії

України імені Тараса Шевченка, всеукраїнських літературних премій імені Василя Чумака, Володимира Свідзінського, Володимира Сосюри, Леоніда Вишеславського «Планета поета», Зореслава (Стефана Сабола), міжнародної премії імені Івана Кошелівця тощо. Нагороджений Грамотою Верховної Ради України, медаллю князя Миколи Гедройця. Автор багатьох поетичних книжок, виданих у Києві, Одесі, Миколаєві та Ужгороді. У перекладі вірші виходили в Англії, США, Канаді та Китаї.

Обставинами життя тісно пов'язаний із Чернігівщиною – далекого 1978 року його дружиною стала Ольга Колесник із села Гусавка Менського району.

ЛІТО ГОСПОДНЄ

поетичні візії

* * *

Ледь шелестить вологими губами
В колодязі глибокому вода.
Глибока ніч схиляється над нами,
Зірками в душу небо загляда.

О, ноче України! Ми самі
Себе шукаєм, задивившись вгору,
Де все вже є в небесному письмі -
Літа війни, терору й людомору.
Але не цим і ми, і світ стоїть.
І ми – не діти цвинтарної саги.
І сяйво йде із світлових століть,
Немов небесні корогви і стяги.

Яке високе небо уночі!
Мов авта на Хрещатику – світила.
Сузір'я підбери собі і мчи
На Банкову свою небесну, мила.
Це ж так у нас: окраїнна земля,
То половці, то обри й печеніги.
Вертаємось – і зорями поля.
А лоціями – Велесові книги.
І мчить по нас то січ, а то орда.
Чумацький Віз гуркоче понад нами.
І ледь шепоче білими губами
У Сиваші солоному вода...

* * *

Соняшник із-за старого тину
Посміхнувся – блиснув чорний зуб.
А колись я тут учив дитину
По землі ходити без упину.
Син і йде, у сяйві мідних труб!
А у нього – космос у долонях,
І красуня перша – це жона...
Ти ж, моя кохана, сивий сонях,
І літа вже наші мчать на конях,
Де зупинка знана і сумна.
Сумно те, що вже ми посивілі,
Та душею – зовсім не старі.
А в отецькій хаті, не на віллі,
Ти знайшла старі календарі.
Стали ми на цій землі ізгої...
Запиши – і запали скрижаль.
Тільки золотої й дорогої,
Золотої й дорогої – жаль!

* * *

Так жаль мені саду, який сам собою цвіте.
А білена хата давно на замку, і нітрошки
Уже не чекаю, що літо прийде золоте...
Старе моє щастя – як схлипи трофейні гармошки.
І жаль мені саду і всього, що тут постає...
Малиновий запах городу обійми розкриє.
І внук – наче янгол: о, радуйся, бабо Маріє!

А завтра – на Седнів. Альтанка там Глібова є.
Пленер живописців і церква кіношна од Вія.
Лиш хату замкнула й не йде уже баба Марія...

Барокові, панські, мазепинські Снов і Турець.
І десь тут, у Седневі, слід молодого Шевченка.
І я на заплаву гребу, на малий острівець.
Княгинє, яскине, яка ти мені далеченька!
П'ємо на плєнері з мольберта, і хай йому грець!

Тепер і самому немає ні ночі, ні дня.
І лізе на голову вшістка мені чортівня.
І все ж мені жалко того молодого коня,
Він став, бо зчепився плужок уже з віссю земною.
І небо високе гойдається понаді мною.
І в небі – як діти – літак літака доганя.
Було мені щастя, тепер воно рідко буває...
Висока-висока вода із Десни прибуває.
Літа під водою, де мріють столітні соми...
Висока-висока вода вже пів-світу затопить.
І риба столітня тебе попід хвилею схопить.
Й «ракети» з Чернігова вже не діждемося ми.

І панночка-відьма над нами летить у труні.
І схлипує вітер, і дивиться Вієм ув очі...
І хрест на могилі. І хрещики на полотні.
О, панно любове! О ніч України! О ночі!

І більше – ніколи. Ти чуєш? І більше – ні-ні!
Лиш панський маєток біліє крізь липи мені,
І ляля у льолі. Махнула поету рукою –
І все потонуло навіки, як сад над рікою.

Лиш Вієва доня. Лиш твій силует на стіні...

* * *

Впала музика з неба, і сім її нот
Долинає до мене із мороку літ.
Молодому поетові дивляться в рот,
А старому поетові дивляться вслід.
Молодий – на естраді. Гуде стадіон,
І майбутнє щасливим експресом гуде.
А старому поетові свій пантеон,
І вже голос його не почуєш ніде.
Був і я молодим, а розтанув, мов дим.
І січе мене люто із неба шрапнель.
Але все мені – музика й давній інтим,
Коли муза з райцентру прийшла у готель.
Ти прийшла – наче музика, в повені вод.
І старому поету видіння снує.
Досі є в нас поети і є в нас народ,
Але кожен із свого колодязя п'є.
Полонезу стихія. І полум'я, й лід.
Але впав я, мов ангел, із горніх небес.
Я пройду – ти прощально поглянеш услід.
І заплачеш, як плакав колись полонез...

* * *

І садок вишневий біля школи,
Біля школи яблуневий цвіт...
О, невже не вчути вам ніколи
Голоси дзвінких дитячих літ?
А травною встелена алея,
Яблуня, що звалася «апорт»?
Діти Архімеда й Галілея,
Малювання, музика і спорт?
У новітній феодальній ері –
Як ми жити будемо віки,
Так, аби сміялись на пленері
Пана Енгельгардта малюки?
І музикувати, і радіти
Буде пан за кавою-глясе.
Ви питали, як там наші діти?
Просто не народяться. І все...

* * *

Золото розсипаного жнива.
Стежка в гарбузинні на город...
А була романтика фальшива,
Кажете? І нею жив народ?
І гриміли духові оркестри.
І було Довженкове кіно...
Повмирали браття наші й сестри,
Де екранне ткали полотно.
Десни зачарованої хвилі.
Місячна стежина до ріки...
Ще колись і в мене на могилі
Затріпочуть білі рушники!

* * *

Корова задивилася в колодязь
І впала поміж місяць і зірки.
Ніде її сьогодні не знаходять
Ані господар, ані пастушки.
Сама вона не вибереться з пастки.
А як знайдуть і витягнуть скоріш,
Уже вона не буде в лузі пасти,
А тихо піде під різницький ніж.
І нас колодязь – яма оркестрова,
І контрабас гуде, як голос бід.
А з неба озивається корова,
І плаче стежка босоногих літ.
Літак у небі креслить кола срібні,
Колодязні ридають журавлі,
Неначе ми нікому не потрібні,
Останні українці на землі.
А живемо у центрі – наче збоку,
На перехресті тисячі доріг.
І воду цю колодязну глибоку
Бере на небо чорний одноріг.
А пастушки в нічне і досі ходять.
А ту корову досі жаль мені,
Яка упала в зоряний колодязь,
А світло згасло в мами у вікні...

* * *

Ользі

Цілий день на городі картоплю копала,
А прийшла із городу, бо зоряна ніч.
А вночі, накопавшись, і в снах не лігала,
І не бачила рідних облич.

Але ніч...Ах ця ніч із плеядами й зорями,
Розсипала небесний огонь по землі.
І невже ми ізнову тих предків повторимо,
Що копали не скарб у землі – картоплі?
Насмішили усіх. Находились Європою.
А в саменьких – потоп. І Десна. І Дніпро.
...Піду й я на город – і щоднини викопаю
То картоплю, то древнє чавунне ядро...

* * *

Потішна гетьманська столиця
Із мурів, гармат і церков.
Бароко, меди і пашниця,
І Мотря, така білолиця,
І чорна гетьманська любов.
А в небі – комета Галлея,
Та відблиск батуринських веж.
Чорнило і кров Кочубея, –
Усе у Батурині ждеш.
Усе тут на рівні балади,
Бо хто на землі не грішив?
Од Чорної ради – до зради
Дороги козацьких старшин.
Анатома. Кров і неслава.
Прокляття вовіки віків.
А наша неслава – Полтава,
Вікторія царських полків.
І смерть, що приречена слову
Сьогодні на рідній землі.
...А хвилі із річечки Снови
Виносять на берег шаблі,

Пістолі та ржаві мушкети,
Пробиті старі черепи.
І де ви сьогодні знайдете
Мазепин відбиток стопи?
Болиголов буде стелиться
Де гетьман у славі пройшов.
І кров. І гетьманська столиця.
І слід од царських підошов...

* * *

У лугах уже пожовкли трави,
І приходить осінь у село.
Пропливли у гавань пароплави...
У яким столітті це було?
З Домниці кричали капітану
Юрми ярмаркових молодичь.
Нині видно з білого туману
Корабельні сосни й блиск зірниць.
І мені ви спогад цей пробачте.
Час – і монастирське п'ю вино.
А з туману сосни, ніби мачти,
Мов ескадра, що пішла на дно.
Та побачу, ніби у стоп-кадрі:
Нас нескоро снігом занесе.
Молодість вернеться на ескадрі,
І любов повернеться, і все!

* * *

Асфальтівка звертає на Седнів.
На такий молодесенький Седнів.
На такий замальований Седнів –
На картини нема полотна...
Проминули літа молодії,
Відкричали народні витії,
Але б'ється у мене під серцем,
Що Шевченкова липа – одна.

Я на трон поетичний не сяду,
А тим більш не від'їду в Канаду,
Та й мені, та й мені з зорепаду
Крихта зірки упала вночі...
Я запродав би душу і чорту
За стихійну любов до офорту,
Як луна золотого акорду –
Молоденький поет при свічі.

Ні, нелегко і жив, і писав я...
Що тепер мені – слава, безслав'я?
Чи Осія мені, чи Ісайя –
Все одно мені, ох, все одно.
Повінчався навік з чужиною,
Налюбився з чужою жоною,
Але ти обійшла стороною,
Біла горлиця, бідна княжно!

Асфальтівка на Седнів звертає,
Чорний ворон у небі кружляє.
Чи у Господа милість така є,
Як вечірня пречиста зоря?
І навпіл розламалися гори.
І ревуть реактивні мотори.
І свіча, що горіла учора, –
Догоряє уже, догоряє.

Я караюсь, і мучусь, і каюсь,
Мов гарячої ватри торкаюсь.
Зрікся я золотих істуканів –
І востаннє відбилось в очах:
Асфальтівка звертає на Седнів,
І ніколи – із Седнева в Канів.
І свіча догоряє під серцем,
І згоряє, мов серце, свіча...

* * *

Минуле не клени.
Немудро це і вбого.
Ми в Храмі-на-Крові молились, я і ти...
Минуле – вічний мрець – хапатиме живого
Через літа й віки, і спалені мости.

Усе це так і є. І нащо нам деталі.
Пройшов імперський вік – тепер не ті меню...
Та кораблі пливли, і літаки літали.
І ждала ти мене із попелу й вогню.
Я чисту воду пив у зорянім колодязі,
І зоряна мені співала течія...

І як забуду я, що в місячному одязі
Мені сказала ти уперше:
– Я – твоя...

* * *

Під голубим поганським небом,
У чорній темряві століть
Трави язичеський молебень
При ватрі вечора стоїть.
Згадай, о вечоре-ізгою:
Тут Степ, тут – Скіфія була...

Летить зоря над головою,
Летить, а спалена дотла!
Вечірні сутінки неволять...
І все ж, і все ж у світлу мить
Козацький степ, козацька воля
На вітрі вольному летить.
І в цю журбу, і в цю завію
Летять розорані степи.
І тільки вихор деревію
Іще не складено в снопи.
В душі, де мука і сум'яття,
В літах, які не омину,
Вже гоготить гучне багаття
І деревію, й полину.

Я сам спалю себе й розвію,
Розвію, звіюся упрах.
Зелений вихор деревію
Не вигасає на вітрах!

* * *

На ясні зорі та на тихі води
Летіли й ми по цій гіркій землі,
Де з кутими колесами підводи
Уже везли останні картоплі.
Райцентр у Мені, та село Гусавка,
Та десь на Десні той смертельний вир,
Куди пливла Маруся Богуславка
Та в Домниці виднівся монастир.
Усе пройшло в епосі неоліту,
Лягло в старокозацький патерик.
І бідну челядь нашу посполиту
Переселили в віртуальний вік.
Отак і є – комп'ютер і корова,
Та ще на лузі вранішній туман.
І шоколадна плиточка «Корона»,
Та ще ступила осінь на екран.
І з нею – гарбузові піраміди,
Та сплеск води, та ще світіння зір.
І все до мене їде – й не приїде
Ні кум із Мени, ані машталір.
А в Києві – театр у зоопарку,
Та відьми на Батієвій горі...
Та доки час – тримай, Миколо, марку,
Збирай своє козацтво до зорі.
Хай ці хлоп'ята мамині і школи
Муштруються. І цей малий народ
Під корогви полковника Миколи
Уже стає – за хату і город.
Інакше завтра і землі не стане,
Та пропадуть останні картоплі,
І ми промаршируємо востаннє
Під зорями на цій гіркій землі...

* * *

І Болдина гора в Чернігові,
І в Києві Батиева гора, –
Ви бачилися печенігові,
І половцю, й монголу – й пра-пра-пра...
Церквами, монастирськими химерами,
Тьмутараканню золотих віків, –
Снитесь у золоті бань під хмародерами,
А вирости скінхеди з козаків.
Інету раті – воями хоробрими,
Та хакерами на Десні й Дніпрі...
А вже слов'яни вигибоша обрами,
Аскольдами і Дірами в цій грі.
А ще старими королями Лірами,
Ізгоями п'яти материків.
І що ми клянемо, у що ми віримо, –
Не видно за кулісами віків.

Така мініатюрна ця Земля...
Вона була – у пращі Бога камінь.
Фортецями, патериками,
Монастирями – серце звеселя
Цей еталонний українний дух,
І в Київській Русі – меди до хліба,
І кров зарізаних Бориса й Гліба,
Камінний хліб о часі лютих скрух.
А ненависть мине – листочки фігові
Спадуть, мов злото, листячком трави
На Болдиній горі в Чернігові,
І в Києві, де золоті церкви...

м. Миколаїв

Анастасія ЮНИК

Анастасія Юник – студентка 4-го курсу ЛНУ імені Тараса Шевченка, спеціальність «Філологія (українська мова та література)». Народилась 21 квітня 1994 року. Проживає на Луганщині у селі Половинкине.

Перемогла на конкурсі молодих літераторів Луганщини (нагородження відбулося 22 листопада) у номінації «Проза».

2015 рік – дебютний для мене; у листопаді були опубліковані перші оповідання-образки у «Буковинському журналі», журналі «Глухівщина», на сайті журналу «Золота Пектораль» та у літературному журналі «П'ять стихій».

Працюю у малих прозових жанрах (новела, оповідання, образок).

ОДА УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛЮ

(Диптих)

Ода українському полю

Легіт чоломкав засмагле обличчя пшениці. А вона поволі мружила від ніжного торсання того хвацького парубка. Тендітна, м'яка й дозріла вона просилась до рук, аби заколисати, обвити тебе своїм запахом.

Вечір року поволі пробивався через пахоці серпня; потайки, чорною кішкою він звивався навколо шиї і розчинявся всередині, а потім переносився, мінився на усміхненому обличчі лану.

Лан той котив безмежні брижі призахідного сонця, яке палало янтарем на небосхилі, оповивши вись тонким плетивом світла. Здавалось, що той гарячий просвіток бринить у кожній стеблині цієї жовтогарячої ниви,

упорскує у тебе свою силу та розпалює жар серця, що займається вогненною горою в тобі, намагається вирватися суголосною радістю думок.

Припадаю ниць і бачу порепану чорну зашкарублу землю, цей святий чорнозем, який можна намазати на скоринку. Він пахне порохом, утомою та золотим хлібом, котрий лежить пишно на столі й осміхається своїми солодовими очима. Земля, як вороняче крило, кричить смугастою радістю оду вікам, які досі ятрять її солоною тугою.

Неначе літепло, тебе поквапно огортає вечірня огрійливість, що сотається звідусіль, спочатку завмираючи, а потім пробігає сиротами по шкірі й лоскоче всередині.

О поле, вистраждане, виплаконе, полоскане дощами й бите снігами, неначе батогами, окроплене горем і потом, мучене жалями, ти світишся одвічною плакучою радістю й трепетом, скромною вдячністю безлічі колоскових голівок.

Ті голови майорять жовтими руками безкінечного океану достиглих колосків, плюскаючи на все тіло солодким маревом серпня. Простуєш цією безоднею, гладитиш колючі волоски гребенів пшениці, які вона котить лельом-полельом, повногрудо вдихаєш саме сонце, яке сочиться через землю й гріє долоні струмочками таємної сили. Від цього усередині щось замирає та ледь-ледь дрижить малою пташиною, ковзко набігає й ураз розбивається на мільйони уламків.

Заграва сюрчить коніками й комашками в ланах, наливаючи їх силою, неначе той Антей, що торкається землі й розправляє свої могутні груди. А поле поволі засинає в обіймах натруджених рук і мріє жовклими стеблами про завтрашні дні.

Руки

Руки – то дві грудочки цементу агатового кольору, порепана чорна зашкарубла земля. Вони пахнуть житами, громом і графітовою курявою, що впинається в шкіру й запалену душу, залишаючи по собі глибокі чорні борозни, неначе мітки, струмки жалів і праці. Руки ті щирі, чесні й безкорисливі; вони тепло ведуть по пшеничних голівках, неначе по сонячному волоссю дитини.

Сміються, сміються... Спокійно, але якомось здавлено, втомлено й терпляче, мов соромляться показати свою роз'ятрену тугу втрачених літ.

Руки – то дві зашкарублі мозолясті деревини – під ними все ще горить жар іскристого серця, котре зачало свої чари в тендітних грудях. Здається, що то руки такі ж зuboжіло черстві, але ні, вони цебенять водограєм світла, яке ллється з-поміж усього духу цього тіла.

Руки – то всеосяжне сонце, яке заворожує своєю безмежною добрiстю й ніжністю, що співає у кожному порухові пальців.

Ті руки завжди пахнуть домом і мамою – безкорисливою маленькою

елегантною жінкою, яка гріє тебе своїм ласкавим поглядом. І лине від рук солодкуватий запах вишневого квіту, що розпускає свої шлейфи нарізнобч, обволікаючи тебе маревом мрійливого трепету й задуми.

Я зачарована вами, руки. Втомлені, натруджені, обпечені землею, сонячні, рідні, гарячі й щирі – ви назавжди залишаєте по собі присмак медів і одвічної любові, яка палатиме віковичною чистотою батьківського серця.

Тіні

Його пильний пустий погляд втупився в сірість води, яка гіпноотично притягувала до себе. Здалося, що невидима рука, що простяглася до нього з води, кликала за собою. Десятки рук уп'ялись у груди і тягли, вабили у безодню.

Зело річки зачаровувало своєю ажуровістю. Прозорий вітерець торкав листя і злегка колисав його на своїх старечих колінах. Сірувата гладь води притьмом брижилась, морщилась і біла легкими хвильками об піщаний берег. Обвід вечірнього сонця заливав загравою небо, роблячи чубаті хмарини ніжно-рожевого кольору, наповнюючи їх солодкуватим присмаком теплої осені.

Нога обережно просунулась над урвищем.

– Що ти робиш? – пролунав її лагідний здивований голос, ніби розрізавши ті ниточки, які поснували тіло хлопця.

– Нічого, – яось перелякано мовив він. Він відсахнувся і марево думок відлетіло від нього зграйкою горобців.

Він сів. На столі були розкладені столові прибори і тарілки – усе було готове до вечері. Його пальці злегка ковзали білою скатертиною, перескакуючи з одного предмета на інший. Виделки виблискувала від світла лампи і пускала легкі зайчики. Тонкі пальці тихо, крадькома стисли два прибори, підтягли до себе й заховали до рукавів.

Він злодійкувато сів на своє місце і неначе нічого того не було почав роздивлятися фотографії на стіні.

– Поклади, будь ласка, їх на місце, – сказала вона й подивилася на нього збентеженим поглядом сірої голубки.

– Що покласти? Я-я... – перелякано ковтаючи слину, що від несподіваного запитання вже набігла у роті, промовив він і тим самим викрив себе.

– Те, що ти заховав до рукавів, виделки, – з легким притиском на слові «те» відказала вона.

Він повагався якусь секунду і порозкладав виделки на свої місця, і з хворобливою задумою промовив:

– Я вийду на двір, подихаю свіжим повітрям.

Піт облив його смагляве зашкарубле від вітру і холоду обличчя,

що здавалося засохлою скибкою хліба. Очі солонкувато світилися і неспокійно бігали. Його мучила спрага, язик задерев'янів і не хотів нічого говорити, та ноги повели його на ганок.

Брудний окоп світився десятками очей, роз'ятрених жахом, страхом і їдкістю від пороху і пилюки. І та пилюка впилася в усе навкруги, поглинаючи смердючою безоднею.

Його руки, замурзані й тремтячі, неприродно виблискували гладкими нігтям. Зелені мутні очі втомлено втупились у цятку на сосновій балці. Його римський ніс був червоним від сонця і палав багрянцем, а лице, притрушене недільним брудом, схудло, осунулось і якось запало.

Вицвілі очі боляче кліпали і мружилися від кожного вибуху. Тріпотлива нота страху ледь коливалась у тих грудях; билась, дзвеніла й рвалась на тисячі маленьких металевих частинок.

Цок-цок-цок... Те безкінечне відмірювання часу пульсувало демонічною жилкою на лобі, яка билась у конвульсіях останніх годин.

Пекельні пазурі снаряду поцілували їх гострими палкими поцілунками, котрі всмокталися п'явками навсебіч. Останні вогники життя палали у затьмарених очах побратимів, ніби вишукуючи у своїй пам'яті спомин про когось; вглядалися, водили безладно в голубій безодні неба, що здавалось ще ніжнішим, ніж у часи життя.

Вечірня майже осіння прохолода холодно пройшла за спиною. Вона збудила в ньому жагу й непереборний трепет його молодечого серця, яке було зранене і пошматоване. І над ним уже нависли його колишнє життя з присмаком полину, сьогодення, на яке не мало сили й натхнення, і будучність, яка тисла на нього важким тягарем тіней.

І тіні йдуть назирці за ним, немов бояться загубитися серед натовпу інших живих статуї. Вони згустились над ним і нависли сотнями довгих вогких ліан, обмотуючи зусібч, неначе величезний восьминіг своїми липкими щупальцями; восьминіг той стиснув його і, впорскуючи чорнило в груди, утік достоту як досвідчений грабіжник, що поцупив гаманець з кишені необачної жінки. Почуття випарувались і висохли, як річки у засуху.

Він більше не молиться: не тому, що не вірить, а тому, що не хоче марнувати свої дорогі прохання на дрібниці, котрі нічогосінько не варті. У його почасті хворобливому мисленні Господь жив у найдальшому куті серця, забутий, самотній, як і він сам. Прагнув ухопити Бога за сиву бороду зіркової ночі й гойдатися на ній, ніби на гойдалці з прогнилими дошками, але так і не зміг подолати свою неміч...

Самотність пожирає зсередини. Вона душить і давить, і пече, і ламає, буцім засохлу вишневу гілку. Від порожнечі навіть не хочеться плакати, а лише стиха скімлити і скавуліти, як та собака.

Що зараз міг відчувати?! Ненависть, злість і ревності, але найбільше

– самотність. Здається, усі забули про його існування – зайняті своїми турботами, своїм життям. Важко з'ясувати, що ти нікому не потрібен, і з цього болота сам маєш знайти вихід.

Він завжди подумки з нею...

Забув, як вона гарно пахне, як приємно посміхається карими очима, як обнімає.

Але знову інша.

Він бачить її очі, такі ж карі, таке ж волосся, усмішку.

Ненавидить інколи їх обох за те, що мусить страждати, гризти себе і кожен раз четвертувати душу.

– Я люблю тебе, люблю її. Але з тобою я не можу бути, ми надто... просто інший. Але я хочу і для себе шматок, шматочок, кусник, крихітку... лиш крихту щастя. Нас більше немає – ми розчинились у наших стражданнях і любові. Не хочу втрачати тебе ні на секунду. Якби можна було, я зібрав би усіх тих, кого шаную і люблю, в одному будинку чи хоча б на одній вулиці, щоб мати змогу бачити всіх вас одномоментно, завжди, насичуватися вашим духом, пристрастю, завзяттям і прикрощами – усім, що вам належить. То ревності. Я бачу твої фото, й гідь підходить до горла комом. Вибач, що такий егоїст, бо не хочу ділити тебе ні з ким. Ти зайняла нішу у серці й хочеш її покинути, але я не можу цього дозволити. І ось я плачу. А що ті сльози? Просто вода.

Глянув на свої великі мозолясті долоні. Здавалося, лінії на руках, спітнілих від напруги, перетворилися на мільйони струмочків, які вигравали на світлі вуличного ліхтаря, переливалися, блищали, впадали одна в одну. І там, на цих лініях, мозолях і шрамах, відбита його доля, його безбарвне сьогодні.

Восени сосни зеленіші. Вони стоять зачаровані меланхолійною радістю. Сонце вже не палить їхні голки так, як улітку. Сосни дихають вільно, глибоко, протяжно наповнюючи свої легені сірою сирістю. А згори на тебе дивляться бузкові очі небес.

Листопад пахне сизиною туманових димів з гірким присмаком спаленого листа. Той їдкий смак гостро пече ніс і дере горло, але від нього осінь стає ще солодшою.

Трава геть пожовкла й склала свої пелюстки одна до одної, зіщулилась, прилягла, укрившись старими рудими сосновими голками.

У листопаді знову відчутний присмак весни, але такої оманливої, непевної, манірної, як дама у чорному, що зачаровує вас своїм кокетством і недоступністю; знову палахкотять дими із запахом печеної картоплі, свіжоскопаної землі, і мигтить жовтогаряча попруга сонця, яка хилить свої коси за видноколо. Смеркає.

Листя у лісовій вечірній затіні молодшає, оживає й веселішає. Воно має колір сушеного лаврового листа, таке тепле, привітне і злегка шурхотить під ногами. По ньому хочеться йти.

Він любить осінь: можливо, тому, що та живе у його серці й падає сумними холодними дощами на вже переповнену вологою землю. А може, це через те, що раніше не помічав цієї мінливої приємної рудоволосої кокетки, бо сприймав її, як бестію, пожирачку й руйнівницю його космічної гармонії, що перетворювала думки й мрії у суцільну овочеву фабрику в голові.

Та апатія не зникла, вона просто зачалась і стояла на чатах десь глибоко усередині ества, затихла, не шкребла і поки не боліла, мовби чекаючи слушного часу, аби зробити влучний постріл. Вона поки давала радіти, навіть сміятися, забувши про комету спогадів, яка мчалась геть близько від його уявної Землі.

Чорна пащека прірви розкрила свої судомні обійми. Неначе небо розколось, а ліс і річка, вигін розступились у два боки. На нього дмухнув свіжий денний морський бриз. Трошки злякався того дотику вітру, щось глибоко злегка дзенькнуло, і мурашки пішла поза спиною. Русява, трохи з жовтизною, борода весело замахала покрученими волосинками. Блакить очей впивалась у ризку горизонту.

Унизу обриву клекотало море, таке бірюзове безмежжя, безпривіття, холодна мармурова сльоза планети, яка нерадо ставилася до непроханих гостей, адже ті наважилися потурбувати її величність у невідходящий для того час.

...Йому здалось, що невидима рука, що простяглась до нього з води, кликала за собою. Десятки рук уп'ялись у груди і тягли, манили кудись у глибінь. Нога обережно просунулась над урвищем.

Три... Цок-цок-цок... Годинник вже вибив. Пора...

Руки розвів у боки, мов пташеня, яке от-от уперше має злетіти, відірватися від рідного гнізда і сягнути в небезпечний світ самостійно.

Два... Цок-цок... Тихіше. Пора...

Глибокий вдих прохолодного вітру пробіг приємним струменем по жилах і збадьорив усі думки; приємність вранішньої легкості надихнула його, додала сили. Уста розтяглися у посмішці, відкинув голову, волосся заїжилось і розвивалось. Він спокійний та впевнений. Він вільний від усіх примар цієї рутини.

Один... Пора!

Нога впевнено звисала над морською стихією. Він зробив крок... і зник у пухкості рожевуватих хмар, що заграли барвами сонця, яке народжувалося знову. Вони м'яко, ніжно, чутливо огорнули його. Полегкість на душі заколисалася й пройняла кожну клітинку.

...А море кидало свої бурхливі потоки на камені, омиваючи їх солоною білою піною, яка потроху забарвилась у червоні ріки небуття.

Ігор ФАРИНА

Ігор Фарина народився 1958 року в селі Загір'я Зборівського району Тернопільської області. Закінчив факультет журналістики Львівського університету. Працював журналістом. Член Національної спілки письменників України. Автор збірок поезій «Думаю про журавля», «Пісня пісень» (переспіви з біблійних текстів), «Осінні жорна», «Різьби по словодреві», а також повісті-есе про Уласа Самчука «Пекуча чужина» і повісті «Чорне сонце». Вірші, статті, переклади з французької і польської мов, рецензії, краєзнавчі дослідження опубліковані у місцевій та всеукраїнській періодиці. Мешкає у місті Шумській Тернопільської області.

ГОМЕР

Мандрівка уже скінчилась. Та серце неугомонне
Його повертає завше до каменів Іліону.

Здається, квиління фрамінги все чути посеред ночі
І бачать весь біль невмирущий у струнах незрячі очі.

В цей час він збагнув: ніколи, не прийде злада,
Як від аеда між люди не підуть пісні «Гліади».

І мідянозбройні ахейці йому були перед зором,
А Гектор дививсь на нього осяйливий пресуворо.

Не зникли вони у часі, бо в собі безсмертя ген мають,
Його непомеркле світло нам Шліман в землі відщукає.

Ураз тоді зрозумієш, що все Гомер в мандрах бачив
І був Іліон для нього рятунком у дні незрячі.

А ми, окасті нащадки, не матимем оборони,
Як відшукати не зможем дороги до Іліону.

ГЛИБОКИЙ ВІТЕР

Углиблюється серце в небо світу.
А поза ним мене чекає крах.
Бо закохавсь я у глибокий вітер,
І лише з ним уздрію власний шлях.

Нелегка, знаю, ця моя дорога,
Та мушу нею безупинно йти.
І будуть мене втрати й перемоги
Від спокою щомиті берегти.

Ляга на аркуш дивовижність літер
І твориться із них душі ім'я.
Це їх несе крізь час глибокий вітер,
Щоб я збагнув як важко мовить «я».

СТАРІСТЬ

Він берегом своїм повільно йшов,
Чув хвилі попереду й за собою.
Але не міг поплисти у минуле
І знав, що в нову річку не ввійде.

Йому навстріч спішила вже зима,
Злим холодом витоптуючи осінь.
Але таки боялась підступитись
До спогадів, що літо берегли.

ГРУДЕНЬ

...а черв смутний втіка у глиб землі
й холодна тиша на своїм крилі
колише сніг який дитятком спить
і мріє зимозелень біло вкрить
тривожна мить озветься і у нас
бо ми безсилі зупинити час

* * *

...А дзеркало не розкаже про сни, що бачу ночами,
Й воно розіб'ється зовсім, як впаде на нього камінь,
Що випустила з потойбіччя якась невидима праща.
Я вже себе не уздрію та, мабуть, воно і краще.

Бо що воно, знаєте, з того, що буду про себе знати.
Вже серце тоді не захоче незнане в собі шукати.
Побліднуть сни дивовижні, що в мене ішли ночами.
...Ви бачите дзеркало знову? Киньте у нього камінь!

ПЕРЕД «РАБАМИ» МІКЕЛАНДЖЕЛО

На їх обличчях – не огонь осмути.
Задума і прийдешності порив
В душі того, хто суть оцю створив,
Живе у них й вони здолають скруту.

Митець в труді титанів народив,
Щоб всі сказали твердо: – Волі бути!
Хоч злі боги віддали всю цукуту,
Щоб клич уже ніколи не ожив.

Нехай кружляють яструби злоби,
Але їх не злякаються раби,
Свою важку долаючи дорогу.

Їм усміхнеться долі яснина,
Бо через болі в душі йде весна –
Серця до неї рвуться донезмоги.

БІЛИЙ СОНЕТ

Життейський вир свої обійми вічні
Відкриє, щоби взять й не відпустить.
Його незамовкаючі міжзвуччя
Назавше поглинають наші дні.
І не втекти ніде. У цілім світі
Для втечі лабіринту не знайти.
Регоче і сміється ненаситець,
Ковтнувши навіть Аріадни нить.

Прийду в цей світ краплинкою буття,
Впаду росою на стебло трави,
Щоб слухати одвічний хлорофіл.
Вітрисько понесе через луки
На подиху ранкового пракрилах.
Стрічай мене, о вире неблаганний!

В АНТИЧНОМУ ХРАМІ

Пам'яті Миколи Зерова

Душа схолола, як зимовий сад.
І ти зориш на неї, Артемідо...
Прапервінь кличе у бентежний лад,
Але її нема. Гермакопіді ***

Понищили і сад, і виноград.
Й свідомість нашу під свою егіду
Запрагли взяти. Забуття обряд
Нам зготували, щоб ішли ми слідом.

Але у храм, щоб запалить свічу,
Ідемо, хоч насмішки їх всі чуть
(Втомились жити серед руйновиння).

І віримо, що палахкі вогні
Прадавній слід повернуть в наші дні
Й він обізветься в серця нуртовинні.

*** Гермакопіді – так ще називають нищителів культурних цінностей.

БЕЗГОЛОВИЙ СОНЕТ

... і світ відкриється мені
у цих потоках буркїтливих –
у згуках долі незрадливих
розправляться крилята днів.

Знадливий усміх юних губ
мені, мабуть, найбільше люб
і я очікую цю з'яву.

Немає пошуку кінця,
хоч прагне взяти всі серця
в полон підступності диявол.

* * *

Джерела враз із глибини забили.
Холоднокровність обійняла люто.
Тепер ніщо не може зупинити
Мій погляд, котрий молиться на вічність.

ЧЕРВЕНЬ

Червень біг через галяву
І упав на камінь ниць.
Й все довкола закривавив
Зранку спілістю суніць.

* * *

Повзе гінким стебельцем світлячок.
Ось-ось впаде він. Ще одна миттєвість.
Камінчик, ледь помітний у траві,
Я підніму, щоб світлячок не вдаривсь.

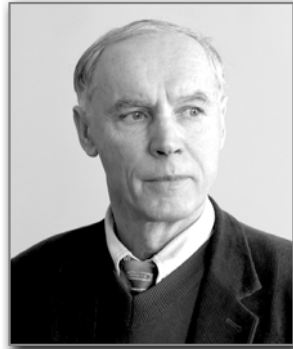
МИТТЄВІСТЬ

Жайвір нить вліта у неба подих,
Чарування обіймає душу,
Кличе сну позбутись шкаралуші,
Спішачи у приворотень-подив.

* * *

Блукає полем хворий журавель.
Та приморозок це не помічає.
Він обпікає все, що на шляху
Побачить молоденькими очима.

м. Шумськ на Тернопільщині

Станіслав ШЕВЧЕНКО**З САДІВ ЗЕМНИХ І НЕБЕСНИХ****НА ВИКЛИК ЧАСУ**

Кого, крім Шевченка, народ іще мав
На виклик майбутнього часу?
Франко Україну будив, наче маг.
Ми вдячні йому, як Тарасу.

І справа не втім – помилявся чи ні,
А в долі жертовно-хрестовій.
В царстві поезії бачив я в сні
Обох на вкраїнським престоли.

Кого, крім Шевченка й Франка, – люд наш мав,
По вічних трудах, як розраду?
Ще Лесю... Ген, Мавкою, вбрана в туман,
Де клумби небесного саду...

ТОЛОКА

Дискусій хвилі – пінні...
Та як тут не лукав,
Усюди в Україні
Потрібна толока!

Хай звістка до столиці,
Як ластівка швидка,
Несеться,
 що в глибинці
Вирує толока!

Вдові клинцюють хату,
Працюють без вагань.
Ніхто не просить плату –
Достатньо й частувань.

А після частування,
Млинців та пиріжків,
Відкриються змагання
На міць руки в дядьків...

Ушкварили троїсті –
Пішли жінки в танок.
Побільше б українських
Збиралося толок!

КООРДИНАТИ ДОБРОТИ

Є азимут і дальність, і одна
Ця точка нульова – моя кімната,
І пляшка недопитого вина.
На трасі «пробку» бачу із вікна –
В глухих заторах та координата.

У кожній із існуючих систем
Ікси свої є, ігреки та зети.
Як мудреці у хащах теорем,
Шукають сенсу в ліриці поети.

Всіх сенсів не збагне і екстрасенс.
Земля слізьми й водою перемига.
Іронія звучить: «Пішов процес.
Життя повсюдно вимагає мита».

Все ж, є координата доброти!
Вона у рідні приведе пенати,
Вам допоможе затишок знайти,
І щастя – як чекають батько й мати.

СЕРПЕНЬ

Серпень, серпень в маминім городі
Був немов – дегустаційний зал!
Та, все ж, серпень – серпик у природі,
І за ним – лише осінній жаль...

Мріялося вічність зупинити,
Залишити сумніви в золі,
У серпневім дозріванні жити
Іще довго-довго на Землі.

Серпень, серпень, море благодаті,
Час важких – аж ломляться! – садів.
Мати світло засвітила в хаті,
А я все під зорями сидів.

БІЛЯ ПОРТРЕТА В ШКОЛІ

*Герою України, землякові
Олегу Міхнюку*

Була сестрою – відвага,
В афганські дні невеселі.
Тебе знемагала спрага,
Пораненого в пустелі.

У маєві синьо-жовтім –
Україну вітав жадану.
Під кулі, у дні гіркотні,
Ти став на захист Майдану.

Вже мати просила: «Годі,
Побережися, сину...»
А ти у бою на Сході,
Прикривши друзів, загинув.

Щасливі, може, герої,
Яких ми багато чули,
І кров'ю землі сирії
У битвах не сполоснули.

Тебе ж – огорнула вічність.
Затихли вже рани, болі.
Замислено нам у вічі
З портрета дивишся в школі.

ВИДИВО НАД МОНАСТИРЕМ

Ледь-ледь шелестіли клени,
Немов фоліанти князя
Великого Ярослава:
Їх юний монах гортає
У келії в самотині.
Гамує він кров кипучу
І мрію про бойовище,
Про меч, шолом і кольчугу,
І Ладу, яка на кручі
Усе когось виглядає...
Виходить монах з печери
І мружить на сонці очі,
Яке чомусь фіолетово
В зіниці ллється до болю.

І бачить вже тільки Ладу,
Яку обминула доля
Його чернечого подвигу...
Кого ж виглядає Лада?

СОН ПРО ПАВЛА ТИЧИНУ

У сні почулося: «Кларнети
Візьміть!»
І голос той затих.
На сцені з'юрилися поети.
Посунулись... Я став між них.

Була, на диво, зала повна,
А в ній Тичина – ще живий!
Звучала музика духовна –
То грав оркестр наш духовий!

Хоч слухачі вітали радо,
Не нас чекали, – зрозумів.
«Тичина сам нехай заграє!» –
Зал скандував, немов гримів.

Як арфу взяв поет у руки,
Я відчував себе в раю.
Немов належали ті звуки, –
З садів небесних, солов'ю.

Стихали оплески, і голос
Почувся, наче Божий перст:
«Поезія – це соло... соло...
Поет для себе сам – оркестр!».

ДІВЧИНКА БІЖИТЬ ДО РІЧКИ

Вона іще не бачила
прикрощів на світі,
У неї прагне єдності
з природою душа,
Радіє і дивується
метелику та квітці,
А лісовик, здається,
ховається в корчах.
Немає ще потреби їй
молитись у спокуті,
Вона медова й чиста,
сама як Божа віть.
До річки люблять бігати
ніженьки роззуті...
Вона у ласці ангелів,
це треба зрозуміть.

* * *

Високих слів минули луни,
І мрій розтанув хмарочос.
Осінніх павутинок струни...
Душа на них бринить про щось...

Про те, що Ви любили квіти,
Салони, виставки, авто.
Про те, що душу зрозуміти
Не зможе Вашу вже ніхто.

Жінкам потрібні компліменти,
Щоб чоловік був наче маг.
Кому потрібні ті поети,
Що охололи до розваг?

Тепер вогонь бажань мінливий,
Та все ж і досі не погас,
І ще я інколи щасливий,
І часом згадую про Вас.

* * *

Летів чарівник лелекою
І лиха мені накоїв:
Та жінка стала далекою,
Яка здавалась близькою!

І я за нею, як мрією,
Тепер лиш у снах літаю.
Проснуся – білий від інею.
«Навіщо це все?» – питаю.

І серце вже стало вагами
Із шальками ошалілими.
Прощатись пора з розвагами –
Життя йде снігами білими.

ВИНО І ПОЕЗІЯ

Виноградне бродіння соків –
Це, на жаль, іще не вино.
Може, лиш через кілька років
Подарує букет воно.

У поезії те ж уміння –
Грона слів достиглі берить,
Докладить ще снагу, терпіння
І, нарешті, вірш сотворить.

Краще в келих вино налити,
Хай і форма в нього стара.
Зрілі вина приємно пити,
Коли прийде на них пора.

ЗОЛОТА МЕЛОДІЯ

Мов душі історія,
вічності мотив –
золота мелодія –
та, яку любив.

Що ж це за іронія?
Серед різних справ
зникла та мелодія,
наче хтось украв.

Та не видно злодія,
сонце лиш сія.
Золота мелодія –
молодість моя.

ЩАСЛИВІ МИТІ

Пригадаю щасливі миті:
Як прекрасно було в житті
Іти – полем в зеленім житті,
А коли колоски налиті –
В сонця повені золоті!

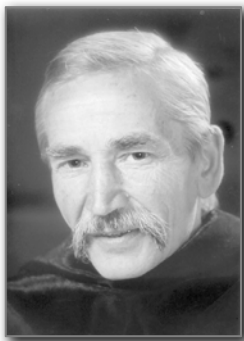
Пригадаю щасливі миті,
Коли вірний був я меті
І довічно хотів любити,
Де луги дощем перемиті
І де вишенька у фаті.

ЯБЛУКА НАДІЇ

Доспіли яблука спокуси,
Дозріли яблука розради.
У вирій відлітають гуси,
І золотіють листопади.

Сховалися у нори змії,
Я у саду плоди збираю,
Шукаю яблуко надії
На яблуні сільського раю.

Михась ТКАЧ

НА ПРИЗАБУТІЙ ДОРОЗІ

Бралось надвечір, коли Денис Царенко, боєць з розвідгрупи 93-ї бригади покинув блокпост, щоб провідати матір, що мешкала на окупованій території. Поспіхом переодягнувшись у цивільний одяг – брудні джинсові штани та гумові чоботи – свого друга з Пісок, вискочив на мотоциклі (взяв у нього на прокат) на призабуту, але добре знайому з дитинства ґрунтову дорогу, що перетинала лінію розмежування. І вже за хвилину трохи пошкодував: задарма вибрав цей шлях.

Місцина довкола була майже гола: кудись зникли розкішні деревця, що тулилися до дороги. Тільки вдалечині невисокі стовбурці, підпалені осінніми барвами та промінцями призахідного сонця, горіли, мов смолоскипи. У видолинках снувався чи то туман, чи дим. Після двох днів дощової погоди скрізь блищали калюжі, виднілися глибокі колії, що лишилися від військової техніки, обабіч чорніли ковбані від розірваних снарядів і мін. Земля була в'язка, руда глина просідала, тяглася за колесами, місилася, як тісто. Від того рух мотоцикла уповільнювався. Перебувати довгий час на цій дорозі вкрай було небезпечно. У повітрі довкіл лунала хаотична

тріскотня, хлопання, вчувався свист, десь далі вибухали поодинокі міни, в горло в'їдався гіркий дим від спаленого пороху.

Задум проникнути на окуповану зону, побувати вдома виношував боець давно. А зважився на цей крок після того, як російські найманці обстріляли його село. І виявилось, що мати поранена осколком снаряда, та ще й хата згоріла... Таке сусідка телефоном повідомила. Від цієї звістки зойкнуло серце в Дениса. І вже за годину весь батальйон про це знав. Дехто умовляв комбата йти у наступ – захопити село, очистити весь Донецьк від бандитів.

Ту ніч Дениса аж трясло: до ранку не міг знайти собі місця в бліндажі. Крім болю, наростала лють. Уже мав намір самовільно покинути блокпост, однак востаннє стримався, передумав. Просився у свого безпосереднього командира, пообіцяв, що на ранок повернеться, і той, незважаючи на неймовірний ризик не тільки для Дениса, а й для нього самого (адже перетнути лінію розмежування так, щоб не помітили бойовики, практично було неможливо), дозволив покинути блокпост. Дозволив, бо в самого мати лишилася сама, відчував, що в бойового побратима на душі.

«Друже, будь обережним. Не підведи. Бо коли що – мені трибунал», – згадалися в дорозі Денису слова командира. «Не підведи. Я ж розвідник», – запевняв сам собі. Він і мотоцикл узяв, і цю дорогу вибрав, щоб не викликати інтерес до своєї особи у бойовиків. Мотоцикл кидало з боку на бік, колеса буксували, заривалися так глибоко в багно, що несила було вибратися. «Потемніє ось-ось... Воно і їхати, як би по доброму, хвилин двадцять», – нервував.

Ще недавно ходив цією дорогою пішки від свого села до Пісківської школи у десятий клас, а вже рік, як відстрілює тут яничар та бандитів, що пруться зі сходу. А до того ще був Крим, де служив у війську, працював таксистом, а покинув півострів, коли там з'явилися «зелені чоловічки». Ще на деякий час затримався у Києві – і повертатися додому стало небезпечно. А як почув, що батько загинув – невідомо й досі, де його могила – під Дебальцевим, то записався в АТО.

«За три роки так і не зміг побувати вдома», – мучило хлопця.

Дивився на дорогу, а бачив батьківське обійстя, уявляв його таким, як знав ще з дитинства: важко було повірити у ту біду, навіть уявити, що ж там. Якось сумно проглядалося з п'їтьми вікно в сад, тремтіла під межею стара береза, гілля якої звисало ледь не до землі, на тлі хвилястої заграви – і очі матеріні не відступали. Вони голубіли бентежно, як небо перед грозою. Дивилися на нього розчулено, невідворотно, так, як тоді, коли брали до війська. Бачити їх було і солодко, і боляче. Посилювалося відчуття провини і тривоги. Денис давно помітив, що відтоді як пішов з дому, матеріні очі він бачить перед собою і в уяві, і уві сні не випадково:

вони з'являються як попередження перед якоюсь бідою. Віщують, стають на сторожі, як оберіг. Не раз він вдивлявся в них у Криму, на передовій, як падали міни на бліндаж, у шпиталі.

Півроку тому розмовляв з нею по телефону – більше не вдавалося. Тепер під гуркіт двигуна пригадував ту розмову. Голос у матері був розгублений. Бідкалася, що сумно їй і страшно. Не за себе, а за нього. І дах тече – треба б полагодити. «Уже нема чого...» – промайнуло в голові. А про батька – не туди подався і загубив себе. «Вірить проросійським бандитами», – заболіло.

Про себе тоді їй нічого не сказав, бо говорити довго не міг – небезпечно. І що б він сказав? Що ранений був двічі, осколком міни пошкоджене плече, вказівний палець болить, пече нестерпно, коли натискує на гачок автомата... А ще, як не спить ночами, то бачить її очі, повні тривоги і смутку. І хочеться розповісти їй все-все... Зізнатися, що він тут гріх на душу бере – вбиває людей, таких же молодих, як сам, хлопців – тих, хто стріляє по ньому з протилежного боку. «На той світ відправив їх уже з десяток, а може, й більше» ...Виринула вдалині темна постать, посунулася вбік, як тінь, до неї підступилася ще одна. Прицілвся, звів курок... І ніби хтось до нього озвався: «Денисе, будь спокійний. Ти захищаєш себе, свою землю. Від рук цих покидьків загинули тисячі побратимів, твій батько... То як бути? Знищувати, Денисе! Інакше їх не зупиниш». Цей голос він не раз чув у собі, коли мучило сумління і розгубленість – упевненість брала гору. І тоді його тіло наповнювалося енергією, міцнів дух.

Сонце невмолимо опускалося за обрій. Дорога дедалі ускладнювалася, і Денис напружував м'язи, стискував до судоми пальці на кермі: то збавляв «газ», то додавав. В обличчя летіли бризки брудної води. Утримувати мотоцикл ставало дедалі важче. Руки дерев'яніли, боліло ранене плече.

Звернув обабіч, де рівнішою була місцина, заглушив двигун. Коли ступив на землю, то відчув, як шпигонуло в попереку. Постояв трохи, тримаючи долоню на спині, затим поволі дістав з кишені цигарки і запалив. Дивився на шини мотоцикла – парували, торкнувся пальцями – гарячі. На середині лінії розмежування не було жодного деревця, тільки стриміли попереду два залізобетонні стовпи, які з'явилися там ще тоді, як ходив до школи. І дорога від них далі розходилася на дві. Він добре знав, куди кожна з них веде: сходяться біля перших хат. Однак було очевидно – цей відрізок шляху буде найважчий.

Оглянувся – довкола ні душі. І дивна тиша. Такої тиші давно не чув – і це насторожило: збагнув, що місцина добре проглядається з боку бойовиків. «Може, вже помітили...» – перехопило подих. Згадав про гранату, яку на всяк випадок друг поклав у торбинці під сидіння. Напружено стояв кілька секунд, нараз захопився: «Не на це треба себе налаштувати.... Я

буду сьогодні у матері. По-іншому не може бути», – розсіяв фатальну уяву.

Хотів, було, йти пішки, проте спинився. «Що я скажу Івану?» – подумав про товариша, що дав йому цей транспорт. І знову усівся за кермо. Летіло багно з-під коліс, а мотоцикл стояв на місці. Двигун похлинувся і раптом затих. Більше не завівся. Тоді Денис дістав з-під сидіння гранату, сунув до кишені й пішов. Земля тяглася за гумовими чобітьми, засмоктувала їх – важко було одірвати ноги.

Сутінь заволокла довкілля, темніло на очах. Було зрозуміло: через хвилин десять-п'ятнадцять настане суцільна темрява. За хвилину-дві російські бойовики почнуть бити по наших позиціях. Певно, і диверсійна група проникне на лінію розмежування. Та про можливе зіткнення Денис не хотів думати. «Доберуся до перших хат, а там хай ловлять за хвоста. Знаю усі ходи – і виходи». Відчуття зустрічі з матір'ю наростало. Знову побачив перед собою її очі – помітно сумні, в яких світилися крапельки сліз. «Я йду до тебе, мамо, йду!» – прошепотів. І в цю хвилину ніби дзизнула зовсім поруч куля. «Снайпер помітив! Ну це все..! Сховатися не мав де, то Денис просто присів. Проте пострілів більше не було. «Якась тактика. Можливо, живим хочуть взяти?» На мить уявив себе в руках сепаратистів і мимоволі торкнувся кишені, де лежала граната...

Чомусь із п'ятьми виринула Карачун-гора, що під Слов'янськом. Був там не раз, чув про дозори, їх там організовували козаки. А ще легенду, як дівчина-українка потрапила в тамтешніх лісах до рук чужинців зі сходу, але не стала полонянкою, а силою своєї волі їх обернула в камені й сама закам'яніла. Так і стоять на тій горі три камені – один з них нагадує вродливу дівчину, інші – мов привиди. Цю легенду Денис сприймав як реальність, вірив, що так і було. Мужність дівчини вражала. Хотів порівняти її з котроюсь зі своїх знайомих, але таких не знайшлося. Мимохіть подумав про землячку Таню, з якою разом ходив до школи. Ця білява, круглолиця, невисока на зріст дівчина найбільше подобалася йому в класі. Останній раз він з нею гуляв усю ніч побіля школи, коли брали його до війська. У затінку пахла черемха, весь сад був у білому цвіту... Від згадки щось світле і ніжне, таке жадане і неповторне підступилося до нього, заворушилося щемко в душі. «Чи вона народила дитину? Писала ж у Крим, що вагітна». Подумав, що вже не зустрінеється, певне, з нею ніколи, бо рік тому виїхала з батьками до Росії. І не тільки тому: вона зрадила рідну землю.

Денис добре усвідомлював, що може статися з ним будь-якої хвилини. Проте уподібнювався дитині, яка їдучи з батьком у машині, ніколи не думає про можливу небезпеку.

Ось йому бачиться батько, що клопочеться у надвечір'ї біля бджіл. З околиці холодком тягне, на сусідському в'язі клекочуть лелеки. А на городі стільки всякої всячини насаджено мамою. Таке високе зело, що й

пройти важко до саду. Ось уже зовсім вечоріє. І сонце таке велике-велике. І дивно йому, чого це воно, коли високо вгорі, то маленьке, а припікає дуже, а як опуститься нижче до землі, то опуститься і почервоніє, але не гріє майже зовсім? Цікаво дивитися, як бджілки прилітають до вулика, обтрушують крильця і ховаються в ньому, але чогось на сон тягне. «Іди вже, сину, до хати», – каже батько, підводить голову і дослухається, де воно співають. А то на городі з матір'ю сидять біля вогню. Вона перекидає в руках гарячу спечену картоплю і дає Денисові. Він їсть, і здається немає нічого смачнішого за неї.

Яка світла, сонячна стежечка до батьківської хати. На ній соняшники великі, жовті, як сонця на тлі голубого неба. Та стежка до дитячого раю. Душа по ній стелеться. І стан такий: хочеться обняти ще не опізнаний весь світ.

Темрява охопила весь довколишній простір. Але не була завадою – міг би пройти тут з заплющеними очима. Дороги майже не притримувався – йшов навмання. За ногами тяглася, зрана мінами, роз'юшена дощами, земля, чв'якали підошви гумових чобіт, але йшов легко, бо знав, куди йде. «Важче стане, як не буде до кого поспішати», – промайнуло в голові.

Попереду кілька будівель виринуло з темряви. Щось у них химерне і підступне причаїлося. І враз очі спотикаються об щось не природне: біля кількох посадок проглядаються додаткові тіні, схоже на постаті. Помітно, як соваються сюди-туди. Інтуїція в Дениса спрацьовує миттєво: засідка! «Не стріляють... То що – полон? Ніколи!»

Ще пройшов кілька метрів у напрямку села. Тіні ті стали більш прозорішими, конкретнішими. Намагався стримати хвилювання. «Вибір зроблено. Їх голоси вже в потойбіччі», – відзначив задоволено. І тут на мить присів, далі підхопився і кинувся бігти. То був жест обманливий, щоб спровокувати погоню і наблизити диверсантів до себе. Відчув уже на відстані п'яти кроків...

«Які голубі очі у мами. Прости, рідна... Ну!.. – завагався, відтак смикнув за чеку гранати, яку тримав у долоні, і завмер: вона впала до ніг..»

Долинали звуки як дзвони. То були удари серця. Розплющив очі – білий світ защемів, загойдався. І разюча, гостра, як ніж, думка: осічка!

– Руки!...

Денис звів очі в небо, з глибини душі вихопилося: «Це твоя воля, Господи!»

м. Чернігів

Ірина ВАСИЛЬКІВСЬКА

Тетяна Миколаївна Тимченко (літературний псевдонім Ірина Васильківська) – працює старшим викладачем кафедри іноземних мов у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. З поетичним словом товаришує ще зі студентської лави. Вона авторка збірки поезій «Палітра життя», яка вийшла друком у столичному видавництві «Аграр. Медіа. Груп» у 2014 році. Зі своїми поезіями активно друкується у міській та обласній пресі, але на сторінках «Літературного Чернігова» вміщує вперше. Вітаємо із дебютом!

ЖІНОЧА ДОЛЯ

Ніч так натхненно зорі висіває,
 Торуючи вікам Чумацький шлях!
 ...Жіноча доля навмання блукає
 По незбагнених зоряних полях.
 На небі зір!
 Мільйони? Міріади?
 Хіба злічити скільки їх сія?
 Так і жінок...
 Усіх і не згадати...
 А доля
 кожній
 випада своя.
 Ота зоря – напевно, щасна доля:

Звучи, рояль!
Хай пам'ять наниза
На струни серця спогади гарячі!
І не біда, якщо воно заплаче –
Неначе юна весняна гроза,
Омиє душу праведна сльоза

ЗОРЯНА КАЗКА

О . Т.

Красуня-ніч
на вечір задивилась,
Що у весняних сутінках згасав.
На захід сонце яблуком скотилось.
Обличчя сонне місяць показав.
Ніч вигравала зорями-очима,
Щасливим сяйвом сповнювала вись.
Один лиш порух ніжними плечима –
І дивні коси чорно розплелись!
В них – таїна...
Глибока...Незбагненна...
І ворожіння сила неземна!
А вечір збіг... За обрій...
І даремно
Його манила чарами вона.
До ранку блимав місяць,
брови звівши.
А зорі
потьмяніли
і стекли
Сльозами
в трави, в солов'їну тишу...
Чим-бо вони зарадити могли?

РОЗМОВА З ДОНЕЮ

Питаєш, чи змогла б я з України
В чужі краї полинуть назавжди.
Залишити іншим сторону єдину,
Її вишнево-сонячні сади...
Залишити замріяне Полісся...
Коханий Ніжин...
Сивий наш Остер,
Де вітер перемін уже пронісся,
Та пил віків із пам'яті не стер...
Лишить на когось дорогі могили,
Що у собі тримають роду прах...
Простори,
Що тебе й мене зростили...
І небо це
Із сонцем на вустах...

Душа зітліє у чужих покровах
Далеких і оманливих країв
Без рідних звуків батьківської мови,
Без наших, українських, солов'їв!
Одна земля нам дана в світі цьому.
Її звеличують. Її любить.
Тут – серця дім.
Воно навіки в ньому.
А чи без серця може хто прожити?

Тож, чи назавжди зможу з України
Полинати,
І не запитуй ти –
Я синьооке небо батьківщини
Не проміняю на чужі світи.

ДОБРО І ЗЛО

Чи відрізняються жорстокість і бездушність?
Байдужий зір у зламане життя...
Очей пустих замулені калюжі,
Де й натяку нема на співчуття...
Бездушне серце від жалю не плаче.
Навряд біда чужа його пече.
Воно холодне
І, мов кріт, незряче –
Сльоза не миє пустоту очей.
Лише любов уміє гоїть рани,
Що зосліпу жорстокість завдає.
Добро перечить злу не перестане,
Допоки ще воно на світі є.
Добро і зло в одному горні литі,
Одна стежина їх завжди вела.
І до останку ще ніким не спиті
Магічні келихи добра і зла.
І добре, й зле – одвічні половини.
Укоотре доля знову їх звела:
Немає більш добра, як від людини,
І більшого нема у світі зла.

ДРІБНИЦІ

А може, то лише пусті дрібниці? –
Зламали гілку...
Вим'яли траву...
Бджолу розчавили...
Убили птицю...
Звели тварину – завели нову...
Дрібниці?
Що жаліть одну комаху?
Трави й дерев – не встигнеш рахувати!
Куди не глянь – усюди бачиш птаха.
А вулиці тваринами кишать.

Оскал звіриний
У таких дрібницях.
Засохлий пагін...
Тиша нежива...
Застиглість у розширених зіницях...
Холодне тіло..
Мертва голова...

Все неповторне у своєму роді.
Мить існування в кожного одна.
Дрібниць нема й не буде у природі.
У цьому суть життя і глибина.

* * *

Сядь біля мене.
Не кажи ні слова.
Навіщо марно промовлять слова,
Коли по оксамиту вечоровім
Тремтливе сяйво місяць розлива?
Десть у безмежжі незбагнених далей,
Таких високих, що не сягне зір,
Як у намисто дорогі коралі,
Сплітаються у пісню ноти зір.
Поринь у тишу.
Дивною вуаллю
До нас вона спускається згори.
Ну хто сказав, що дихають печаллю
Притихлі в снах осінні вечори?
Над нами Всесвіт потопа в бездонні,
На щастя скибка місяця сія.
Гарячі й лагідні твої долоні.
Не треба слів –
Ми разом:
Ти і я.

* * *

За що люблю?
За ніжно-синю повінь,
Що струменить у віях-берегах.
І за весняний негасимий племінь,
Що ти для мене бережеш в очах.

За що люблю?
Нехай розкаже вітер,
Цілюючись із травами в полях.
Хай прошепочуть замість мене квіти,
Збираючи росу на пелюстках.

Тобою я наповнена до краю.
Без тебе я дорівнюю нулю.
Без тебе я життя не уявляю.
За що – не знаю.
Просто я люблю.

* * *

Немов коралове намисто,
Я тугу навпіл розірву.
І полетять червоні бризки
Болючим спомином в траву.

Впадуть, неначе сум одвічний,
Розтануть в крапельках роси.
І переллється туги відчай
У святість чистої сльози.

* * *

Зіткалась у проталинах трава!
То правда, що кінець усе вінчає,
Мов сон, зникає ковдра снігова,
І теплий дотик весну провіщає.
Ще пройде заметілей караван.
Мороз іще не раз обпалить щоки.

Пусте!
Хай це лише самообман,
Але душа весни вже чує кроки.
І хоч печаль іще така жива,
А серце утомилось бути хоробрим, –
Зіткалась у проталинах трава!
І значить, у житті все буде добре.

* * *

Втечімо вдвох у тишу заміську,
Де ще квітує літо без упину,
Бджола бринить, не замовка цвіркун,
Та вже червоно зблискує калина.

Ще розімліло дихають луги,
А вітер квітам ніжності шепоче...
Тож, поки осінь криє береги,
В шаленстві літа заховатись хочу.

Де млосно пахне медом і теплом,
Не затихають наспіви пташині!
Нехай огорне літо нас крилом,
Під ноги кинувши тумани сині.

Занурмося в духмяний спокій трав –
Я хочу літо в серце увібрати,
Щоб казку цю, що липень розказав,
В осінній дощ, як пісню, пригадати.

м. Ніжин

Віталій ЛЕУС**ШРАМ НА СЕРЦІ**

(Уривок з повісті)

Удосвіта Ярина Михайлівна вийшла на подвір'я. Крізь темносині острівці хмар несміливо пробивалися сонячні промені. Було ще прохолодно. Раптом невідь звідки вив'язався пружкий вітер, пропахлий димом і попелом, видихнув з простуджених грудей важке спресоване повітря, залопотів листям у верхів'ї дерев, зірвав яблуко в осінньому саду, пожбурих на землю, шугнув низом у пожухлій траві і полетів далі регочучи і зриваючи вершки на бур'янах.

Та ось сонце викотилося на білу скатертину неба, довгими списами-променями увіткнулося в землю, стих вітер-забіяка і нараз потепліло.

Ярина Михайлівна прийшла до школи зарані. Щоправда, директор уже сидів у своєму кабінеті – звідтіль крізь злегка прочинені двері долинали легеньке покашлювання. Небавом почали сходитися вчителі та учні.

Схоже, Ярина Михайлівна затьмарила всіх педагогів. Молода, вродлива, обличчя ясне, як день, зодягнена в синю з білими горошинками сукню, яка щільно облягала її струнку поставу. Продовгаста шия була оздоблена білосніжним, немов сонячний усміх, широким мереживним коміром. Голова з копичкою чорного волосся зашнута також вимережаною хустиною з китичками. На високе чоло спадало пасемце смоляного волосся, з-під чорних брів допитливим поглядом зоріли блакитні очі, що нагадували волошки в житі.

Учні, які на шкільному подвір'ї вилаштувалися квадратом, незмигну дивилися на Ярину Михайлівну, здається, очей не могли відірвати. Була вона красива, мов квітка. Деякі допитувалися: «Це хто така?» Знаючи не без гордоців відповідали: «Це – наша нова вчителька Ярина Михайлівна Мельник. У школі викладатиме українську мову та літературу». Учителка дивилася на учнів і з кожною хвилиною їй ставало болячіше на серці. Дівчатка були зодягнені хоч і в старенький, але випрасуваний одяг, хлопці здебільшого стояли в картатих сорочках і порваних на колінах штанях, вправно зашитих маминими руками. В одного хлопчини («певно, з бідної родини», – подумала Ярина Михайлівна) – на штанях було стільки латок, що, здавалося, ще одна дірка – і латати вже неможливо. Одні були у шкарбанах, інші взагалі босі. Юнак, який тримав у руках горн, був зодягнений чи не найкраще. Піджак на ньому хоч і завеликий, либонь, з батьківського плеча, проте новенький. У цьому юнакові вчителька впізнала Дмитра Шкаберду, того хлопчину, який так управно рубав дрова і котрий привів її на квартиру Василини Іванівни. Та ось їхні погляди зустрілися. Учителка на собі відчула тепло його темних очей. Вона злегенька усміхнулася. У відповідь Дмитро кивнув чубатою головою. Ярина Михайлівна перевела погляд на директора школи, той саме помахом руки давав знак. І ось уже, мов лелека, озвався піонерський горн. Шкаберда так сурмив, що в неї на серці аж похололо. Та ось, коли у верховітті тополь і кленів, що обрамляли шкільне подвір'я, розчинилися останні згуки, слово взяв директор Дем'ян Сергійович Безкоровайний. Спочатку він гмикнув, роздивлявся, так ніби шукав опертя, аби почуватися впевненіше, згодом взявся за металевий гудзик на зеленому френчі, заспокоївся й почав говорити.

Свою увагу спершу акцентував на мирних і щасливих днях, котрі знову до нас повернулися, висловив подяку радянським воїнам, які визволили рідну Вітчизну від німецько-фашистських загарбників. Просив хвилиною мовчання вшанувати пам'ять тих яблунівців, які свого часу були учнями, а тепер не повернулися з поля бою.

– Сьогодні, – Дем'ян Сергійович бравим поглядом окинув усіх при-

сутніх, – перед нами стоїть важливе й відповідальне завдання: старанно і наполегливо вчитися, стати гідними будівниками країни, – схоже, червонясті жилки на його пухких щоках ще дужче почервоніли.

Потім виступали вчителі. Від старшокласників слово тримав кремезний сіроокий хлопчина. Говорив пристрасно, полум'яно. Він запевнив педагогів, що після закінчення школи усім класом підуть працювати в рідний колгосп, примножуватимуть трудові здобутки своїх батьків. Першокласниця з білим бантом заявила, що вони вчитимуться лише на чотири та п'ять, й голосистим дзвінком запросила всіх учнів до навчальних класів. Першими до класу побігли першокласники, аби зайняти кращі місця. Вперше вийшла засівати освітянську ниву і Ярина Михайлівна.

Вересень так минув непомітно, що вона не зчулася й коли. Цього разу вчителька повернулася додому раніше, ніж зазвичай. Василина Іванівна готувала до зими домашнє паливо. Всю весну й літо вичищала гній з-під корови, тоненьким шаром розстинала перед повіткою. З часом під ногами він тужавів, спресовувався – восени різала на квадратики. Під стінами повітки протягом місяця плитка проймалася вітром, висихала. Небавом жінка заносила її до хліва. Взимку, коли починала топити, плитка куріла сизим димком, той в'юнився, летів до комина аби через димар вихопитися на поверхню. Від них сотався запаморочливий запах, але згодом він розчинявся, плитки розгоралися, віддаючи тепло і затишок. На черені ставало так жарко – не влжати. Ось за цим заняттям і застала свою хазяйку Ярина Михайлівна.

– Чекайте, Іванівно, я ось зараз переодягнуся й допоможу.

– Не переймайтеся, Ярино Михайлівно. Вам потрібно ще пообідати й до уроків підготуватися. Я вже якось сама впораюся.

– Нічого, ще підготуюся. Ніч велика. Узимку на печі грітимемося разом.

Коли почали удвох чаклувати над цими плитками, справа пішла значно швидше.

– А знаєте, Василю Іванівно, що я вам скажу? Школа нас, учителів, має забезпечити паливом. Я попрошу директора Дем'яна Сергійовича, аби нам завезли чотири складометри дров.

– Ото-о, тоді б мені вистачило на всю зиму, – зраділо мовила хазяйка.

– У такі дні я б топила лише плитками, а коли пекла б хліб – дровами.

Минув деякий час, і колгоспний шофер Грицько Моторний доставив на подвір'я Василини Пустовойтенко чотири складометри дров. Відтягувати до холодів не збиралися – найближчих вихідних вирішили пиляти. Пилка була як нова – дід Махтей напередодні наточив. Досвіду в Ярини Михайлівни бракувало, й пилка на колоді спочатку стрибала, немов на кризі, ніяк не могла знайти свого місця.

– Ви особливо не натискуйте, – повчала хазяйка, – водіть туди-сюди. Учителька прислухалася до поради, і справді за хвилину пилка обізвалася зовсім іншим голосом – задзвеніла, заспівала.

Прямо на очах танули колоди. У цей час мимо подвір'я Василини Іванівни проходив Дмитро Шкаберда.

– Це для мене діло звичне! Я у школі не лише пиляв, а й рубав, – вигукнув юнак і, відчинивши хвіртку, зайшов на подвір'я. – Дозвольте я вам допоможу.

– А батько на нас не гриматиме? – заперечила Василина Іванівна.

– Та чого б він кричав? Я уже цілком дорослий.

З Дмитром пиляли по черзі – то Ярина Михайлівна, то Василина Іванівна. Учень похвалив учительку.

– Гарно пиляєте. Так ніби все життя цим займалися.

Учителька зашарілася: не зрозуміла, чи справді хвалить, чи кепкує.

– Ти вже вибачай, пиляю, як умію, – стиха мовила.

Кашкет на голові Дмитра весь час спадав на чоло, і щоб краще бачити свою вчительку, хлопець безугаву поправляв. Дмитрові імпонували врівноваженість, спокійність і покладистість Ярини Михайлівни. А ще здавалося, вона терпляча, добра й ніжна. Було, хтось з учнів почне балуватися на уроці, інша вчителька як ляпне класним журналом по столу – всі аж підскачуть за партою. Ця зовсім інакша. Зверне до нього пильний погляд і таким спокійним-спокійним голосом мовить:

– Іване, можливо, я тобі заважаю? То мені вийти з класу?

Присоромлений Іван нараз почервоніє по самісінькі вуха: «Вибачте, Ярино Михайлівно. Ви так цікаво розповідаєте, більше балуватися не буду». Іще Дмитра приємно вразила одна деталь. Якось вони писали письмову роботу за творами Тараса Шевченка. Шкаберда був дещо не в ладах із розділовими знаками. Там, де потрібно поставити кому, не поставив – і навпаки. Учителька виправить і неодмінно поставить трійку. Це коли-не-коли письмовий твір відзначить четвіркою. Про п'ятірку й говорити не доводилося. Тому як здивувався Дмитро, коли за першим разом отримав п'ятірку. Уже вдома уважно роздивившись свою роботу, зробив дивне відкриття – в окремих місцях коми були розставлені не його рукою, в інших – закреслені. «Хто ж це так постарався? – запитував сам себе і тут же відповідав: – Та хто ж. Не інакше, як Ярина Михайлівна. Але навіщо це їй потрібно?» Що ж, нехай це буде їхньою маленькою таємницею. Дав собі слово: про цей випадок нікому не розповідати. Ось такі думки спливали, коли Дмитро пиляв дрова.

– Що ж, парубче, – Василина Іванівна буцім повернула його до реального світу, – на перший раз досить. Ти й так уже стомився. Решту

допиляємо самі. Спасибі їй за це!

– Василю Іванівно, – удавано обурився Шкаберда, – ви мене, що проганяєте з двору?

– Дізнається батько – гриматиме на мене.

– Я вам уже сказав: я цілком дорослий і свої особисті питання вирішую сам. Давайте краще сокиру!

Василина Іванівна винесла з хліва сокиру. Хлопець пальцем доторкнувся до леза, помітив щербину.

– А хто це вам рубав?

– Та хто б же? Я!

– Пощербили трохи. Певне, на гвіздок натрапили.

– Може. Я рубала старе трухляччя.

– У вас є брусок?

– Є, звичайно, – гайнула до хліва, – на ось, візьми.

Дмитро нагострив сокиру і почав рубати. Висохлі колоди розліталися, немов сірники. Учителька аж залюбувалася. Коли Шкаберда перерубав напиляне, Василина Іванівна запросила його до оселі.

– Я сьогодні вареники з сиром варила. Ходімо пригощу.

– Вареники – це моя улюблена страва, – розважливо мовив Дмитро. – Зайду із задоволенням.

– Ходімо й ви, Ярино Михайлівно, – додала Василина. – Дмитро піде, а ми тоді з вами занесемо дрова.

– Іванівно, ви удвох ідіть, а я занесу і зайду.

Надворі почало смеркати, коли Ярина Михайлівна впоралася з роботою, зайшла до хати. Дмитро сидів на покуті, весь розчервонілий і апетитно наминав вареники. Був збуджений, щось розповідав, жестикулював руками.

– Дмитре, тобі ще одну налити? – Василина зі столика дістала пляшку.

– Ні, з мене й цієї досить, – юнак згріб із миски останнього вареника й відправив до рота.

– Василю Іванівно, а ви що, наливали йому чарочку? – боязко запитала вчителька.

– Еге ж, – хазяйка ніяково усміхнулася. – А що, може, не треба було?

– Не бажано. Він усе-таки учень.

– Вибачте, Ярино Михайлівно, – Василина спрямувала погляд на Дмитра, ніби виправдовувалася: – Та він у нас уже парубчак. Он як допоміг! Спасибі ж тобі велике.

– Тільки ж... – Ярина Михайлівна вставила своє слово, – більше нікуди не заходь, а прошкуй додому. І нікому не кажи, що випивав у вчительки.

– Та що ви! – приклав руку до серця Дмитро. – Клянусь своїм здоров'ям.

Вийшли на подвір'я. Уже зовсім споночіло. На синьому простирадлі неба немов якийсь чарівник висіяв зорі. З мочар пахло річковою тванню, а з городів доносився запах спаленої гички – люди копали картоплю.

– Ярино Михайлівно, – Дмитро дихнув просто в обличчя вчительки.

– Що? Що ти мені скажеш? – уловила запах самогонки.

Учителька чекала на що завгодно, тільки не на ці слова.

– Ви мені так подобаєтесь. Я вас люблю.

Вона не встигла осмислити почуте, як Дмитро пригорнув її до себе і поцілував у розтулені уста.

Обличчя Ярини Михайлівни нараз спаленіло, вона була настільки ошелешена, що не могла й придумати, що його далі робити. Її буцім обпекло жаром, кинуло в піт, ноги зрадливо затремтіли, ледь на них утрималася. Раптовим спалахом заіскрилася думка: а що як хтось із сусідів усе це бачив? Розголос піде по всьому селу. Тоді у школі їй не працювати. Полохливо озирнулася довкруг, але, крім сутемряви, яка густою смолою розлилася довкіл, не бачила нічого. Дмитро кинувся навтьоки, й підшовши лунко лопотіли по пустій вулиці й гірким щемом відлунювали в серці. Як їй тепер заходити до хати? Василина Іванівна неодмінно побачить її розгублений стан і почне допитуватися: що трапилось? Сором бо який! А що вона відповість? Що її учень поцілував у самісінькі уста? Стояла якусь мить незворушно. Схоже, затерпла душа почала оговтуватися. «Аби надалі більше такого не утворив, треба з ним бути обачнішою», – спало на думку. З нею й пішла до оселі.

* * *

Наступного дня за сніданком Ярина Михайлівна тихо, непомітно, здалеку, так ніби між іншим, почала розпитувати хазяйку про родину Шкаберди. Василина Іванівна, ні про що не здогадуючись, розповідала: живуть від нас далеченько, майже на протилежному кінці села. Хазяйновиті. Хата на фундаменті, крита бляхою. Як у них комуняки не відібрали? Може, відкупилися, може, їх не чіпали тільки тому, що батько Дмитра Онисим Арсенович в активістах ходив, сам розкуркулював. Тепер завідує в колгоспі тваринницькою фермою. Там такий – не підступитись! Бундючний, чванькуватий. Догодити йому важко. Дбає про власні інтереси. Справжній шкурник. Василина Іванівна на батька Дмитра дала таку характеристику, що Ярині Михайлівні зробилося кепсько. «А ось жінка в нього, Килина, – продовжувала Василина, – це вже мати Дмитра, – людина дуже гарна. На фермі корів доїть. Така проста, трудолюбива. Скрізь упорується – і на роботі, і вдома. Там, на городі, любо глянути. А

він весь вік з неї знущасться. У них ще дід Корній, батько Онисима. Той мірошником у колгоспі. У нас вітряк за селом стоїть. Додому жодного разу не прийшов порожній – щось та принесе. Кожного дня гречаники печуть і з сметаною їдять. У них – троє дітей – старша дочка Анастасія. Гарна дівчина, працьовита. Видно, в матір удалася. За характером – покладиста, добродушна і терпелива. З Василюю одного року народження, разом сиділи за однією партою. Середня сестра Марина живе в Росії, вийшла заміж за льотчика-фронтовика. А сам Дмитро у них – найменший. Хоч і переросток, та ще школяр. Ви його знаєте. Гріх погане слово сказати – совісний і старанний. Він також, певне, в маму вдався».

– Узагалі-то люди в нашому селі є всякі, – розважливо мовила Василина Іванівна. – Енергійні й непокірливі, норавливі й сварливі. Є жінки з такими характерами, що інколи думаєш: як чоловіки з ними живуть. Дехто з чоловіків під чаркою і якусь шкоду може утворити. Словом, поживете з півроку, самі роздивитесь.

Через два тижні Василина Іванівна раптово захворіла. Прихопило серце. Приходила фельдшер, уважно вислухала, зміряла пульс і тиск, послухала й порадила лягти до районної лікарні. Хоч би днів на десять.

– Вам просто треба відпочити, – сказала й додала: – Перетрудилися.

– Та хіба я там відпочину! – заверепенилася Василина. – Я лежатиму і весь час думатиму: як там мої кури, як корівка. Чи нагодовані?

– А ви не хвилюйтеся! – почала заспокоювати Ярина Михайлівна. – Моя мама весь час на фермі працювала і мене навчила доїти. З п'ятнадцяти років їй допомагала. Спокійно лягайте й лікуйтеся. І кури будуть нагодовані, і їсти зварю. У мене руки не з ледачих, усе вмю робити.

Неохоче, але все-таки зібралася й пішла до лікарні Василина Іванівна.

Наступного дня Ярина Михайлівна прокинулася вдосвіта. Зиркнула на годинник – п'ята ранку. Перше, що вона зробила, намила дрібною картоплі поросяті, начистила картоплі на борщ, лущину поклала в чавунчик – буде на корм курям. Все це поставила до печі, почала розпалювати. Знизу, під дровами, поклала газету. Вона була дуже стара, аж пожовтіла, проте суха, й зайнялася одразу. Згодом сизий вогник перекинувся й на дрова. «Поки розгориться, – подумала, – тим часом подою корову». Відімкнула хлів, старі розсохлі двері вискнули на завісах і відчинилися самі. Корова вже чекала на господиню, радо замукала, затріпотіли крильми кури, зарохало порося.

– Здрастуйте, мої любі! – усміхнулася Ярина Михайлівна. – Як ви тут переночували?

Випустила курей із загорожі, кинула Лисці навильник свіжої трави, помила вим'я, витерла сухою чистою ганчіркою, підсунула ослінчик і

почала доїти. Сріблясті цівки молока пружко вдарили об цинкове дно дійниці. Корова повернула голову, злегенька змахнула хвостом і знову мукнула.

– Це я, Лиско, Ярина Михайлівна. Впізнала? Твоя хазяйка зараз на лікуванні. Зачекай, вона піддужчає і знову повернеться до тебе.

Молоко видзвонювало і пінилося. За невеликий час вона надоїла повне відро. Потім знову витерла дійки, взяла дійницю і вийшла на подвір'я. Тут на неї вже чекала кішка з двома кошенятами. Малі одразу почали нявкати.

– І ви тут? Снідайте, коли прийшли, – налила молока у щербату полив'яну миску.

Коли зайшла до оселі, в печі аж гоготіло. Усе кипіло, вода бризкала з чавунців. Довелося їх одсунути подалі від вогню. Схоже, лушпиння вже зварилося. Ярина взяла рогачі, витягла чавунці з печі, поставила на долівку. Гаряча пара одразу розтеклася по хаті. Коли картопля трохи охолола, потовкла патином і винесла в сіни – нехай швидше холодне. Потім погодувала порося та курей, вигнала в череду Лиску. Забачивши вчительку, хлопці-пастухи поспитали:

– А де це Васирина Іванівна?

– У лікарні. Серце прихопило. Ви ж, хлопці, дивіться мені, щоб Лиску добре напасли.

Потім Ярина поснідала – з'їла тарілку юшки, випила двоє сирих яєць і кухоль парного молока. До портфеля поклала зошити, книги, конспекти й попрошкувала до школи.

Сьогоднішній день минув, як і всі попередні. Чогось особливого не трапилося. Перевірила, хто як вивчив уроки, подала новий матеріал. Після занять одразу повернулася додому. Попоралася, а тоді почала готуватися до наступних шкільних занять. День збіг непомітно. Поночіло рано. Ніби нічого й не робила, а за вікном уже плив зоряний вечір. Відклала конспекти, запраглося почитати художню літературу. Перед від'їздом до Яблунівки у книгарні придбала томик Панаса Мирного. Дуже шанувала цього письменника за почуття людської гідності, непримиренне ставлення до соціальної несправедливості. Гортала сторінку за сторінкою: «Лихий попутав», «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», «Лихі люди», «Морозенко». Одні твори їй уже були знайомі, інші – ні. Читала книгу то з початку, то з кінця, то з середини. Література для Панаса Мирного стала змістом усього життя. Вона була тією нивою, на якій сповна розкрився талант відомого українського письменника. У багатьох своїх творах Панас Мирний вдавався до малої епічної форми, до народознавчих форм образного мислення. Разом із його героями вчителька раділа й сумувала, переймалася труднощами. Вона настільки проникла в образний світ, що

навіть не почула, як хтось стиха постукав у вікно. Стрепенулася лише за другим разом, коли постукало гучніше. За ним пролунав украдливий тупіт – хтось несміливо переминався на ногах.

– Хто там? – збентеженим порухом відсунула білу, як сніг, фіранку й забачила обличчя чоловіка.

– Це я, Дмитро, відчиніть.

Зиркнула поглядом на годинник – восьма година вечора. Ніби ще й не пізно. Але чому його принесла лиха година? Можливо, щось удома трапилося? Батько насварив за те, що пиляв і рубав дрова?

– Відчиніть! – голос уже в наказовій формі звучав сміливо й упевнено.

Ярина Михайлівна пішла до сіней. Серед тиші, яка почала дрімати, засув лунко забряжчав. Дмитро розважливою ходою зайшов до оселі. Ярина Михайлівна підкрутила гніт у лампі. У хаті зробилося видніше.

– У вас удома щось трапилося? – поспитала занепокоєним голосом.
– Кажі, не приховуй.

– Ні, не трапилося нічого. У нас усе добре.

– А чого ти тоді прийшов?

– Я вам меду приніс, – розгорнув картату хустину і поставив на стіл дві півлітрові баночки меду, – одна буде вам, друга – Василю Іванівні. Віднесете в лікарню, мед дуже корисний для серця.

– А ти звідки знаєш, що вона в лікарні?

– Я її вранці бачив, коли йшов до школи, вона йшла лягати.

– Це ти мед у батька вкрав?

– Та облиште. Нічого я не крав. Просто взяв у чулані.

– А як батько кинеється, куди мед подівся.

– Та нічого не кинеється. У нас того меду, що двох банок і не помітить.

– Ну спасибі тобі. І батькові також. Тільки більше не принось. «І сам не приходь», – збиралася сказати, але змовчала – ще образиться.

– Ярино Михайлівно, а можна я трохи посиджу? У вашій оселі, – обвів поглядом стіни, завітчані рушниками, – мені так подобається.

Учителька байдуже стінула плечима: сиди, мовляв, як тобі подобається. Вона взяла до рук книгу і знову почала читати. Але ніщо не йшло в голову – присутність Дмитра її дратувала. Прикривши долонею рота солодко позіхнула, потерла кулаком очі – спочатку одне, потім друге.

– Іди вже додому. Я замкну за тобою двері, – прилягла на ліжко.

– Скоро піду. Ще трохи посиджу і піду, – тамуючи хтиві почуття, спокійно й розважливо мовив Дмитро.

– Що тобі за інтерес? – байдуже хитнула головою.

За ліжко правив дощаний піл, на ньому лежала велика подушка, набита гусячим пір'ям. Спати на такій подушці було одне задоволення – м'яко й

тепло. Як тільки Ярина Михайлівна прилягла, очі почали заплющуватися. Незчулася, коли й задрімала. Через деякий час прокинулася. У хаті вже було темно. Подумала: Дмитро пішов додому. Потрібно замкнути за ним сіни. Перевернулася на протилежний бік і відчула: під боком щось лежить мульке, немов колода. Її буцім хто пугою огрів.

– Це ти, Дмитре? – вигукнула сполохано.

– Я, – стиха мовив. І було в тому голосі щось змовницьке й інтимне.

– Йди вже додому, – наказала. – Трохи посидів і досить. Це я трохи заснула, відправила б тебе раніше.

– Не хочу. Мені з вами так гарно, – хлопець раптом навалився на неї. На вустах знову відчула гарячий поцілунок, так буцім її знову хтось кип'ятком ошпарив, по тілу нервово забігали його тонкі пальці...

Відтоді Дмитро приходив до Ярини Михайлівни кожного вечора, заки Василина Іванівна перебувала в лікарні.

* * *

Минуло кілька місяців. З кожним з них Ярині Михайлівні робилося все гірше. Все почалося з того, що їй почало нудити, впливали і дратували всі запахи. Згодом почала блювати, мало не щоранку вибігала на подвір'я, невідь звідки взялася слинотеча – соромно було комусь і сказати. Цього разу Василина Іванівна приготувала налисники, помазала свіжим маслом, яке сколотила передучора. Проте Ярині Михайлівні їсти не було бажання. Взяла два-три налисники, а четвертий не осилила.

– Нехай, Іванівно, я в обід з'їм, – стиха мовила.

– Ярино Михайлівно, скажіть по совісті, вам погано. Я вже давно примітила: з вами коїться щось недобре. Тільки просто мовчала. Можливо б, до лікаря звернулися. Я он полежала трохи й немов удруге на світ народилася.

– Чого мені до них звертатися. Я й так свою причину знаю.

– А чому ви мовчите? Може, я допомогла б.

– Ні в чому, Василю Іванівно, ви не допоможете. Я – вагітна.

– Ха-а-а! Ой, матінко, ой, рятуй мою душу! – Василина Іванівна до лонями вдарила об поли. – І від кого?

– Від мого учня... – Ярина Михайлівна, трохи помовчавши, додала: – Дмитра Шкаберди.

– О, Боже-е-е! І коли ви встигли від нього завагітніти?

– Тоді, коли ви лежали в лікарні.

– Оце, моя голубонько, ніде, ніколи й нікому не признавайтесь, що ви – вагітна. І я також мовчатиму... Я ж бачу, з вами щось не те коїться. – Те-

пер, – Василина допитливим поглядом окинула квартирантку, – швидше за все, у вас народиться дівчинка.

– Звідки ви знаєте?

– Стать майбутньої дитини старі люди визначали за формою живота: «гострий» живіт – народиться хлопчик. А ще примічали: якщо вагітність у перші три місяці протікає тяжко – народиться дівчинка.

– Я нікому й словечка не мовила, – добулася на слово Ярина Михайлівна. – Наказала й Дмитрові, аби мовчав.

– Тепер уже нічого не вдієш. Будете народжувати. Що б там не було, а дитині я стану хрещеною матір'ю.

Після цієї розмови з душі вчительки так неначе хто камінь звернув. Вона заспокоїлася. Їй нараз полегшало. З часом зникли проблеми зі здоров'ям. Та, як мовиться, шила в мішку не сховаєш. Особливо в селі. Про вагітність учительки невзбарі заговорили всі – від малого і до старого. З нею мав розмову директор школи Дем'ян Сергійович. Обох викликали в райвно – одні пропонували звільнити з роботи, але подумали й вирішили залишити. Це ж беззаконня, не по-людськи звільняти вагітну людину.

На великій перерві дорогу Дмитрові перегородила швидка, чорноока, з косами за спиною наче мишачі хвостики, Валя Жук. Вона була секретарем комітету комсомолу школи, навчалася у дев'ятому класі. Не за роками розсудлива, енергійна. Жартома казали: їй навіть побоюються деякі вчителі. Аби не зв'язуватися, ставили п'ятірки.

– Дмитре, сьогодні одразу після уроків – засідання комітету комсомолу школи. Щоб був неодмінно. Обговорюватимемо твою поведінку. Ти ж знаєш, що утворив?

– А що? – прикинувся дурником Дмитро.

– Ще й питає! Сором бо який. Знеславив нашу школу на весь район, на всю область.

Зрозумів: мова йтиме про його стосунки з Яриною Михайлівною. І справді як він потрапив до цієї халепи. «Що ж робити? – нервово плуталися в голові думки. – Не піти? Скажуть, боягуз. Він вирішив твердо: піти обов'язково! А що тут такого? Усім розповість – Ярина Михайлівна – найкращий у школі педагог. Предмет, який вона читає, його улюблений. Бо насамперед він щиро любить українську мову та літературу. Скаже, що їй кохає. А що ж тут такого? Один розумний чоловік правильно казав: коханню всі роки підвладні. Поступова бентега, яка донедавна колола його голкою, почала згасати, і хлопець заспокоївся.

Проте після четвертого уроку пішли чутки: Валі Жук зробилося зле. Директор школи викликав лікаря і відпустив її додому. Не з'явилася вона на заняття і наступного дня. Вийшла тільки наступного тижня в

понеділок. Була якась сумна і пригнічена, буцім сама не своя. Засідання комітету комсомолу школи так і не відбулося. Невзабарі Шкаберда і зовсім забув про нього. А ті думки, які збирався висловити, так неначе хто мітлою вимів з голови.

Через деякий час Шкаберда склав випускні іспити, отримав атестат зрілості. До армії не взяли – виявився непридатним. Залишалося одне – одружуватися.

– Оце, сину, все село гуде – вчителька від тебе дитину носить, – одного разу не стерпів батько. – Це правда?

– Правда, тату, – Дмитро почервонів, немов помідор.

– Взяти б, сину, добру хлудину та по спині тебе, по сідниці. У дитинстві не бив, а зараз би душу одвів.

У відповідь Дмитро мовчав, лише сопів, як ковальський міх.

– Женитися будеш?

– Буду, тату, але не на вчительці.

– Правильно, сину, кажеш, – важко зітхнув батько. – Тільки й того, що гроші заробляє. А так – ні кола, ні двора. І роду немає, і посагу. Навіщо нам така.

– Я тату, підшукав дівчину в Білошапках. З хорошого роду та й багата. Гроші є, батьки нам дадуть. Я будуватися хочу, аби нікому не заважати.

– Гарзд, – охоче погодився батько, – нехай так і буде. Ми з матір'ю також допоможемо. Не чужий ти нам усе-таки. Рідний син.

Дмитро одружувався на зелену неділю. Ранок видався тихим і похмурим, дощик тільки не бризне. Потім хмари розступилися, щедре сонце усміхнулося, немов дівчина весною.

– Ярино Михайлівно, – мовила хазяйка, – ви ж збирайтеся, підемо на весілля.

– Та що ви говорите, Василю Іванівно? – вигукнула збентежено Ярина. – Нас туди ніхто не кликав.

– А ми тоді підемо, як з Білошапок прибуде весільний поїзд.

– Ні в якому разі, Василю Іванівно. Щоб мені піти, треба очі в Сірка позичити.

– А чому вам соромно? Чи ви вкрали щось у когось, насварили чи образили? Нехай йому буде соромно.

Василина Іванівна таки переконала Ярину Михайлівну. Після обіду зодягнулися по-святковому і пішли до обгородженого високим дощаним парканом обійстя, на якому мешкали Шкаберди. Ще здалеку біля розчинених воріт забачили гурт людей – впереміжку стояли жінки й діти. Жінки стояли мовчки, зрідка перемовлялися, лузали насіння. Діти пустували. Василина Іванівна з Яриною Михайлівною підійшли ближче, привіталися.

– Здрастуйте! – почали зубоскалити баби.

Учительці нараз зробилося жарко – вона відчула на собі ехидні позирки, вуха наслухали глузливі перешіптування.

– Їдуть, їдуть! – навперебій закричали голосисті дітлахи й кинулися зустрічати перезву.

З-за повороту викотилися дві підводи. Молоді красені-коні, завітчані червоними й синіми стрічками, летіли, мов навіжені. Люди зарані почали розступатися, вивільняючи дорогу перед відчиненими ворітьми. Раптом трапилося непередбачене – всі аж зойкнули. З другого воза весільного поїзда спало колесо і покотилося вперед. Коні, оскаливши великі білі зуби, захропли і стали на диби. Скриня, оббита металевими стрічками, полетіла з воза на землю. Віко відчинилося, і зі скрині на траву випали рушники, спідня білизна нареченої. Погонич потягнув на себе віжки, дзеленькнули вудила, й підвода, на якій Дмитро їхав із нареченою, зупинилася. Дружки, впіймавши кляте колесо, кинулися лагодити воза. Після цього жужмом позгрібали все начиння, що випало, й поклали знову до скрині.

– Це недобрий знак, – перешіптувалися між собою баби. – І життя в них покотиться відірваним колесом.

За якийсь час весільний поїзд в'їхав на подвір'я. Наречений узяв наречену на руки й під сміх, вигуки та жарти поніс до оселі. На якусь мить погляди Дмитра та Ярини зустрілися. Вона приязно усміхнулася. Дмитро, опутивши голову, з прикрістю подивився на її випуклий живіт.

– Весільний поїзд ми зустріли, – нашептала Василина на вухо вчительці. – Тепер нам тут робити нічого. Ходімо додому. Попораємося та й будемо вечеряти.

Минуло ще кілька місяців. Цього раз, як і завше, Ярина Михайлівна збиралася до школи. І раптом їй зробилося зле.

– Ой, матінко! Я, либонь, народжуватиму.

– Чекайте, я зараз! – вибігла на подвір'я хазяйка.

Колгоспний «газон» саме стояв на сусідньому подвір'ї. Ті привозили цеглу – збиралися будуватися. Водій закривав задній борт.

– Григоровичу, – кинулася до водія, – ти вже збираєшся їхати?

– Так. Думаю ще один рейс на цегельний завод зробити. А що таке?

– Ярина Михайлівна народжуватиме. Підвезіть, якщо можна, до лікарні.

– А чому ж і ні. Я саме їхатиму повз неї. Ведіть її сюди. Нехай сідає в кабінку.

Під вечір учителька народила донечку. Коли перший раз принесли годувати, Ярина Михайлівна сплакнула. Маленька червона грудочка з білою голівкою, чимось схожа на Дмитра. «На тяжкі муки я тебе народила,

– подумалося Ярині. – Кому вона, крім неї та Василини Іванівни, ще потрібна? Більше нікому. Ще нічого не розуміє. Не знає, що прийшла в цей жорстокий і несправедливий світ, у якому потрібно з самого дитинства виборювати право на своє існування. Поки житиму, – міркувала Ярина Михайлівна, – боронитиму від усяких негараздів». Здогадувалася, скільки розмов, скільки кпинів, глузувань і насмішок доведеться їй стерпіти. Плескатимуть язиками вдень і вночі, тикатимуть у вічі пальцями, обзиватимуть Шкабердихою. Тільки вона дасть їй своє прізвище – Мельник. По батькові, звісно, запише його ім'я – Дмитрівна.

– Ну, як ви тут, мої любі? – Василина Іванівна переступила поріг пологового будинку.

Це було так несподівано, що Ярина Михайлівна аж розгубилася.

– Ви куди? Туди не можна! – нагримала медсестра і вже до породіллі: – Давайте вашу маленьку.

Василина Іванівна й не встигла роздивитися, тільки поспитала:

– Таки дівчинка?

– Дівчинка. Так як ви й казали.

– А назвали як? Чи ще не придумали?

– Лесею. На честь моєї покійної мами.

– Важко довелося?

– Сестрички весь час мене підбадьорювали, я незчулася, коли й народила. Правда, я так боялася... Так боялася... Ви просто не можете собі уявити.

Через тиждень Ярина Михайлівна з немовлям повернулася до Василини Іванівни. Та готувалася до зустрічі з самого ранку. Витопила в печі, наварила їсти, прибрала в оселі. Перше, що вони зробили, – кинулися купати маленьку. Василина дістала з печі чавунчик з теплою водою, Ярина Михайлівна розгорнула сповиток.

– Оці пелюшки я зараз виперу, – розпорядилася Василина Іванівна, – а вам дам чистенькі. Вони у мене з лляного полотна. Хоч і домоткані, проте тоненькі та м'якенькі. Маленькій у них буде добре.

* * *

Минуло три роки. Леся за цей час підросла, зробилася, мов маківка, кругловида. У рік почала ходити і рано навчилася говорити. Перше слово, що вимовила, було «мама». Зачувши його, Ярина Михайлівна на радощах аж сплакнула. Донька зростала такою щебетухою, як пташечка. Мало не щодня вигадувала все нові слова, які викликали усмішку на вустах. І Ярина Михайлівна, і Василина Іванівна були настільки раді, що свого подальшого життя без цієї щебетухи уже й не уявляли. Василина

Іванівна потайки зносила її до церкви, похрестила. За хрещеного батька взяли Миколу Григоровича Бесараба, того, який підвозив до лікарні, а хрещеною матір'ю, як і обіцяла, стала Василина Іванівна.

Настала весна. Розтанули сніги. За туманами та мряками зійшли талою водою. Земля протряхла, настав час орати городи.

– Як би нам його виорати? – бідкалася хазяйка. – Це ж усім поорють, лише тоді до мене прийде черга.

– А ви сходіть на конюшню, може, когось упросите, – порадила Ярина Михайлівна. Що тут його орати – тридцять соток. Завтра у нас субота – я вільна від уроків. Відпросилася б у директора, за два дні – суботу та неділю – ми б з вами й посадили. Ви, як солдатська вдова, маєте право орати в числі перших.

– А й правда, – погодилася Василина, – ось дотоплю в печі і сходжу на конюшню. Попрошу Дмитра Шкаберду, мо', погодиться. Я б йому й заплатила, ще б і могорич поставила.

Зачувши це ім'я, Ярина Михайлівна аж голову в плечі увібрала. Ось кого вона не бажала бачити на обійсті, так це Дмитра. Та, зрештою, яке в неї до нього діло. Коли оратиме, вона буде в школі.

Василина так і зробила. Попоралася й пішла на кінно-товарну ферму. Дмитро, який тут конюхував, саме мітлою замітав між стайнями.

– Слухай, чоловіче добрий, – звернулася до нього Василина. – Ви-ори мені город, будь ласка. – Я тобі і заплачу ще й могорич поставлю. – І як повчала Ярина Михайлівна, додала: – Я ж солдатська вдова. Помочі ждати ні від кого.

– Та не треба мені ніякої плати. Я, Іванівно, й так виорю. Правда, коні всі на роботі. Залишилися виїзні. Похваткі. Норовисті, правда, та гадаю, ми з ними впораємося. Словом, ідіть додому, я скоро приїду.

Невзабарі Дмитро Шкаберда вже був на подвір'ї.

– Хазяйко! – крикнув, де ви?

– Я тут, тут, – прочинила сінешні двері Василина.

– Поїхали, будемо орати.

На городах уже кипіло життя. Один сусід, Клим, тачкою вивозив гній, інший – Мартин – обрізав сухе гілля на деревах. Високо в небі гув літак, із берега долинали пташине суголосся.

– Ти, Дмитре, всім підряд городи ореш? – хитрувато примруживши око, іронічно запитав дядько Мартин.

– Та ні. Спершу – солдатським удовам, – Дмитро взявся за чепіги плуга. Василина кинулася поганяти:

– Но-о-о!

Коні, вдаривши копитами, взяли такий розгін, що Василина

пошпортуючися, ледь устигала за ними. З-під білого сталевого лемеша клалась чорна масна борозна. Тут де-не-де взялися граки – позліталися, кинулися клювати свіжозорану землю.

– Іванівно, ви коней направляйте ближче до обніжка, – порадив Дмитро, – аби не було таких огріхів. Коли ви їх перекопаєте?

Коні з часом стихили свій молодий норів і надалі слухалися погонича. До обіду город було виорано.

– Дмитре, ходімо я тобі чарочку налляю, – Василина запросила Шкаберду до хати.

Він спочатку почервонів, мов варений рак, почав віднікуватися, зрештою, погодився. Коли зайшли до оселі, обдивився довкрузь – ніде не було нікого.

– А де це маленька? – не стерпів.

– Ярина Михайлівна пішла до школи і її взяла з собою. По дорозі в дитсадок занесе. А ти що, хотів побачити? Там така красуня!

У відповідь Шкаберда промовчав, здалося, наче трохи аж посмілів. Випив чарочку, запив курячим яйцем.

– Давай ще одну, як кажуть, до пари.

– Е ні, Іванівно! З мене досить, – похватом мовив. – Сьогодні зібралось багато роботи. І на конюшні, і вдома.

– Спасибі ж тобі. Нехай Бог труда вертає, – разом із Дмитром господиня вийшла на подвір'я.

Наступного дня хазяйка з Яриною Михайлівною садили город. Леся гуляла неподалік. То біжить, то впаде, підведеться, почне ямку колупати. Спершу вирішили дати лад картоплі. Василина Іванівна почала накопувати. Ярина Михайлівна брала з відра бульби й кидала в лунки.

– Посадимо картоплю, потім кукурудзу, – розмірковувала Василина, – тоді посіємо буряки, огірки, висадимо помідори. Аби у нас було все своє.

Коли сонце підбилося під обід, погодували Лесяю. Вона, бідненька, так стомилася, що за столом їла-їла та й заснула. Потім самі пообідали і знову пішли на город. О цій порі прокинулася й Леся. Вона також виявила бажання йти разом з ними.

– І я садитиму картоплю, – прощбетала.

– Гарзд, – мовила мама, – бери ось у відрі бульбу й кидай у лунку. Де маленька – кидай по дві, а де велика – одну. Зрозуміла?

– Мамо, я все розумію, – кинула донька і під усміх Василини й мами додала: – Я ж не маленька.

– Дивіться, Василю Іванівно, яка у нас Леся слухняна і розумниця.

– От молодчина! – похвалила господиня. – Вона в нас як доросла.

Під вечір у дворі з'явилася жіноча постать. Була вона тонка й висока. Зоддалік нагадувала жердину.

– Кого це лиха година принесла? – ніби відчуваючи щось неприємне, насторожилася Ярина Михайлівна.

– Та кого ж. Домаха Шкаберда прителіпалася, – невдоволено мовила Василина Іванівна. – І чого їй треба?

– Це Дмитра жінка? – поспитала вчителька зів'ялим голосом.

– Еге ж.

Із подвір'я вузенькою протоптаною стежечкою Шкабердиха попрошувала на город. Коли підійшла ближче, чіткіше окреслилася її сухоребра постава, довгообразе обличчя було чорніше грозової хмари. Скинула жовтим оком:

– Як же це получається, Василю Іванівно, у мого чоловіка в руках коні, а ти городи першим виорала, он яку латку вже засадила. Виходить я оратиму в останню чергу.

– Не гнівайтесь на Василю Іванівну. Вона – солдатська вдова, – прийшла на допомогу господині Ярина Михайлівна.

Тоді Домаха перекинула злість і ненависть на вчительку:

– Виорав не тому, що солдатська вдова, а тому, що тобі байстрюка зробив. Як тобі було не соромно перед дитиною ноги розставляти! А ще вчителька. І чого тільки вас у тих інститутах учать, – тернові очі зсередини насурманчились.

Ярина Михайлівна нараз сторопіла й так розгубилася, що не могла й слова мовити. Домаха ж навпаки – здійнявши бучу, так розійшлася, що, немов шуліка, готова була будь-якої миті кинутися на бідолашну вчительку. Її гостра, мов клинок, борода тремтіла, уста відкрилися білою піною.

Ярина Михайлівна мовчала, як риба, не знала, що й сказати.

– Домахо, ти чого сюди прийшла? Глузувати і сміятися? Не смій чіпати Ярину Михайлівну! Вона он стільки горя пережила, – змахнула лопатою, – тільки тронь, голову знесу!

* * *

Коли Василина Іванівна рано-вранці відчинила сінешні двері, на потрісканому порозі забачила маленьке цуценя. Чорне, кошлате, мокре – вночі пройшов дощ – воно змерзло, тому зіщулилось і стиха скімлило.

– О-о-о! А ти де взялося? – подивовано вигукнула Василина Іванівна й додала: – Це або прибудилося, або хтось підкинув.

Забігши до оселі, цуценя на radoщах тріпнуло голівкою. Господиня налила в миску вечірнього молока. Мале було настільки голодне, що ту мисочку як за себе кинуло.

– Може, йому ще влити? – Василина Іванівна запитала сама себе.

– Ні, давайте трохи пізніше, – мовила Ярина Михайлівна. – Ми не знаємо, скільки воно часу не їло. Може, день-два. Щоб йому погано не стало. Як же ми його назвемо?

– Тузик! – голосно вигукнула Леся, яка, прокинувшись, сиділа на полу й весь час слухала розмову.

– Гарзд, – погодилася хазяйка, – нехай буде й Тузик.

Відтак пес став домашнім улюбленцем. Підгодовували його всі. Особливо Леся. То налисників йому винесе, то кісточку з борщу.

– Доню, не годуй часто, – порадила мама. – Пес їсть один раз на день.

Коли всі розходилися, він спокійно сидів на ланцюгу й чекав, коли повернуться. Тоді радошам собаки не було меж. Тузик стрибав, лизав руки, Леся цілував у уста і щоки.

Цього дня Ярина Михайлівна збиралася їхати у Прилуки на міжрайонну педагогічну конференцію вчителів-мовників. Василина Іванівна мала бути вдома і вирішила: Леся в дитсадок сьогодні не віддавати. Вона буде вдома зі своєю хрещеною мамою. Коли Ярина Михайлівна вийшла на подвір'я, Тузик лежав біля будки. Спочатку подивився на неї сумними очима, потім жалібно заскавучав і кігтями почав дряпати землю.

– Що це з ним таке? – збентежилася Василина Іванівна. – Такого зроду не було і повернулася до Ярини Михайлівни, – він щось відчуває. Будьте обережні в дорозі.

Семинар пройшов успішно. Ярині Михайлівні довелося навіть на ньому виступати. Ще коли навчалася в педагогічному училищі, її зацікавила тема «Літературна Прилуччина». Багато вільного часу проводила у бібліотеках міста, збирала все по крупинці. «Ти не інакше, як над дисертацією працюєш», – жартома говорили подруги. Дівочі кпини Ярина всерйоз не сприймала, лиш усміхалася. А тепер, бач, пригодилося. По зосереджених поглядах, зімкнутих устах зрозуміла відразу: її старання, допитливість не пропало даремно, колеги зацікавлені матеріалом. Ярина Мельник розповіла про класика української літератури, письменника-реаліста Панаса Мирного, який, працюючи у Прилуках письменником, займався творчою роботою – писав вірші, збирав матеріали, які згодом використав у одному зі своїх головних творів «Хіба режуть воли, як ясла повні?» У ньому розкрив тему пореформеного українського села з його непримиренними соціальними суперечностями.

Додому Ярина поверталася, немов на крилах летіла. У неї було так багато ідей, задумок, які намагалася втілити у своїй педагогічній роботі. Але трапилося непередбачене. Їхала на відкритій вантажівці, одразу за містом потрапила під зливу, промокла вся до нитки. А потім дощ

перестав, повіяв холодний вітер – схоже, її пройняло наскрізь. «Хоч би не захворіти, – подумки благала, – ще зляжу до лікарні. Василені Іванівні важко доведеться з донькою. Треба рано вставати, піч топити, на роботу ходити, та ще й Лесю в дитсадок заводити. Не залишати ж її вдома саму». До лікарів звернулася пізно – спочатку лікувалася народними методами: вигрівалася на гарячій черені, пила чай з малиною, кип'ячене молоко з содою, прикладала до грудей грілку. Запалення легенів перекинулося в сухоти. Уже де не лікувалася Ярина Михайлівна, навіть у Ялті в санаторії була – не допомогло. Останнім часом зробилася сухорлява, бліда, раз-пораз важко бухикала, з ліжка не підводилася.

– Як ви відчуваєте себе, Ярино Михайлівно? Не полегшало? Я ось вам з городу свіженьких помідорчиків принесла. Зараз помию, накришу салату зі свіжою олією. У колгоспі забили.

– Дякую, Василено Іванівно, – у грудях вчительки пролунали тяжкі хрипи. – Я вже нічого не хочу. Нічого... мабуть, помирати буду. Перед смертю хочу вам подякувати за все. І за те, що ви мене прихистили, годували, що терпіли мій сором. Одне хочу сказати: я вже не жалею на цьому світі. Мама щонаочі сниться і кличе до себе. Я з усім погодилася і готова до неї піти. Прошу одне: якщо можна, не здавайте в дитячий будинок мою сиротину, виведіть її в люди. І чого я такою нещасною її на білий світ пустила?

На більше сил не стачило. Ярина Михайлівна деякий час лежала мовчки, сумними повними сліз очима дивилася у білу стелю, буцім там шукала розраду. Болісно зітхнула, намагаючись глибоко вдихнути повітря, але у звутлілих грудях знову захрипіло і вона лише стиха болісно зойкнула. Потім очі заплющилися. Зібравши останні сили, хрипкувато мовила околіми губами:

– Василено Іванівно, я поми... Проща...

Хазяйка підбігла, приклала руку на пульс – він не бився. Душа залишила змучене тіло. У розпачі, схрестивши руки на грудях, Василина вигукнула:

– Ой, сестричко ж моя, на кого ти нас залишила?

Ховали Ярину Михайлівну в неділю. На похорони вчительки прийшли всі учні школи і майже півсела людей. Кожен у руках ніс квіти – чорнобривці, гвоздики, троянди. Вся соснова домовина потопала в різнобарв'ї квітів. На похоронах не було тільки Дмитра з Домахою. Коли підняли мари до високого безхмарного неба і вдарив духовий оркестр, усі заплакали. І дорослі, і діти. На кладовищі люду – не протовпитись. Труну з тілом покійної обережно зняли з марів і поставили на пагорб сирій землі. Обіч виднілася щойно викопана могила. Вона мала назавше прийняти до свого лона тіло небіжчиці. Слово взяв директор школи Дем'ян Сергійович.

Кінчиком хустини вітер зволожені очі, кахикнув, якусь хвилину мовчав, певне, збираючись з думками, а потім глухим голосом почав говорити:

– Рано, дуже рано обірвався життєвий і педагогічний шлях нашої молоді колеги. До свого тридцятиріччя Ярина Михайлівна Мельник не дожила всього кілька місяців. Вона була з когорта мужніх – до останнього подиху боролася за своє життя. Та чуйне й добре учительське серце не витримало. Наші серця обпалила така чорна, така щемна звістка, в яку ще й досі не хочеться вірити, як у доконаний факт. Ми, колеги, запам'ятаємо Ярину Михайлівну як хорошу світлу людину, високопрофесійного фахівця, товариську, щедру на похвалу. Ми дуже шанували й поважали її, і немає заміни в наших серцях. З нами назавше залишаться її добра душа й чарівна усмішка. Схоже, осиротів увесь світ. Осиротіла й донька Леся, котру ми, педагоги, не залишимо в біді. Що ж така сувора діалектика життя: є початок, має бути й кінець. Шкода, що для Ярини Михайлівни він прийшов так рано. Вічна їй пам'ять і земля пухом.

Коли цвяхами забили віко, й домовину з тілом опустили в сиру землю, Василина Іванівна витерла сльози на очах і вигукнула:

– Ярино Михайлівно, якщо ви мене чуєте, то знайте: на нашу маленьку не дам і пилинці впасти. Я нікому не дозволю її скривдити. Вирощу, виведу в люди, дам вищу педагогічну освіту. Вона піде маминою, вашою стежкою, Ярино Михайлівно. Я, як хрещена мати, зроблю все, аби вона не знала ні бід, ні горя.

м. Чернігів

Нашому постійному талановитому авторові, письменнику Віталію Леусу 2 липня ц. р. виповнюється 70 років від дня народження. Дякуємо за Вашу натхненну працю на літературній ниві, за мудре, правдиве, високохудожнє слово. Зичимо Вам міцного здоров'я, щедрого творчого жинку.

Редколегія журналу «Літературний Чернігів».

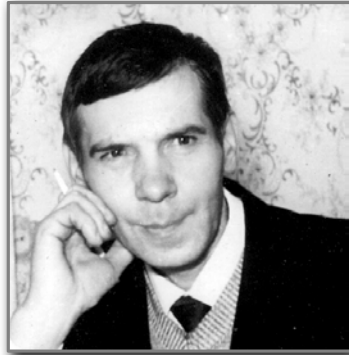
Михайло КУШНІРЕНКО

Михайло Кушніренко народився в с. Червоні Луки Менського району у селянській родині.

У 1961 році закінчив Куковицьку середню школу. Вищу освіту здобув у Ніжинському педагогічному університеті ім. М. В. Гоголя.

Працював учителем, кореспондентом у редакціях газет Львівської, Сумської і Чернігівської областей та Чернігівському відділенні УкрДГРІ. У творчому доробку – публікації на сторінках газет і журналів, збірників «День поезії», «Вітрила», «Рунь».

Автор книги віршів «Не дай забути».

НІХТО, ОКРІМ НАС

У лютому 2012 р. голова Держдуми РФ С. Нарішкін офіційно заявив про те, що у Росії немає жодних територіальних претензій до України.

(3 газет)

«Збирачі земель» у нас під боком...

А. Коляновський

Не вбереглась Україна од бід.
Фікція — мир
на папері.

Доки домовляться Захід і Схід,
Лупить із гранатомета сусід,
грима прикладом у двері.
Став окупантом
(чекали на це?)

Той,
хто учора ще клявся
в дружбі, —
тепер поливає свинцем.

«Слався, Русь-матушка, слався!»

Хочеться світ підкорити Кремлю,
тож посила з гумконвоєм
чад шовінізму,
агресора лють,
в кузовах —
зброю й набої.

Вал провокацій котиться знов.
Засідок,
наче на звіра!
Вибухи, смерті,
руїни і кров...

То отака ваша братня любов,
стряпчие Руського мира?!
Довго вам вірили ми —
й обпеклись.

Не доберу лиш:
гієна чи рись,
що за істота пихата
й хижа
підступно
в наш дім,
як колись
лізе під маскою брата?

Глухо двигтять під колісьми соша.
Ворог відводити не поспіша
«Грады» —
пе — ре — ди — сло — кує.
І проквіля України душа:
— Сину, рідненький мій,
чуєш?
Гостям непроханим шлях заступи,
край наш від скверни очисти,

щоб не топтали донецькі степи
зайди і сепаратисти.
Хтось нас нацьковує вперто
(«кусі!»)
одне на 'дного...
Не даймось!
У небезпеки годину усі,
хто українці,
ЄДНАЙМОСЬ!

Лави гуртуймо під стягом одним
Всі,
хто серцями бентежні,
щоб не проспати
(як вождики — Крим)
нашу крихку незалежність.

Будьмо надпильні! —
війна ще трива,
сіє вселенську тривогу.
«Поштонько»,
«Пошто моя польова»,^{1*}
віру неси в перемогу
крізь ДееНеРівську лжу,
блокпости...

Час, мов на сповіді,
відповісти
(Дивиться з Вічності
батько Тарас):

— Хто Україну в біді захистить?
Хто,
як не ми?
Хто,
опріч нас?
Лиш ми —
і НІХТО, ОКРІМ НАС.

Серпень — листопад 2015 р.

* «Польова пошта» — назва передачі, яка щовечора звучить на першому каналі Українського радіо.

Оксана НЕДІЛЬКО

Народилася 3 серпня 1976 року в м. Чернігові.

Закінчила з відзнакою Чернігівське медучилище.

Нині працює медсестрою і заочно навчається на психолога у Чернігівському педуніверситеті ім. Т.Г.Шевченка.

Лауреат обласного літературного конкурсу для дітей та молоді.

У НЕБІ ХМАРИНКА ПЛИВЛА

Палюча літня днина поволі покотилася до нічного спочинку, бо у сонця кінчалися дрова і воно стигло на вечірньому прохолодному вітерці. Пожухла трава та прив'яле листя попіднімали вуха й жваво шепотілися між собою. Птахи, комахи й усяка інша Божа твар прочуналися і загаласували, засвистали, засюрчали, задзиччали як кому заманеться. А безголосі карасі виляскували на плесі срібними хвостами. А корови допивали їхню річку. А свині сумували за пересохлою калюжею. А рудий півень горлав веселу пісню. А волохатий Рябко, що у полудень готовий був порвати свою шубу на клоччя, тепер гарував і розгинався між спокуюсою скубнути когута за хвоста та пахощами від пічки під акацією – однак, і туди, і сюди цепену забракло.

Чом би, поки вариться вечеря, не простягнутись на моріжку й тихенько не погомоніти про життя-буття, а натрудженим рукам дати передиху, як он ті два дідки на пухнастій хмаринці, що поважно пливе в небесах. Вони намилувалися полем, гаєм, озером і взялися пригощатися. Той, що з невеликими рижками, у чорній з червоним підбоєм порфірі, роздмухував

люльку, другий – у білих шатах з сяючим колесом над головою – наливав до кухлів духмяну рідину.

- Спробуйте-но моєї люльки.
- Хух, добрий тютюнець!
- Атож...
- А Ви скуштуйте-но мого напою.
- Хух, смачна амброзія!
- Атож...

Під хмаринкою зав'юнився путівець. По ньому пара рябих волів нехотя тягла величезну гарбу з копицею сіна. Обабіч швендяв підстаркуватий чоловік у солом'яному брилі, пихкав носогрійкою й розмірено філософствував над своєю роллю в історії.

Дідусь з рижками, відсърбнувши чималий ковток, мовив:

- Яка все-таки несправедливість...
- Ви про що? – відсторонивши люльку, перепитав дідусь з осяяним чолом.

– Частенько буває: люди мене ганьблять, обсипають болотом, плюються навіть від одного імені, а я там і хвоста не вмочав.

– Невже?

– Істинний хрест! Візьмімо для прикладу хоча б отого дядька, – рука з-під чорного плаща тицьнула у погонича рябих волів. Обидва співрозмовники глянули донизу.

Допоки дядько у солом'яному брилі нарікав на зажерливість сусідів, уїдливість жінки та довгі літа тещі, його файка згасла. Діставши кресало, він зупинився й узявся добувати вогню. Скотина ж уздріла клопіт господаря, відчула волю й улізла до канави. Гарба заскрипіла й загрозливо кособочилась.

– І куди вас ото чорти поперли, – заходився батькувати чоловік. – А щоб вам лиха година й усім вашим рогатим родичам нечистим...

Рогатий дідок далі не дослухався й запалахкотів від обурення:

– Скажіть мені, будь-ласка, до чого тут мої хлопці? Хіба вони пхали тих волів у рівчак чи люльку небораці захлопали?

– Начеб ні, – зітхнув дідусь у білому. – По-моєму, вони он за купальницями з очерету зирять.

– От гаспиди проклятуці! За сороміцькі витрішки у казанові зі смолою покупаються!

Тим часом дядько дрючком і фольклором виправив волів на рівну дорогу. Зняв бриля, звів до неба очі й перехрестився:

– Слава тобі, Господи, за поміч...

Чорна з червоним підбоєм мантія аж підскочила:

– Ви бачили? Ви чули? Ви ж отутечки просиділи й пальцем не кивнули, а яка дяка. Несправедливо!

– Либонь і так, мабуть і ні... Віра – велике діло. Вам також раджу вірити. Гляди й плювати перестануть...

Дядько з волами вже загубився між першими хатами села, а хмаринка посунула вздовж річки.

– Гарно у нас нагорі, чи не так? Око радіє й душа проситься до раю. Завжди знайдеться першосортна амброзія. Приходьте частіше – посидимо, побалакаємо.

– А Ви взимку до мене спускайтеся. Погріємо старі кістки біля коминка, поки бушує хурделиця. Почастую найкращим тютюнцем.

Хмаринка зникла за обрієм – може, то мара упала нам у вічі. Гм... але ж у повітрі зостався ледь відчутний аромат тютюну й амброзії...

ІНАКШІ

Вони вже збилися з ліку – може, година, може, вічність – як їх привели до цього довжелезного тьмяного коридора. Майже одночасно – двома групами. Вчорашніх вояків з обох ворогуючих армій, що, може, рік, може, вічність герцювали у кривавій громадянській війні без переможців і переможених.

Їх мали розстріляти на світанку і там, і там, як дезертирів, але вночі раптово висадився експедиційний корпус Великої Спостережної Ради. Спецназ блискавично роззброїв протиборчі сторони, що нині, деморалізовані й сумирні, порізно чекали своєї участі.

Життя приречених подовжилось невідомо на скільки, однак радості не чулося – з вогню та в полум'я. Тепер їх наново допитував зовсім юний експедиційний офіцер. Він не кричав і не лаявся, навпаки – від нього линула якась дивна доброзичливість, проте, у душах арештантів не теплішало. Єдине бажання: хай скоріше все скінчиться.

Із зірваними регаліями, у синцях і запеченій крові, вони були друзями тільки по нещастю, тому й примостилися окремими купками через прохід, але не супротив, як донедавна у шанцях, а по діагоналі (якщо це означення математично вірне). Сиділи мовчки, без стогонів і скиглення. Відзивалися, коли з кабінету слідчого виходив допитаний і кликав наступного. Чомусь їх ніхто не охороняв. Гм... куди й навіщо тікати? Найстарший арештант обмовився, що до війни у цьому замку містився спільний уряд краю, і коридор веде від глибокого підземелля, вздовж

урочистої зали, де колись обрані старійшини вершили долю народу, на широку сонячну терасу – туди он далеко, де пробивається день. І, коли йому не зраджує пам'ять, отсі двері поруч з ними – чорний хід до синедріону. Екскурс в історію й не більше.

Насилу вони дочекалися. Експедиційний офіцер зібрав свідчення до невеликої течки, полишив слідчу кімнату, швидким поглядом окинув кожного й усіх заодно, аж тоді сторожко прочинив двері до зали. Через її неосяжні розміри монументальний стіл в центрі скидався на одинокого маленького кораблика, загубленого посеред океану. У главі стола сам Верховний неголосно, зате твердо та виважено, підсумовував результати місії, а сивочолі генерали й незворушно-мужні польові командири мовчки уважно слухали.

Чітким стройовим кроком, але з хитринкою – плавно перекочував ногу з підп'ятка на носок, щоб не йшла луна – юний офіцер попрямував до сановитого зібрання. Верховний, не перериваючи мови, владним та водночас прихильним жестом попередив доклад підлеглого і вказав на вільне місце. Офіцер по-дівочому зашарівся, бо вільний стілець стояв лиш навпроти Верховного по інший бік стола – тепер ніби удвох головували. Поклав течку на стільницю і завмер у поставі піаніста, що тільки збирається з думками: краєчок табурета, струна-спина, руки на колінах. Його ніяковість не від раболіпства – скоріш з новизни дійства. Перша експедиція, перше серйозне завдання – так старався, що забувся про плин часу і спізнився. Перед товариством незручно.

– Нарешті останнє, шановні колеги, – Верховний не любив зверхності, тому мав звичай саме так звертатися до підначальних: – належить жорстко покарати кожного по ділах його.

Він підвівся, підійшов до вікна на всю стіну й задивився у далечінь – високий, кремезний, шляхетний, моложавий. Ніхто до пуття не знав його віку. Недарма позаочі величали – Вічний.

– Чудесний край... Жити тут хочеться... Дивно, коли цього не помічають... – Верховний розвернувся. – І зауважте – я сказав жорстко, а не жорстко. – Потім по-батьківськи усміхнувся й кивнув на юного офіцера. – Заслухаємо ще молодого колегу. Що там ваші дезертири?

– Вони не зовсім дезертири, мій пане. Тобто зовсім не дезертири, на мою думку. Вони інакші.

– З поля бою втікали? Добровільно в полон здавалися? Побратима напризволяще кидали?

– Ні. Вони просто не бачили сенсу в громадянській війні. У них не зникла неприязнь до супротивника, але їм набридла марно потрачена кров брата, друга, сусіда.

– Он як... – Верховний задумався. – Не всі ще втратили глузд... Відпустіть їх з миром.

– Куди накажете допровадити?

– Хай самі вибирають. Скажіть, що вільні й усе.

Юний офіцер укотре подивувався прозорливості Верховного, бо хотів клопотатися про цю милість, однак, перепитав:

– Без конвою? До миру їм далеко, щоб не побилися. Без поводиря? Аби не заблукали.

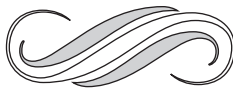
– Навчилися любити ближнього – навчаться любити й ворогів. А розібратися, де світло й де темрява, не важко, – прозвучало у відповідь.

– Але, мій пане, непокоїть одна річ: їх мало, щоб потім не дійшло до розправи з боку тих... покараних.

– Вони бувають нерозумними, але не дурні, – Верховний пильно поглянув у сині очі юного офіцера. – Отож вашим наступним завданням і стане – умноження мислячих.

Офіцер клацнув закаблуками.

м. Чернігів

Дмитро МЕЛЬНИЧЕНКО

Можливо, це перебільшення, але поезії Дмитра Мельниченка мені нагадують поетичну збірку Івана Франка «Зів'яле листя» — одну з найчарівніших перлин української інтимної лірики. «Се такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувства і розуміння душі людської, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв», — писав про «Зів'яле листя» інший відомий його сучасник Михайло Коцюбинський. Згадка про останнього не випадкова, адже Дмитро працює вченим секретарем Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника М. Коцюбинського, а відтак знає і кохається у творчості обох класиків.

Родом же Дмитро Мельниченко із причернігівського села Кошівка, в свої 25 років має дві вищі освіти — філологічний факультет Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка та юридичний факультет Чернігівського національного технологічного університету. І цей, скажемо по-Франковому, «жмуток» його лірики уперше йде до читача.

Тож привітаймо Дмитра, нехай щастить йому на поетичних теренах!

Володимир САПОН

«У КОЖНІЙ КВІТЦІ БАЧУ Я ТЕБЕ...»

* * *

Ми розминулись, розійшлися
по різні боки — ти в весну,
а я у осені тону,
перебираю мертве листя.

Ти зустрічаєш журавлів
і любиш тепле жовте сонце,
безкраїх лук зелений простір,
безжурну пісню юних днів.

Ти посміхаєшся світанку,
босоніж ти збираєш квіти,
росою будиш сонне літо,
що заховалося за ганком.

Ти чиста, як гірський струмок!
От тільки двічі не ввійти
моїй химерній самоті
у цей затишний світ казок...

* * *

Солодкий присмак на губах...
Ми розійшлися по різні боки.
Тобі – п'ять поверхів уверх,
тобі п'ять поверхів по сходах.
Мені – у ніч, мій світ помер.

Ти крок за кроком, неквапливо
ідеш. Що зараз у думках?
Ще дві хвилини і квартира –
ключ, двері, кави аромат...

Я докурю свою цигарку,
востаннє гляну на вікно.
«Прощай», – я взяв собі на згадку
Солодких губ твоїх тепло.

* * *

О Боже мій! Яка вона красива
у темряві передранкових барв!
Така тендітна, крихітна і мила,
така моя... Світ кращої не знав.

Вона дріма у мене понад серцем,
її тепло всю душу зігріва.
День смерк, і ми вночі померли
від сорому і солоду гріха.

Я її пив нестримними ковтками,
і пристрасть по губах, як молоко,
стікала вниз по тілу — ми кохали!
Що буде завтра? Правда, все одно...

Хай сонце подрімає ще за небом,
бо не настав час вранішніх вогнів.
Ще трохи темряви передранкових зір!
Ще трохи разом нам побути треба.

* * *

Скажи мені хоч слово уві сні,
мій привиде забутої любові.
На небесах зустрілися з тобою.
На небесах, де янгольські пісні.

Ти дивишся мені у саму душу
і піднімаєш догорілий попіл.
Нагадуєш, що розпалити мушу
багаття із зотлілої любові.

Мій янголе, прошу спинити час!
Не хочу розлучатися я знов!
Невже назавжди мій вогонь загас,
залишившись причиною розмов?

Скажи мені хоч слово уві сні
чи натякни, в яких краях шукати?
Холодні там чи теплі там вітри?
Я попрошу у них координати.

Щоб наяву мав змогу обійняти,
щоб об'єднати наших два крила.
Щоб разом небесами політати,
щоб разом вигорати нам дотла.

* * *

У кожній квітці бачу я тебе
і в ніжних, нерозкритих ще бутонах
конвалій, кришталево п'янкх дзвонах
та в пахошах зерна, що проросте.

Мені всміхаються осінні луки
твоїми соковитими вустами.
І хай немало миль вже поміж нами
та є приємний присмак у розлуки.

Ти повернешся — миттю зникнуть хмари,
настане час палкого забуття!
Ти повернешся дарувать життя,
тому, хто лиш тобою ці дні марив.

* * *

Стань мені музикою,
без слів піснею.
Торкай струни
небесні, бо тісно
твоєму натхненню,
твоїй любові
на цій планеті.
Підслухай у моря
його мотиви.
Хай ноти творять
з тобою диво.

А я на них
накладу слова,
щоб твоя пісня
стала жива.
Одна, нескінченна,
яскрава, бурхлива,
як перший подих,
остання мрія,
палкий поцілунок,
до серця дотик,
щастя і смуток...

Слова і ноти.

* * *

Коли ти лежала поруч,
твое тіло пахло яблуком,
а поцілунки – медом.
Губи, калини кетяги,
торкали рани душі.

Твої обійми гріли
і танув лід, він вода...
Вода, що живила
столітні рвані рубці.

Твої очі безмежні
і безсмертні, тільки,
жаль, в моїй пам'яті.

Я бачу їх засинаючи
і помираючи побачу...

Цей день настане ввечері.

м. Чернігів

Валерій КОНАШ**НІРВАНА***

П'єса на 3 дії.

(Закінчення. Початок у числі №1(73) за 2016 р.)

Дійові особи:

1. Штепсель	} бомжі
2. Розетка	
3. Журавель	
4. Мокриця	
5. Владлен Зайчевський – актор.	
6. Лідія Макарівна – його дружина.	
7. Аркадій Федорович – його директор.	
8. Олександр – адміністратор готелю.	
9. Григорій Калістратович – Дільничний.	

II дія

Номер у готелі провінційного міста. Два ліжка і шафа посередині.

В центрі – стіл і стільці навколо, на ньому відра з квітами.

Директор Зайчевського ходить по кімнаті.

Заходить адміністратор готелю.

* Нірвана – стан повного спокою, блаженства.

Директор (до нього). Ну що? Є що-небудь?

Адміністратор. Глухо, як у танку. Ні у міліції, ні у лікарні, ні у морзі – поки не реєструвався.

Директор (плескає в долоні). Браво!

Адміністратор. Не зрозумів.

Директор (підходить і плескає у нього перед носом). Я ушановую вашу працю і аплодую вашим старанням. Браво!

Адміністратор (розгубився). Ви дуже дивні. Я вас втішаю, а ви наче глузуєте з мене.

Директор. Це я глузую. А хіба не навпаки?

Адміністратор. Тобто?

Директор. Залишилося недовго чекати. Десь же він нарешті зареєструється.

Адміністратор. Послухайте... Розмовляйте нормально. Я не розумію вашої мови.

Директор (бурно аплодує і падає на ліжку). Господи! І куди мене занесло.

Казав йому, як людині... Так ні... Мало великих міст? Провінцією теж не гребує. Бабельця вирішив нарубати. А у провінції таких не розуміють. Знайшов перед ким кривлятися. *(Встає з ліжка і сидить).*

Адміністратор. Як ви можете? Одну справу робите і ... *(Запинається).*

Директор (встає і підходить ближче). Що ти сказав?

Адміністратор (хвилюється). Разом працюєте, чого ж тоді...

Директор (грізно). А ти хто такий? І взагалі, як тебе звати? Сам щось значиш у цьому житті? І що ти мене стидобиш тут? *(Ходить по кімнаті).*

Адміністратор. Саша... Олександр.

Директор (раптово зупиняється). Це ще хто?

Адміністратор (тихенько). Я.

Директор (уважно дивиться на нього). Дуже приємно! А я Аркадій Федорович. І що далі?

Адміністратор. Я намагаюся вас заспокоїти.

Директор. Ми дійсно, розмовляємо різними мовами. *(Підходить ближче).* Ти й усі інші бачать тільки те, що відбувається на сцені – і все! Все гарно, все цікаво, все культурно. А потім – ви йдете по домітках! А потім на роботу, а потім знову у люлю і так по колу. Іноді можна сходити на якусь відому знаменитість. Так?

Адміністратор. Взагалі, так... *(Киває).* Життя йде по колу.

Директор. А у мене... По спіралі. Знизу і вверх по спіралі. Розумієш?

Адміністратор. Але спіраль теж...

Директор (перебиває). Так, кругла, як і земля, але з підняттям вверх.

Кожне коло перевищує попереднє. Моє життя теж йде по колу, але кожне наступне коло перевищує попереднє.

Адміністратор. Тоді нема чого хвилюватися.

Директор. Поясни.

Адміністратор. Ваш товариш ще ходить по колу.

Директор. Заспокоїв, молодець. Або міліція, або морг, або дурдом.

Адміністратор. Але якщо по спіралі.

Директор. Тоді морг або лікарня.

Адміністратор. У колі впасти не проблема, але якщо з висоти кілець спіралі, тоді я вам не заздрю.

Директор. Молодець! Здібний учень. З тебе щось та буде.

Адміністратор. Щось – це що?

Директор. Можливо, велике ге...

Адміністратор. Не зрозумів.

Директор (уважно на нього дивиться). Ану повернися.

Адміністратор (повертається кругом).

Директор. Молодець. Тепер пішов... *(Киває рукою).*

Адміністратор (роззублено). Куди?

Директор. Пішов на... *(Б'є ребром руки повітря і показує вперед).*

Адміністратор (роззублено). На скільки буквочок?

Директор (б'є себе долонею по лобі). Вибачаюся! Я хотів сказати...

Пройдися вперед-назад.

Адміністратор (знижує плечами). Навіщо?

Директор (не зводить погляду).

Адміністратор (завмирає на місці і несподівано посміхається). Я зрозумів.
(Пішов вперед і знову повертається).

Директор. Тепер – по колу.

Адміністратор. Краще по спіралі. *(Витанцьовує ногами спіралеподібні рухи).*

Директор. Молодець, Сашуню! Здібний учень.

Адміністратор (танцює).

Директор (вигукує). Оу!

Адміністратор (танцює і намагається співати). Мані, мані, мані!

Директор (здивовано). О-о-о-о... А це вже вищий пілотаж. *(Підтанцьовує).*

Адміністратор (робить неймовірні викрутаси). Мані, мані, мані. *(Співає).*

У двері стукають, але ніхто не чує.

Танці продовжуються. Заходить дружина Зайчєвського.

Лідія Макарівна (остовпіла, але продовжує дивитися).

Директор (кидається обіймати адміністратора). Любєнький ти мій...

Голубочок!

Адміністратор. Вам сподобалося?

Директор. Це було щось... Неймовірно! Ейфорія відчуттів.

Адміністратор (стоїть в обіймах і бачить Лідію Макарівну). У нас гості!

Директор (не рухається). Хто?

Лідія (дуже скромно). Я.

Директор (стоїть до неї спиною). Знайомий голос.

Лідія. І тільки?

Директор (боїться повертатися). Справа в тому, що...

Лідія. Я бачу!

Адміністратор (до неї). Ви не так зрозуміли...

Лідія. А що тут не зрозумілого? *(Розводить руками).*

Директор (втулив голову в плече адміністратора). Не те. Все не те і не так!

Лідія. Звісно! Не вчасно приперлася, а тому і не так. Але ти не бійся, повернися, будь ласка, до мене.

Директор. А я і не боюся, чого і кого мені пристало боятися? *(Повертається до неї).*

Лідія. Ну ось, нарешті. Так набагато краще. Тепер поговоримо.

Директор (розводить руками). Про що, Лідіє Макарівно?

Лідія. А ти не знаєш?

Директор (несподівано). Ох! Як же це я... *(Плескає себе долонею по лобі).*

Лідія (сідає за стіл). Нічого, нічого! Творчий процес. Відкриття нових талантів... Я розумію все, Аркадіє Федоровичу.

Директор. І?

Лідія. І все таке інше, але...

Директор. Але справа в тому...

Лідія (перебиває). Що – зникла людина. І ця людина – мій чоловік.

Директор (тулить руки собі до грудей). Я знаю.

Лідія (посміхається). Невже? *(Дивиться на адміністратора).*

Адміністратор. Так. Ми дійсно у процесі пошуку.

Лідія. Я помітила. *(Сміється).*

Адміністратор. І зовсім не в тому розумінні... Уже усі на ногах... І міліція, і лікарня, і мо...

Директор (закашлюється і перебиває). І можливо, його вже знайшли.

Лідія. Та неville? Пожежні частини теж на ногах?

Адміністратор. Про пожежників якось і недомислив. Зараз вже дізнаюся. *(Вибігає).*

Директор. А дійсно, до чого тут пожежники?

Лідія (усміхається). Це ж треба.

Директор. Тобі смішно?

Лідія (киває на нього рукою). Ти б уже помовчав. Побачила я вже твоє горювання з цього приводу.

Директор (ходить по кімнаті). А в чому ти мене звинувачуєш?

Лідія (киває). Помовч.

Директор. Ні. Поясни! Я маю знати свій злочин.

Лідія (показує рукою на стілець). Сідай. Не плигай.

Директор (сідає). І що далі?

Лідія. Скільки часу його вже нема?

Директор. Сьогодні – четвертий день.

Лідія. Молодець. І вже готуєш заміну.

Директор. Та яку заміну, молодий хлопчик, зовсім дитина, але талант відчувається.

Лідія. І правда, не в пенсіонерах же тобі відкривати талант.

Директор. Ну, ось... І я про те.

Лідія. Як він зник?

Директор. Після концерту, сама знаєш... Народу – стільки топчеться!
Автографи, поздоровлення, квіти, фанати...

Лідія (перебиває). Дебати, солдати.

Директор. Ну, ти ж сама все розумієш. Як можна у цьому гармидері якось розібратися.

Лідія. Далі.

Директор. Як і завжди... (Запинається).

Лідія. Що?

Директор. Пішов приймати душ.

Лідія. І?

Директор (розводить руками). І все! Більше я його не бачив.

Лідія. Майже, детективна історія. Коли все владнається, можеш взятися за написання книги або сценарію.

Директор. Скоріше б уже. Скільки можна. Місця собі не знаходжу.

Лідія. Оце уже суцзя правда. На власні очі побачила.

І не тільки ти у розпачі, а і молодий талант теж не може його знайти.

Директор. Про що ти?

Лідія. Про тепленьке місце. (Усміхається).

Директор. Я не розумію. Зникла людина. І не просто людина, а твій чоловік. З яким уже надцять років живете в мирі і злагоді. Та ще й рахуєш бабоси – завдяки мені.

Лідія. Тільки тобі?

Директор. А кому? (Підскакує з місця і ходить).

Лідія. Невже мій Петросян нічого не вартий?

Директор. Знайшла з ким порівнювати. Ти хоча б розумієш різницю?

Лідія. В чому?

Директор. Господи! І тобі треба пояснювати? Постав поруч з динозавром свого кролика.

Лідія. Зайчика.

Директор. Та хоч бегемотика. На один зуб покладе, іншим раздавить. Це стара школа, вони ж невмирущі.

Лідія. А все-таки вимерли твої динозаврики, Аркадіє.

Директор (махав руками). Та я не в тому розумінні. Динозавром треба народитися, а не кроликом.

Лідія. Зайчиком.

Директор. Ну що він у тебе уміє? Твій Владлен Зайчевський – що робить на сцені.

Лідія (посміхається). Дарує людям радість. Невже для тебе це відкриття?

Директор (зупиняється). Так. Ти відкрила мені очі.

Лідія. Невже?

Директор. А я думав, ми косимо... *(Розводить руками).*

Лідія (співає). Косять зайці траву...

Директор (перебиває). Тільки не траву, а зелену капусту.

Лідія. Значить подобається, коли капусточкою з вами діляться? Аякже – зайчик і без капусти.

Директор. Кому подобається?

Лідія. Усім.

Директор. І хто ж ці усі?

Лідія. Цінителі великого і прекрасного, котрі не дадуть вам померти голодною смертю.

Директор. Щодо – не дадуть померти – згоден. А ось – цінителі великого і прекрасного – у нас не водяться.

Лідія. Теж вимерли?

Директор. Ні. Усі живі й здорові.

Лідія. Тоді де вони? *(Розводить руками).*

Директор. Не знаєш?

Лідія. Застигли в нірвані? *(Сміється).*

Директор. Вони завжди були і будуть, але до нас і задарма не прийдуть, дорога Лідуню.

Лідія. Та де ж вони водяться.

Директор. Працюють.

Лідія. Де?

Директор. Усюди! У полі, на фермі, у школі, лікарні... Ще перераховувати?

Лідія. Ти жартуєш?

Директор. Усі вони займаються звичайною справою, яка потрібна і їм і

іншим. А без кривлянь твого Зайчика вони і спати міцніше будуть після роботи.

Лідія (округляє очі). Та ти...

Директор. Я не збожеволів. І це життя по колу. І так живе більшість. Роблять нам взуття, будують магістралі, шують одяг, підмітають вулиці. Що рутинна робота, я розумію, але вона нам усім потрібна. Вона усім приносить користь. Хоча багато хто і ненавидить свою працю, але вони виконують її. Потрібно і сміття вивозити, і нужники драїти. І все це робиться, все працює. Але робиться не нами! Ти розумієш різницю?

Лідія. Тобі так набридла твоя робота?

Директор. Яка це робота?

Лідія (робить дивні очі). А як ти називаєш, те чим займаєшся.

Директор. Втеча від нашої дійсності.

Лідія. І весь цей час ти тікав від життя?

Директор. А ти наче робиш не те ж саме.

Лідія. А я нікуди не бігаю. І зараз сиджу і розмовляю з тобою.

Директор. Ти і зараз біжиш від нього і навіть сама про це не здогадуєшся.

Лідія. Ану ж поясни, розумнику, мені убогій – куди ж це я забігла!

Директор (сміється). Надто далеко. Але інколи саме життя примушує людину зупинитися і надає можливість зрозуміти його.

Лідія. І що я маю зрозуміти?

Директор. А якщо твій Зайчик більше не повернеться?

Лідія. Як це?

Директор. А так. Не віряться? І в смерть ми не віримо. І саме найгірше нас обійде, і землетрус не станеться, і все таке інше. А життя – ось воно! У нас під ногами. У будь-яку хвилину можемо упасти. Що вже і сталося.

Лідія. Ну плете казна-що! (*Сердиться*).

Директор. Подивись собі під ноги.

Лідія. Ну?

Директор. Бачиш?

Лідія. Кого? (*Кричить*).

Директор. Його. (*Сміється*).

Лідія. Божевільний.

Директор (продовжує сміятися). Зайчика не помітила?

Лідія (кричить на нього). А ти білочку часом не бачиш?

Директор. Буде нам і білочка, буде і свисток.

Лідія. Та що ти мене все лякаєш?

Директор. Готую до найгіршого.

Лідія. Себе приготуй – без капусточки залишишся!

Директор. На деякий час, можливо. А ти назавжди.

Лідія. Вважаєш – він не знайдеться?

Директор (ходить). Уже навіть і не знаю. Якщо і знайдеться, то в якому стані.

Лідія. Як це?

Директор (зупиняється і уважно на неї дивиться).

Лідія. Не лякай мене. (Біється).

Директор. Не я, а ...

Лідія. Хто тоді?

Директор. Життя! По колу або спіралі.

Лідія. Ти що... Яке коло, яка спіраль?

Директор (в роздумах ходить по кімнаті). Саме від кола і спіралі залежить наш майбутній стан. І за все треба платити... Здоров'ям, капусточкою або навіть самим життям. Нічого нікому так просто не дається. Закон бумеранга – ще ніхто не відміняв.

III дія

Знову бомжацьке помешкання. Штпель і Журавель застряли у дверях, але тягнуть за руки Зайчевського. Він упирається, але Розетка і Мокриця підштовхують його ззаду. Нарешті всі піднатужуються і влітають разом з ношею в помешкання.

Мокриця (б'є Зайчевського ногою під зад). На тобі, на, виродку клятий, дебілоїд прибацаний, на ще... А так!

Розетка (кричить). Та досить уже, дебілоїдна раса! Відпускайте його. На три-чотири – разом! (Зайчевський летить на підлогу).

Штпель (сідає на нього зверху). Оце знайшли собі мороку. (Витирає ніт).

Журавель (примощується поруч). Ох-хо-хо-хо-хо!

Після клятої роботи – треба випити хоч трохи.

(Дістає з кишені пляшку і гамселить з горла).

Штпель (вириває з рук). Один уже утопив спрагу у півлітрі.

Зайчевський (б'ється у конвульсіях). Ой, не можу більше.

Мокриця (підскакує). Ану замовч! Тікати хто зібрався? Ми за тобою бігати повинні? Розвів тут мокрицю. І дай тепер людям відпочити, нелюде!

(Тягне руку до Штпеля за пляшкою).

Штпель (віддає їй). Промочись!

Мокриця (хватає і замахується нею на Зайчевського). А тобі – тільки занюхати. (Тиче дулю йому під носа). Чим пахне, виродку?

Штепсель (плескає її нижче спини). Да досить уже вищати, голова розколюється... Пий уже!

Мокриця (закидує голову назад і голосно прищмокує). Гм-гм-гм.

Журавель (задоволений). Гарно пішла!

Штепсель (рубає рукою повітря). Так її, трикляту!

Розетка (відбирає оковиту). Ти ж не одна.

Мокриця (продовжує плямкати). Гм-гм-гм.

Розетка (підлаштовує пляшку Зайчевському). Зроби ковток.

Зайчевський (не рухається).

Розетка (голосно). Встаньте з нього!

Штепсель (підводиться). Я здогадуюся, що зараз буде.

Журавель (встає). І я.

Мокриця (верещить). Не розводь мокрицю – сама випий! Йому ж тільки дай!

Розетка (кричить). Щезни бігом!

Зайчевський (приплюхується).

Розетка (кладає пляшку на підлогу і тримає рукою). Ну ж бо.

Зайчевський (із закритими очима – тягнеться губами до скляного горла і намацує його).

Розетка (радісно). Ось так. Молодець! За маму, за тата...

Штепсель. Я здогадуюся, хто тут мама.

Журавель. А я – тато! (Повертається до Штепселя).

Розетка (тримає пляшку). От, дурні діти, не слухай їх, зайчику! Пий!

Зайчевський (раптом зупиняється).

Мокриця (підскакує). Я ж казала...

Розетка (дивується). Що? (До нього).

Зайчевський (встає на карачки). Як ти мене назвала?

Розетка. Зайчик! (Розгублено).

Зайчевський (падає і лежить нерухомо).

Розетка (до всіх). Що з ним?

Мокриця (підскакує до нього). Ну, заець! Постривай! (Верещить).

Штепсель (сміється до Розетки). Приколихала дитяtko, Розаліе!

Розетка (киває в бік Зайчевського). Та що це з ним?

Журавель. Мабуть, притомився.

Мокриця. І я притомилася... І що?

Штепсель. Лягай поруч – відпочинь.

Мокриця. Ще чого!

Журавель. А почне соску у вісні шукати. (Киває на Зайчевського).

Штепсель. Заодно і погодує дитяtko. (Дивиться на Розетку).

Розетка. На ліжко кладіть його.

Штепсель. Приколихувати будем?

Розетка. Побачимо.

Штепсель (бере за руки). Хапай за ноги, Журику!

Журавель (бере за ноги). Важеньке дитятко.

Розетка. Та обережно – вже!

Штепсель (кладає на ліжку). Не хвилюйтеся, матусю.

Журавель (умощує ноги). Ось так спи, синочку.

Штепсель. Мама тобі зараз пісеньку заспіває.

Журавель. Про котика-бегемотика і ...

Штепсель (перебиває). І зайчика-побігайчика.

Мокриця (кричить на вухо Зайчевському). Ну, заєць!

Розетка (на неї). Замовч, сучко! Зовсім здуріла?

Зайчевський (відкриває очі). Де я?

Штепсель. Починається...

Журавель. Останню пам'ять утратив.

Мокриця (показує на нього рукою). Зному плямкає.

Штепсель (до Журавля). Годуй дитину, Журику.

Журавель (розводить руками). Голяк повний.

Розетка (іде до шафи і дістає півлітру). Зараз, зайчику, почекай.

Зайчевський (намагається щось сказати, але нічого не виходить). Гм-

мм-л-рт...

Мокриця (кричить). Та він же нас розводить, мов лошариків останніх.

Розетка (дає йому в руки). Пельку закрий! (До Мокриці).

Зайчевський (смокче).

Мокриця (підбігає і вириває у нього з рук пляшку). Досить!

Розетка (до Мокриці). Ану віддай, відьмо!

Мокриця (засовує горло в рот і теж смокче). Гм-гм-гм-г...

Розетка (вириває у неї і віддає Зайчевському). Продовжуй.

Зайчевський (хапає і продовжує пити).

Штепсель (милюється). Справжня сімейна ідилія.

Журавель. Але чогось не вистачає.

Мокриця. Розуму – декому бракує!

Штепсель. І я здогадуюсь – кому! (Дивиться на Розетку).

Журавель. Я теж... (Киває на Зайчевського).

Мокриця. І я знаю! Ти мене чуєш, заєць!

Зайчевський (зупиняється).

Штепсель (до Мокриці). Ану, ще раз!

Мокриця (кричить Зайчевському у вухо). Зайчику-безмозглий, ти мене чуєш?

Розетка. От, сучка клята!

Зайчевський (запинається). Так. Так...

Мокриця. Та кажи вже. Що так?

Зайчевський. Воно. Це воно.

Штепсель (сміється). Це яка вже у нас серія?

Журавель. Пальців не вистачає.

Розетка. Тихо.

Зайчевський (хлипає). Все згадав. Все, як було. Господи (*Плаче*).

У двері стукають.

Штепсель (показує на Зайчевського). У труну – бігом. (*Бере його за руки*).

Журавель (за ноги). Ану, зайцю, бігом у колыску!

Розетка. Обережніше.

Мокриця. У нього не тільки з головою, а і з ногами проблема.

Штепсель (несе). А дійсно... Молодець, Мокриця! (*Відпускає руки*).

Журавель (відпускає ноги). Лапами рухай! (*До Зайчевського*).

Штепсель (підходить і відкриває кришку труни). А тепер у люлю...

Зайчевський (піднімається з полу). Навіщо?

Мокриця (итовхає у спину). Тобі кажуть – лежати, значить не стій, як опудало.

Зайчевський. Я все пам'ятаю, і мені нема тепер чого боятися.

Мокриця (продовжує итовхати). Зате нам є чого боятися. Розвів тут...

Штепсель (корчить злісну гримасу). Я тебе зараз сам покладу.

У двері знову грюкають.

Розетка. От же настирні!

Мокриця. Кастратовичу знову не терпиться!

Розетка. Думаєш він?

Мокриця. По наші душі.

Журавель. Або по гроші.

Розетка. А я їх і не тратила. Хай забирає і йде зі своєю роботою...

Мокриця. А я б і не поспішала.

Зайчевський (заліз у труну і ліг). Але не довго.

Штепсель (накриває зверху). А це вже не від мене залежить.

Мокриця. Ти мертвий! І не думай там плямкати собі.

Розетка (йде відкривати). Хто там?

Дільничний (за дверима). Ну, скільки можна! Що ви там вовтузитеся.

Відкривайте. Знову щось приперли і ховаєте? Ось я вас!

Розетка (відчиняє). Хто що ховає? Як скажете, ну прямо жити не хочеться.

Дільничний (заходить). Я і бачу, як ви не хочете.

Усі живі і здорові, родичі гарбузові? (*Обводить присутніх очима*).

Штепсель (затуляє собою труну і непомітно для дільничного тягне до себе Журавля).

Журавель (стає поруч і задирає голову до стелі).

Мокриця (підбігає до нього і теж дивиться вгору).

Дільничний (стоїть серед кімнати і очима проводить реєстрацію). Так, так!

Розетка (до нього). Що ви кажете, Калістратовичу?

Дільничний (береться руками вбоки). Кажу, що всі і все на місці.

Мокриця (крутиться на місці і розглядає настирливо стелю, навіть долоні складає у трубочку і розглядає через них).

Дільничний (до неї). Що? Що таке? (Дивиться вгору).

Розетка (теж намагається щось там зверху помітити). Та невже? (Радісно).

Журавель (вищує). Очам не вірю.

Дільничний (протирає очі). Та що там? (Теж бігає по колу і намагається щось побачити).

Розетка. Господи! Цариця Небесна! (Стає на коліна).

Журавель (хреститься). Допоможи, Мати Божа!

Мокриця (падає на підлогу і б'ється лобом). Ой, Матінко моя, допоможи нам! Просимо тебе. (Хреститься).

Розетка. Просимо!

Журавель. Просимо!

Штепсель. Просимо!

Дільничний (крутиться вовчком і задирає до стелі голову). Не бачу. Ну, нічого не бачу! (Плескає в розпачі у долоні).

Мокриця (б'ється лобом об підлогу із кожним ударом сильніше). Просимо, просимо, просимо, просимо...

Дільничний (звертає на неї увагу). Зовсім здуріла! Або підлогу, або макітру розіб'є.

Розетка (стоїть на колінах і хапає за руку дільничного). Не туди дивитися, Калістратовичу. Вона прямо над вами.

Дільничний (задирає уверх голову). Хто вона?

Розетка (радісно). Матір Божа.

Мокриця (лупить головою сильніше і щось шепоче).

Дільничний (звертає на неї увагу). Ну не можу більше! Як на це божевілля дивитися, розлупить же дурну макітру.

Розетка (тягне його за руки). Не розлупить, Калістратовичу! Матір Божа не допустить.

Дільничний (киває рукою). Ну де? Де ви там її бачите? (Розглядає усіх присутніх).

Журавель (стоїть перед труною і хреститься). Нехай спаде омана з очей

невіруючих нехристей. І буде воля твоя на віки вічні.

Мокриця (завершує його слова ударом об підлогу).

Штепсель (поруч з Журавлем і хреститься). І приведи до віри сина твого блудного.

Мокриця (завершує ударом).

Розетка (аж світиться від радості). Ось бачите, Калістратовичу, що віра з людьми робить. (Тягне його за руку).

Мокриця (на останніх її словах ударає об підлогу).

Розетка. То йдіть до нас. Матінка кличе вас до себе. Вона посміхається вам. (Сильніше притягує дільничного до себе).

Мокриця (обертається і тягне його за штанину). Просіть Кастратовичу, ви що, як нелюд зовсім.

Штепсель (з божевільною посмішкою). Просіть...

Журавель (тягне до нього руки). Не бійтеся – просіть. І вам воздасться по ділах ваших!

Дільничний (вириваєється і тікає до дверей). Та що ж це таке! Ви що тут?

Розетка (повзе до нього на колінах). Будь ласка! Мати кличе вас до себе. Зробіть таку послугу. Не можна так. Гріх це великий!

Мокриця (повзе до нього рачки). Кастратовичу, стійте... Гріх великий. Не можна так.

Дільничний (відчиняє двері і тікає).

Розетка (кричить). Куди це ви, грішнику ви наш!

Мокриця (верещить). Кастратовичу, а чого ви приходили?

Штепсель (підбігає до неї і замахується рукою). Я тебе, трикляту, зараз – отак! (Ребром долоні рубає повітря).

Розетка (до неї). Зовсім – дурна! Хочеш, щоб повернувся.

Мокриця (падає на підлогу). А чого він приперся?

Журавель. Яка тобі різниця. (Підходить до Мокриці).

Штепсель. От, дурепа! Ледве відсахалися... І на тобі!

Журавель. Продовження закортіло!

Розетка. Буде їй зараз продовження... (Підходить до дверей і зачиняє замок).

Мокриця. Як це?

Розетка (повертається до труни). А ось так. (Знімає кришку).

Зайчевський (підводиться і сидить у труні).

Мокриця (показує на нього пальцем). Знову!

Штепсель (невдоволено). Починається.

Журавель (вивертає кишені). У мене – голяк!

Зайчевський (плямкає). І нічого не треба. Це я від задоволення. Від подвійного задоволення! Перше – все згадав, друге – ваша гра.

Це щось неймовірне. На професійній сцені такого не побачиш. А я
вже чув і навіть у щілину бачив. (*Вилазить з труни*).

Мокриця (здивовано). Ти бач! Розчухалося, опудало наше!

Розетка. Помовч!

Зайчевський (*виходить на середину помешкання*). Рідненькі ви мої! Як
же я вас усіх люблю. (*Кланяється усім присутнім*).

Мокриця (*крутить пальцем біля скроні*). А це ще що?

Розетка (*киває на неї*). Помовч – кажу!

Журавель. Щось новеньке.

Штепсель (*рубає повітря*). А ось вам, триклятим!

Розетка. Та дайте вже послухати людину, іроди!

Зайчевський (*крутиться у колі присутніх*). Все, все згадав, як було...

Господи! (*Витирає сльози*).

Мокриця (*кричить*). Та кажи вже... Розвів тут. Починається знову...

Зайчевський (*падає на підлогу*). Ви навіть не уявляєте, яке це щастя.

(*Молиться на колінах*).

Мокриця. Уже було. Досить дурку гнати. Кажи вже, бо зараз підсрачника
отримаєш.

Зайчевський (*хапає її за ногу*). І буду дуже радий!

Мокриця (*кричить*). Рятуйте! Псих божевільний!

Штепсель (*відтягує її*). Не дуркуй. Досить порожняк гнати. (*До Зайчев-
ського*).

Журавель. Я біля нього – сам скоро збожеволю.

Розетка (*кричить*). Кажи бігом!

Зайчевський (*стоїть навколішках*). Все, все пам'ятаю! Навіть деталі.

Мокриця (*верещить*). Кажи, придурок!

Зайчевський (*повзе до неї*). Все, все...

Мокриця (*пищить*). Рятуйте!

Зайчевський. Спочатку було слово...

Штепсель. І слово було – Бог!

Журавель. А я думав, щось новеньке.

Зайчевський. Не перебивайте! Моє слово. Я говорив. І мене слухали
люди... Багато людей. Я ...

Мокриця (*здивовано*). Хто?

Штепсель. Господь Бог. (*Піднімає вказівний палець*).

Зайчевський (*стукає долонею об піл*). Ні... Я артист, комік... Після концерту
пішов у душ, потім через дорогу до кіоску за цигарками. Потім у
скверіку прийняв свої сто п'ятдесят грам, які завжди зі мною у
халатику. А потім – нас стало троє.

Мокриця. Як це?

Зайчевський. Підійшли ще двоє.

Мокриця. Хто ще такі?

Зайчевський. Мої фанати. Та і яка вже різниця?

Ми і добавили.

Журавель (крякає від задоволення). Добряче пригостили?

Штєпсель. І що пили?

Зайчевський (плямкає губами).

Мокриця (кричить). Проходили вже!

Розетка (грізно до нього). Досить плямкати – кажи!

Зайчевський (раптово застигає на місці).

Мокриця (руками в його бік). Що? Знову? (Хапається за голову).

Розетка. Тихо усім!

Зайчевський (кліпає очима).

Розетка (кричить). Кажи уже! Ти все згадав!

Зайчевський (раптом). Нірвана.

Мокриця (розводить руками). А це ще що?

Штєпсель (водить указівним пальцем у Зайчевського перед очима).

Журавель (сміється). Далеко відлетів?

Мокриця (підскакує і намагається ударити). Ну, я пограюся зараз.

Зайчевський (підставляє під удар руку). Нірвана. Так називається те, що ми пили.

Розетка (захоплено). Молодець!

Штєпсель (рубає повітря). Так її!

Журавель. Добре вставляє?

Мокриця. Ну ...

Зайчевський (перебиває). Але це ще не все.

Мокриця. Як так?

Зайчевський (розгублено). Довелося тікати.

Розетка. Від фанатів?

Зайчевський. Так. Вони забажали нового виступу і вже почали затягувати мене на постамент, що лишився від пам'ятника вождя народів.

Мокриця. Замість Леніна?

Розетка (до неї). Помовч.

Зайчевський. Але мій талант виявився заважким для місцевої периферії і вони його не втримали.

Мокриця. Як?

Розетка (до Мокриці). Животики надірвали – розумієш?

Журавель. Але не від сміху.

Штєпсель. Побігли кущів шукати.

Зайчевський. Майже вгадали! Але я теж побіг, але в іншому напрямку і навіть узяв бар'єр.

Мокриця. Кого взяв?

Зайчевський. Довга лавка перекрила мені шлях до втечі.

Розетка. І ти стрибнув?

Зайчевський. Висоту взяв, але зачепився ногою і впав головою.

Розетка. Саме там ми тебе і знайшли.

Штпельсель. У халатику.

Журавель. Мов новонародженого.

Мокриця. Ну, заєць! *(Киває пальцем).*

Зайчевський (плямкає).

Мокриця (вигукує). Ой!

Зайчевський. Не бійтеся. Тепер я себе контролюю і приходжу до норми – усе гаразд.

Журавель. Він вийшов з нірвани.

Штпельсель. Сумніваюся щось я.

Зайчевський (поцокав зубами). А так. *(Понадував щоки).* Хом'як. *(Походив колами, перевалюючись ногами).* Ведмідь. А це. *(Походив журавлем, наче на ходулях).*

Мокриця. Це ж наш Журик. *(Тиче пальцем у бік Журавля).*

Зайчевський. А так. *(Підбігає до Мокриці).* Мокрицю – будем тут розводити! А так, а ось так, а ще ... *(Замахується і ніби б'є її).*

Розетка (в захопленні). Я відчувала! Я знала... Ой, молодець!

Зайчевський (рубає рукою повітря). А ось так її, трикляту!

Мокриця. То що, він – талант? Хто б подумав. *(Хитає головою).*

Зайчевський (хапає її за ногу). Матінко Божа! Дякую тобі за все, що було і що відбудеться, бо все що робиться, то на благо!

Мокриця (верещить). Ой, що це знову починається? Рятуйте! Допоможіть!

У двері грюкають, але оплески усіх присутніх їх заглушають. Розетка йде відчиняти.

У кімнату заходять: дільничний, директор, адміністратор, дружина Зайчевського.

Вереси, аплодисменти, сміх – стихають.

Між двома купками людей – німа тиша.

Петро ПУЛІНЕЦЬ

Пулінцю – сімдесят п'ять. Та, на жаль, Петро Васильович, талановитий журналіст і поет, уже майже п'ятнадцять літ (буде у вересні) як відійшов у Вічність, залишивши по собі добрі спомини друзів, знайомих і шанувальників свого світлого поетичного слова.

Народився він 12 червня 1941 року на мальовничій Ніжинщині. Закінчив Ніжинський педуніверситет ім. М. В. Гоголя, і все подальше життя було пов'язане із журналістикою і поезією.

За життя вийшло дві книжечки поезій: «Сонячна доля» і «Лист до батька». Вже після кончини побачила світ збірка «Брате мій, журавлику», яку уклав і видав товариш і колега Петра Васильовича Володимир Сапон.

Отож знайомтеся із віршами Петра Пулінца, Царство йому Небесне.

Микола ЛЕЛЮК

А ДНІ ШУМЛЯТЬ, ЯК ХВИЛІ, СПЛЕСКАМИ

* * *

Ти так зуміла голубино
Приспати нашу дивну ніч,
Що дві світанкові сльозини
Злетіли сяєвом із віч.

І завихрились, покотились
Крізь наші думи, ранні й пізні.

І на добро переломились
У неминучій нашій пісні.

Чи то невивідана сила
Людських зажур, людських надій
Чи то підняв свої вітрила
Світанок райдугами вій?

* * *

Далекий той ранок рожево розтанув,
І вже ми над горами, вже над морями,
Вже тільки у снах той живе полустанок,
Той поклик найперший, пропахлий вітрами.

Горять світлофори, дзвенять електрички,
Нове покоління бадьоре, як грози...
Та серцю і досі бентежно і клично,
Коли десь почую гудки паровозні.

* * *

Осіння сиза конюшина
Поволі мліла в туманці.
А ти самітня, як пташина,—
Жоржина у твоїй руці.

Дощі студили...
На дощах
Погаснув день — удалині.
А потім...
Потім в білих снах
Ти снилась-марила мені.

Гула дорогою машина,
Дорогою, що розвела.
В степу сивіє конюшина,
Горить жоржина край села.

* * *

Соловейко в саду
Гніздечко в'є,
А зозуля на втіху
Троянди кує.

Кує жовті троянди — на неждану розлуку.
Подивлюся на них — на свою ж розпуку.

Кує сині троянди — на бентежну рішучість.
Подивлюся на них — на омріяну зустріч!

Кує білі троянди — на довічне кохання.
Подивлюся на них — солов'їне світання!

А червоні троянди — на любов гарячу.
Подивлюся на них — і свою побачу!

Накувала зозуля
В зелених деревах
Оберемок троянд —
Важкий оберемок.
Загойдались троянди
На зелених вервечках —
Звив собі соловейко
Високе гніздечко.

* * *

Б'ють блискавиці,
А громи гримлять.
А поїзди летять, аж іскри крешуть.
Лунких степів розорана рілля
І день за обрієм озорений, прийдешній.

Гроза крута,

незаймана заграва
І світанкова світлість залізниці!
Ліворуч — верби,

А праворуч — трави,
Понад ріллею гнуться блискавиці!

Мое село, мій материнський краю!
Моя земля з грозою у двобої!
Якщо я плачу — я тобою плачу,
Якщо я марю — я тобою марю,
Якщо радію — так лише тобою!

Хай рідним степом стелеться пшениця,
Хай блискавиці підпирають небо!..
Хай провесінь вирує в блискавицях,
А все ж дощі защедряться над степом!

* * *

Іду від тебе, назавжди іду.
На серці в мене жалю — ні краплини.
Хай сохнуть стебла хмелю у саду,
Хай опадає листя із калини.

Я б міг сказати про свою любов,
Заприсягнутись, поклястись на слові.
І хай би в мене захолола кров,
Якби я зрадив у своїй любові!
Я не сказав, бо кидати не смів
Гаряче слово у холодну душу.
Безславно мак під вікнами одцвів,
Де назавжди я попрощатись мушу.

Ну, що ж ! Прощай!
Не клич мене, не жди
І не простягуй на дорогу руки, —
Іду туди, де звеснені сади
В свій цвіт вплетуть мої тривожні муки.

* * *

А дні шумлять, як хвилі, сплесками,
А дні сурмлять і звуть в політ...
Перевисає перевеслами,
Як музика, прийдешній світ.

Це він окрилює і кличе
Планету в променях музичних,
Натхненну, юну, романтичну,—
Як золотого жита сніп!
...Перевисає перевеслами
І кличе нас прийдешній світ!

ПОСТІЙНІСТЬ

Усе міняється з літами —
Земля, і небо, й зорепад.
У вирій гуси відлітають,
Інакшими ж пливуть назад.

Бо весни в чомусь — та й не схожі,
Бо трави в чомусь — та й нові.
Сади цвітуть...
У їх тривозі
Гуляє інший вітровій.

І дальній обрій — дивна вежа,
І хмари, мов світи, круті.
Нові думки і нас бентежать,
Бо й ми — ті люди і не ті...

І хто у світі цім зупинить
Рішучі зміни хоч на мить?
Оновлення — одне-єдине
Постійністю полум'янить.

Володимир ФРИЗ**ІСТОРІЇ НЕПОВТОРНОГО ПОДОЛУ****ДЕПОРТАЦІЯ**

На Подолі квітував кінець теплого травня. І хоч надоїдливий тополинний пух забивав ніс і, немов завірюха, носився в повітрі, припорошуючи землю, асфальт і лавки в скверах рухливим інієм, цей район Києва був, як завжди, дуже привабливий. Столиця України, як і весь Радянський Союз, рефлексували в передоднях олімпіади. Жителям Кремлівського будинку перестарілих дуже хотілося здивувати світ. Потрібно було показати світові те, чого у нас нема, і сховати те, що було об'єктивною реальністю. Серед багатьох передолімпійських проблем кремлівських старців дуже турбувало питання, як позбутися численних «бомжів» у містах, де має проходити олімпіада. Була розроблена ціла стратегія під назвою «Передолімпійська короткострокова депортація асоціальних елементів з олімпійських міст». Але Поділ про це не знав і не хотів знати. Він жив своїм цікавим і особливим життям.

Славнозвісна кафедра травматології, ортопедії, а ще військово-польової хірургії з курсом опікових захворювань орденоносного Київського інституту вдосконалення лікарів базувалася на Подолі в лікарні номер п'ятнадцять. Вона теж жила своїм неповторним життям. Таке надмірне

нагромидження спеціальностей кафедри було зумовлене статусом професора, який за сумісництвом був ще й деканом хірургічного факультету вище згаданого інституту. Тому перше і друге дозволяли значно збільшити число посад на кафедрі та покращити її фінансування. В цей весняно-літній день все в клініці було як завжди, якщо не враховувати важливу подію – день народження доцента кафедри. Дата була кругла. Як і повинно бути в такій ситуації, ранком співробітники кафедри, її клінічні ординатори та лікарі відділення зібралися у великій кафедральній аудиторії, де завідувач кафедрою Віталій Миколайович Левенець проголосив промову. Вручаючи грамоту, навшпиньках обійняв майже двометрового ювіляра. Секретарка професора, пишна білявка з іменем древнього, південно-американського народу, вручила ювіляру величезний букет троянд і залишила на його щоці полум'яний слід. Слова промови були цілком протилежні до тих, які професор частенько вимовляв на адресу доцента під час кафедральних засідань. Але сьогоднішні добрі слова були щирі. Радянська система традиційно вимагала ієрархічної строгості й напруги. Це була норма, яку всі сприймали, як належне і практично без емоцій. Доцент був доброю, але надто повільною, навіть як для флегматика, людиною, а професор – рудий холерик, який хотів все і відразу. Ця розбіжність і була причиною періодичних претензій до доцента. Але сьогодні Андрій Антонович був ювіляром. Згадали про все, чим був славний цей чоловік, який мав талант художника, вдачу мрійника і фантазера. З вигляду був він незграбний і навіть якийсь розбалансований як при ході, так і в роботі. Був добрим педагогом, правда з дещо консервативними поглядами на ортопедичну науку. Але дивував він більш за все своїми незвичними полотнами, які здебільшого малював у модерному стилі. Ці картини висіли всюди: в його кабінеті, навчальних кімнатах і навіть на шиях мовчазних скелетів.

Як завжди, з запізненням в занадто накрохмалених халатах, котрі цинічно контрастували з сірістю челяді, поздоровити ювіляра прибули напوماджена голова профспілки лікарні й заступник головного лікаря. Перша нетривала і офіційна частина «кафедрального балету» була закінчена. Та головне було попереду. В кінці робочого дня, на так званій доцентській кафедрі, яка була розміщена в старих келіях Києво-Могилянської академії, в далекому закутку двора лікарні мала відбутися головна частина «балету». Доцент на своїй двадцять четвертій «Волзі» вже два дні звозив сюди напої і консервації. Вірний помічник доцента, лаборант кафедри Володя з прізвиськом Апшерон, бігав увесь у милі. Народу зійшлося багато. В ті часи всякого роду розваги з алкоголем були категорично заборонені, а тут місце закрите і тихе, як монастир. Гуляли добре і весело. Розходилися десь біля третьої, хто з ким і хто куди.

Асистент кафедри Юрченко запрошував, а вірніше заманював до себе в фотолабораторію дисертантку з «Медичного містечка», повторюючи: «Лідо, даю слово, що допоможу». Вона вже шостий рік мордувала професора, пишучи кандидатську. Молодий асистент з Одеси з красивим іменем Генрик згадав, що сьогодні чергує рентген-лаборантка, яка йому дуже подобалася. Клінічні ординатори пішли спати на столах аудиторії. А доцент і його лаборант під кінець застілля, посошкуючи, розслабилися і передозували. Володя Апшерон перед тим, як лягти спати на обдерту кушетку, з великими потугами переодягнувся в піжаму і одів на голову передаровану йому шефом узбецьку тубетейку. Доцент вирішив спати в своїй «Волзі». Коли почало світати, його розбудила нестерпна спрага і укуси мошкари, яка налетіла у відкрите вікно машини. Зайшов у кабінет, потім у навчальну кімнату, води чи огіркового росолу ніде не було. Пити воду з крана подільського водогону, труби якого закладалися ще при царизмі, було небезпечно і гидко. Розбудив лаборанта, той довго приходив до тями, але прозрів.

«Андрію Антоновичу, я вас врятую. Зараз збігаю на Контрактову площу і з цілющого Самсонового фонтана принесу вам води».

Розчулений доцент мало не заплакав.

«Ні, дорогенький, я не пушу тебе одного серед ночі».

Коли вийшли на вулицю, що вела до скверу, де Самсон роздирав пащу левові, вже світало. Голосно співали пташки. Аромат квітів п'янив кожного, хто вже не спав, але не цю дивну пару, яка, обійнявшись, синусоїдою рухалася вулицею. Видовище було неповторне і нагадувало Дон Кіхота з його вірним зброєносцем. Зброєносець був у кімнатних капцях на босу ногу, піжама й головному уборі, який уподібнював його з кардиналом чи равиним. Не краще виглядав Дон Кіхот. Він був височенний, незграбний і кумедний. За час подорожі до бажаного фонтана їх, наче снігом, обліпило білим пухом. Жадана зустріч з цілющим фонтаном нагадувала зустріч закоханих, що злилися в поцілунках, але більше водопій спраглих верблюдів, котрі тиждень шукали оазису. Коли кафедрали пили цю життєдайну рідину, по черзі уступаючи один одному місце, їхні не дуже симпатичні фізіономії випромінювали безмежне блаженство і неземне задоволення. Розведений водою алкоголь почав діяти миттєво, але заспокоїливо. Лягли на лавочки зручно і, як мертві, заснули, не втрачаючи блаженного виразу обличчя.

З боку Костянтинівської вулиці поруч Самсонового фонтана зупинився міліцейський мікроавтобус.

«Он, глянь, ще два «бомжі» сплять на лавочках. А пухом припорошені, наче Дід Мороз зі Снігуронькою».

Коли ювіляра розбудили, той, на запитання ти хто, спромігся відповісти:

«Доцент».

«А ти, узбек, хто будеш?» – допитували далі стражі порядку. Апшерон, пробубнів:

«Володя». Але відразу додав: «Лаборант».

«Ну і компанія, – зареготали міліціонери. – Вони наче з фільму «Джентльмени удачі».

У Києві почалася вище згадана засекречена і поки що тренувальна акція з депортації асоціальних елементів на період олімпіади. Подібні проби вже проходили по вивченню напрямків транспортних потоків при необхідності закриття головних автомагістралей.

Терміново, наче кардіологічна «швидка», міліцейський автобус довправив до Дарницького вокзалу в смерть настрашених доцента з лаборантом та ще з півдесятка бомжів. На запасних коліях стояли шість плацкартних вагонів, у які дуже швидко заганяли зо три сотні спійманих. Акція була аналітично-тренувальна, тому – не чисельна. В тамбурах з гумовими палицями стояли по два міліціонери і озброєний солдат. Найменша спроба спротиву в той же час вгамовувалася цим гумовим кийком, що звався в народі «демократка». Нещасний ювіляр утрачав свідомість від інтоксикації і розуміння, в яку халепу він утравив. Лаборант загубив дар мови і очима ідіота дивився в брудне вікно вагона. «Щоб не втратити розум, треба спати», – в приказному тоні розпорядився доцент. Мозок уже чекав цього мудрого рішення, аби захистити себе від втрати здатності мислити. Виснажені Дон Кіхот і його вірний зброєносець заснули мертвим сном.

Уночі наступного дня всіх тимчасово-депортованих швидко вигнали з вагонів на якійсь степовій станції між кіровоградською і миколаївською областями. Тепер влада починала хронометрувати час, за який ці депортовані джентльмени повернуться до Києва. Несподівано дарована воля відразу покращила настрій ювіляру. Отже, ніякої реєстрації, а головне – наслідків, не буде. Все інше це – дрібниці. Швидко знайшли дільничну лікарню, а ранком зустрілися з головним лікарем. Головна версія була, що вийшли з вагона і відстали. Знання медичної термінології та кваліфікована консультація доцента для кількох хворих остаточно розвіяли сумніви головного лікаря в їхній лікарській ідентичності. Той позичив грошей на білети і телеграму, нагодував та розпорядився видати пайок на дорогу.

Цілий день кафедра жила в атмосфері хвилювання. Доцентський кабінет замкнутий, машина – теж, а доцента немає. Що це може означати? Десятки здогадів і припущень. Про лаборанта ніхто не згадував. Розрядив гнітючу атмосферу, як завжди, Романовський.

«Та в Доца зараз серйозна любов, збирається женитися, ото на таксі

поїхав до неї, а зараз щасливий відсипається під її теплим бочком. А нам, щоб заспокоїтися, на цито* потрібно похмелитися». За сказане і випили.

Другого дня ранком секретарка Мая з телеграмою в руках забігла в ординаторську. Після мертвої тиші, яка була викликана її акторською паузою, почала читати:

«Не хвилюйтеся тчк. Завтра буду тчк. Доцент КАА тчк.»

«ФАЛЬШИВЕ КУКУ-РІКУ»

Поділ вісімдесятих років минулого століття, як і в давні часи, залишався найяскравішим самоцвітом в короні Києва. Модерна, на ті часи, п'ятнадцята лікарня, збудована на частині території Києво-Могилянської академії, була найбільш популярним медичним закладом для так званого корінного населення старого і неповторного Подолу. Клініка ортопедії і травматології, котру очолював мій учитель професор Віталій Миколайович Левенець, була славна тим, що тут проходили лікування футболісти київського «Динамо». В цій клініці юній гімнастці Дерюгінній професор імплантував штучну зв'язку колінного суглоба. В цих же стінах її звабив рудий Блохін, котрий постійно терся тут, випрошуючи у професора звільнення від тренувань. В клініку приходив злий Лобановський і незадоволено буркотів: «Віталю, я тебе прошу, ну не давай ти етому філону справки».

Був понеділок, професорський обхід. Свита зупиняється біля ліжка хворого, який уже третій місяць живе у відділенні. Хронічні хвороби старої і самотньої людини, якій звичайно краще зимувати в теплій лікарні.

– Прошкін, ти совість маєш? – строго запитує професор завідуючого.

– А що я можу зробити? Він завтра ляже під дверми завідуючого райздороввідділу, як це було в минулому році.

Професор пробує сам вплинути на ситуацію.

«Шановний Сергію Григоровичу, може, вам вже пора додому?»

«Професор, воппе-то я – Сруль Гершковіч Кофман. То мене переіменовалі, как Юзовку, на Сталіно. Но я ещо болею», – відмовляє той.

«Так довго в лікарні не можна бути, вам конче потрібне південне сонце і море», – продовжує професор і чує запитання:

«А шо, на Подоле ето сделать нельзя?»

Раптом чути голосну пісню «Ой, летіли білі гуси».

«Виключіть радіо», – кричить розлючений ситуацією професор.

«Та це Матвієнко в хірургії співає, коли їй роблять перев'язку, – мастит відкрили після родів», – інформує медсестра.

«Господи, Павлівська психушка повинна бути на Подолі», – констатує професор.

Після обходу Прошкін отримує категоричну настанову вирішити

питання з хворим. Єдиний спосіб залагодити цю колізію – просити досвідченого спеціаліста в таких справах, корінного подолянина лікаря Романовського.

«А шо, меня завтра в синагогу не пустят», – набиває собі ціну той.

«Боря, ти ж комуніст», – моралізує завідуючий.

«Ой, Льоня, я тебя умоляю, равін – теж».

«Ну, добре, – здається завідуючий, – з мене міцний могорич».

«О’кей, несмотря на зов крові, шо не сделаеш для спасенія заведующего», – дає згоду Романовський.

І вирішив оригінально і так, як це може вирішити тільки корінний житель Подолу. Впродовж тижня, щодня, коли в палаті не було хворих, він, як півень, кукурікав, сівши біля ліжка Кофмана. А потім викликав з Павлівки консультанта-психіатра:

«Бенечка, там мой больной постоянно слышит песни петуха».

«Ой, Боря, не такое лечілі», – впевнено відповідає консультант.

Психіатр довго заглядає в очі хворого, потім запитує:

«І давно это «кукареку»?»

«Неделю», – відповідає той.

«Отлично, ми не опоздали», – оптимістично запевняє ескулап і продовжує: – А скажіте, это «кукареку» звучало в ля-міноре?».

«Доктор, я – музыкант, это слушать нельзя, сплошная лажа», – впевнено констатує Кофман.

«Тогда вы скоро будете здоровы. Я уполномочен забрать вас в нашу больницу», – безапеляційно виносить вердикт психіатр, акцентуючи на слові «нашу».

«А шо, на Подоле больница уже не наша?» – запитує хворий.

«І ви спрашиваете», – вже біля дверей по-змовницьки тихо чи то заперечив, чи то підтвердив лікар.

«Доктор, а у вас там тепло?», – не здається Кофман.

«А то как», – на зрозумілій тільки їм мові відповідає той.

«Но здесь я каждый день вживую могу слушать Матвiенко», – видає останній і найвагомійший аргумент хворий.

«Я вас умоляю. Шо там ваша Матвiенко! У нас сейчас лечатся два Кобзона, Зикiна і Пъеха».

Уже прощаючись з Романовським, доктор Беня заявляє:

«Боря, я твоей мамочке всегда гаворил, что у тебя совсем нет музыкального слуха». «Ой Бенечка, зато я, как ты, не мучился на скрипке в музыкальной школе», – відповів Боря, вдячно потискаючи колезі руку.

Анатолій РЕДЬКО

Анатолій Редько живе і працює в Корюківці. За довгий час випробував себе у різних робітничих професіях. Пише вірші понад двадцять років. Його у Корюківці і районі знають як активного захисника природних багатств, поета і громадського лідера. Поезії Анатолія друкувалися у районній та обласній періодиці, у літературно-мистецьких збірниках, альманахах.

ВЕРБО

Чому зажурилась зелен-білим рястом.
До води схилилась та й скрипиш так часто.
Сумуєш, напевно, про минулу вроду.
Вербо, древо вічне мого ти народу!

* * *

Чогось спішу, наче не встигну,
Немовби завтра забудтя.
Думки про святість, землю рідну
Все ж мають право на життя.
Річ в іншій, що з того виходить,
Та кожному нести свій хрест...
Коли дід сів мій, то сходи
Зійшли. Якби не тая смерть...

Чи в змозі ми добра ті зерна
Посіяти, щоб зросла любов
До мови, краю – щиросердна,
І відродилась пам'ять знов.
І нас проймала вічна гордість –
За рід і древній наш народ.
В своїх діяннях – кожен вольний,
А це і є одна з Свобод.
Знайомий шлях з акацій білих...
Чогось спішу – в душі журба –
В дитинство, до землі, де виріс,
Де ще стоїть стара верба!

ВІДРОДИМО ВКРАЇНУ

Облиш пусте –
Навіяне смутком.
Вже й літа незалежні...
А на серці так зле,
Бо більшість мов «зомбі»
Паплюжить все те,
Що меншість по праву
Вважає здобутком.
Тож вірмо усе ж
У розум людський,
Не варто тужить.
Чи забули,
Як нас відправляли
Етапом в Сибір
І палили
Гетьманський Батурин.
Народе, прозрій,
Бо той шлях – слизький.
І ти не шкодуй
По кайданах.
Завислий батіг
Знову хоче свистіть
По незагоєних
Пам'яті ранах.
Тож бо ми, українці,

Не втратимо шанс.
Навіщо нам
Пут ностальгія.
Віродимо разом
Україну. Вже час,
Щоб здійснилася
Прадідів мрія!

ОГОВТАЙСЯ, НАРОДЕ

Українську мову,
Так приємно чуть.
І це є щира правда
Душі моєї суть.
Невже ми роду свого
Вже люті вороги?..
Топтати рідну мову
Чи нам це до снаги?..
Не цінимо свободу,
Паплюжим те, що є.
Сміються воріженьки.
Оговтайся, народе,
І світло час пролле –
Й почує світ нас всенький!

КРАСУ ЦЮ ПІЗНАВ

НЕ УЧОРА...

Плине сріблясто-прозора
Святість річкова – вода.
Красу цю впізнав я не вчора,
Ціную й на глум не віддам.
Ми вічно в боргу в природи.
Земля, де родивсь, свята...
Джерельні несе свої води
Бреч-річка
Крізь роки-літа!

* * *

Відгомоніло, мов в напівсвідомість,
Промайнуло поруч, наче птах...
Серцем відчуваю неповторність,
Неминучість гіркоти в устах.
Не співзвучність слів, що спересердя
Стримати не зміг та й не хотів.
Біль невдач і радість, що з тих зернят
Зросте добро, як того і волів.
Відгомоніло, так душі співзвучно,
Все ж щось нагадує гіркий полину смак...
Радіти життю, нездійсненим здобуткам
І свято вірить, що жити будем так.

У ЛУЗІ

До схід сонця дзиги-коси
В різнобарв'ї стиглих трав
Росяні вершать покоси,
Дзвін лунає тут і там.
Ну і що – чоло змокрило –
Вмивсь рососою о порі.
Свистять коси, грає тіло,
Косять в лузі косарі.
Мов у фільмі, гарно косять.
Вже і сонце на вербі
Кида вниз свій промінь скоса,
Видно, бач, в кущі торби,
Дід поглянув на калину:
– Там в кінці й накриєм стіл.
Деркач кричить
на всю долину,
В моїй душі лишає слід...

м. Корюківка

Імя ЛЕВЧЕНКО

Народився, навчаюся й живу в Семенівці (Семенівський район, Чернігівська область). Із малечку почав писати вірші, хоч нещодавно відчув, що в поезії буває «затишно», тому останнім часом працюю з прозою, на яку, на жаль, у цій життєвій круговерті часу не дуже й вистачає.

Серед улюблених письменників – Оксана Пахльовська, Олена Теліга, Василь Стус, Оксана Забужко. Надаю перевагу публіцистичним жанрам (нариси, статті, есе). Художня література для мене – вихід у космос.

Запропонована добірка образків – лінійний виклад нашої відвічної боротьби з ворогом, розкритої на долі одного роду.

ІСТОРІЯ ОДНОГО РОДУ

ГЛАВА I
КРОВ НА ЖОВТО-СИНІМ ЗНАМЕНІ

*Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю – зловіщі вогні.
І піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окридених ніг.*

Олена Теліга

Уже не перший день його будили громи канонад, а він, завше спокійний і врівноважений, приймав кожен ранок як Божий дарунок. Хоча й ранки вже були невіддільні від ночі та дня: ішла війна – очікувана, якою тут давно вже пахло в повітрі.

Сорокарічний Зорян мав прізвище Непийгорілка, що, найпевніше, успадкував від прадіда – запеклого козарлюги, що служив Іванові Виговському й ліг під Конотопом у час натиску московських орд. Обличчя Зоряна час порізав добром і злом, хоч мав він ще не досить поважний вік, а руки, гартовані в боях, здається, повсякчас тримали рушницю. Усі його думки у вільний від стрільби час линули до коханої Христі та доньки Софії, які залишилися там, далеко за Маківкою.

Він був одним із соколят-усусів*, одним із січових стрільців, що в запеклій боротьбі з ворогом мріяли вибороти свободу для своєї Вітчизни. Австрійська влада під час боїв, у яких завше вирізнялися січові стрільці, постійно вихваляла українців, у мирні часи ж чути було лише зневагу: тоді українські стрільці були лише «рутенськими зрадниками». Справді, зрадники. Зрадники «клаптикової» імперії, сколоченої з десятків народів на їхній же крові. Чи можна коритися тому, хто знущується й принижує тебе? Можливо. Але ані для Зоряна, ані для десятків тисяч подібних йому це виявлялося неможливим, нереальним, нечесним. А честь, віра, непохитність цінувалися українцями споконвіків, вовік віків. Зрадники не вони, юні хлопці, що стали за честь Вітчизни, зрадники – це Іскра та Кочубей, якому російська влада рік тому до двохсотріччя Полтавської битви спорудила пам'ятник... Чому народ, який жив тут із часу Кия, Щека, Хорива, Олега, Ігоря й Ольги як титульний, мусить коритися комусь?..

І хоч як Зоряна благало маленьке чарівнятко Софія та її матір не йти туди, у пекло війни, батько їм різко відказував, що не мусить зганьбити діда-прадіда, що поклали душу на вівтар України; не мусить мерзитися, кланяючись чужим богам; що лише в жорстокім бою український народ зможе вибороти незалежність, а з нею – і добробут для цілого народу... І Христина це розуміла, тому, виплакавши всі очі, чекала свого коханого.

Був день як день. Хоча хмарило зранку. Але хто на війні здимає очі до неба? Перед тобою ворог – крапка. Зорян, як і годиться січовому стрільцеві, умившись, одягнув військовий стрій із жовто-синіми відзнаками й рушив у окопи до побратимів. А там уже бійці, якщо не стріляли, то затягували славень чи будь-яку пісню або ж жартували.

Сьогодні московські орди наступали громом, сірою хмарою, що тяглася далеко з-за гір.

* **Українські січові стрільці (УСС, усуси)** – єдине українське національне військове формування в складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців, які відгукнулися на заклик Головної Української Ради 6 серпня 1914 і стояли під проводом Української Бойової Управи (УБУ).

Січові стрільці, вимуштрувавши зброю, розпочали атаку. Реакція ворога була миттєвою: російські війська почали гатити одразу з трьох напрямів. Люди падали. Не можна було бачити, хто й у кого поцілив. Люди просто мерли. Колишні «соколята»* й «пластуни»** – за Вітчизну, а московські орди – за посягання на чужі землі.

Січа була люта: наші сікли, чим лише можна, – старезними списками, давно списаними з австрійських складів рушницями, а хоч і в рукопашний бій ішли, а ворог був забезпечений усіма новинками техніки: усе робив Микола II, аби знищити «український П'ємонт» – Галицький край. Край січових стрільців, край української національної ідеї, край Павлика, Стефаніка, Франка....

...До вечора битва стихла, а переможцями з неї вийшли січові стрільці. Це був справжній триумф, адже сили були далеко нерівними. Проте в житті разом все: добро і зло, щастя і горе... На вечір у всіх пошанах ховали вбитих, якими було встелене поле битви. А серед тих убитих був і Він. Куля ранила його молодече тіло. Ранила в жовто-синю наліпку з написом «УСС». У ту хвилину Зорян, на мить скорчившись, продовжував стріляти. І лише коли поцілив своєму вбивцеві, певно, у самісіньке серце, упав на землю... на свою любистково-барвінкову українську рідну землю. Поцілувавши її, він, 40-річний козарлюга, хрипнувши, удихнув останній ковток повітря.

На похорон батька зібрали всіх. Кажуть, біда об'єднує. Правду кажуть. Але що ж ми за народ, коли не об'єднують нас святощі нації, а лише горе?! Тому й здається, що доля України зіткана зі сліз матерів, синів, доньок...

На похованнях навіть старший син Григорій, який ось уже рік навчався в Київській гімназії, не приховував сліз. Чоловіки не плачуть – плаче душа, а вона без статі. Григорій Зорянович картав себе, що не відмовив батька йти воювати. Хоч і знав, що все це маячня: ніколи й ніхто не зміг би відмовити цього світлого чоловіка, заборонити, хоч би й сам Бог...

* «Сокіл» – тіловиховне (руханкового профілю) товариство, яке відіграло значну роль у національному відродженні слов'янських народів, зокрема чехів, українців, поляків.

** «Пласт» – національна скаутська організація України, мета якої сприяти всебічному патріотичному самовихованню української молоді на засадах християнської моралі, на свідомих, відповідальних та повноцінних громадян місцевої, національної та світової спільнот і на провідників українського суспільства.

ГЛАВА II

ГІМН

...«Нагана» звів і втомлено гикнув...

І вишкір на губах заблис.

Очима впився, вовчо бликнув...

Розлягся постріл... він стояв...

Олена Теліга

Григорієві ледь-ледь минав дев'ятнадцятий рік. Увесь його час з'їдали навчання та революція: молодь тоді була рушієм суспільних змін, бо опинилася у вирі найцікавіших політичних подій! Партійні збори, мітинги, з'їзди... Він був справжнісіньким соборником, тому пов'язав свою долю із самостійницькою партією, яку очолював Микола Міхновський*. Навіть на кохану зовсім не залишалось часу: лише в поодинокі вечори він ніжно стискав її руки і... цілував. Вона була щасливою з того: миті щастя – це і є життя, усе інше – сіра буденщина.

Зовсім нещодавно мрія тисяч чи навіть мільйонів юнаків збулася: Центральна Рада спромоглася проголосити незалежність Республіки. Незалежність, за яку боровся батько й прапрадід та й сам Григорій, який уже закінчував навчання, а потім бажав «увійти» в політичне життя молодій держави, розбудовувати її задля прийдешнього покоління...

Один день зірвав усі його плани. На зборах студентів університету Св. Володимира** й Українського народного університету А. Омельченко, помітно нервуючи, звернувся до студентів із повідомленням, що ворог почав раптовий наступ. Вітчизну захищати нікому. «Ох, – думав Григорій. – Мав рацію Микола Іванович. Мав. А всі брали на кпини його з причини химерних думок про якусь армію в ХХ столітті та ще й у демократичній державі...» Але що тепер думати, чия була правда? Ані головного «партача життя» Володимира Винниченка, ані поважного історика Михайла Грушевського на війну вже точно не відішлеш...

Студенти вирішили одногосно: на фронт, боронити цінності роду-племени, захищати святу українську землю! Кажуть, хто не був революціонером у свої двадцять, не стане лібералом у сорок-п'ятдесят. Я не знаю, певно, і ніхто не скаже вам, що скеровувало хлопчачами в ті хвилини: молоде бажання чину, патріотизм?.. Що? Хай би там як, вони стали першим і останнім bastionом держави в той нелегкий час...

* Мико́ла Іва́нович Міхно́вський (1873–1924) український політичний і громадський діяч, адвокат, публіцист, перший ідеолог українського націоналізму та організатор війська.

** Тепер – Національний університет імені Тараса Шевченка.

Христя нічого не знала; вона, тепер аж зовсім сама, уся обтяжена домашніми турботами, бавилася із Софійкою. До сина писати – марна справа...

Григорій востаннє зустрівся з Ольгою. Узяв її долоні й, задумавшись, дивився в зіниці коханої. Вона здогадувалася. Уже всі знали про війну, котра зимовим вихором летіла на новостворену й ще таку хитку Українську Народну Республіку. «Лише бережи себе», – першою промовила Оля крізь сльози. Григорій зрадів, що йому нічого не доведеться пояснювати, доводити, просити, переконувати. Він був найщасливішим. Хіба ж це не щастя: знайти того, хто розуміє тебе, поділяє твою долю?

Ранок. Крути. Бій тривав увесь день. Загони Муравйова, що наступали, почали обходити українські позиції з флангу. Коли виникла реальна загроза оточення студентів, які не мали будь-якої військової фахової освіти, було вирішено вивести підрозділи з бою, аби уникнути подальших утрат.

Ніч була розбурхана чорним промінням вибухів. Частина студентів потрапила в полон. А вже на ранок їм було оголошено вирок: сімох поранених відправити до харківської лікарні, звідки вони втекли, решту, серед яких був і Григорій, засудили до розстрілу. Тут же, під Крутами, на Чернігівському полі.

Їх – сіль землі! – стріляли по черзі. Григорій перед розстрілом заспівав славень. «Наган» обірвав його на словах: *«Ще не вмерла Украї...»*

Юнак упав...

Усім цим дійством керував Михайло Муравйов – типовий представник пореволюційної влади. Свого часу він відсидів півтора року за вбивство товариша, а Києвом тепер їздив на броньовику з написом: «Смерть українцям!» Із вуст скаженого, страшенно злого російського офіцера почулося: *«Дамаліся за Україну?! Дівніє еті малароси...»* Ніколи їм не було зрозуміти наш народ, який споконвіків жив у демократії; народ хліборобів-сіячів; народ, який плекав власні, цілком відмінні від інших народів, традиції; народ, який умів «перекувати рала на мечі, а мечі – на рала»... І з холодними руками цей чолов'яга Муравйов продовжував випускати одну за одною кулі, що ранили серця ще зовсім юних хлопців, дітей!..

Ольга дізналася про смерть коханого за тиждень, адже сплюгавлені тіла деякий час заборонили ховати... Плакала, плакала день, тиждень чи рік – усе злилося воедино. Плакала, хоч і не можна було: тоді, коли її Григорія розстрілювали, Ольга дізналася, що вагітна.

За труною Григорія йшов нескінченний потік киян, і лише ті, хто

перебував у перших рядах, помітив на його юному тілі більше десятка ран від бандитсько-більшовицьких куль та багнетів.

Матір про смерть сина дізналася лише за півроку, а згодом народився й онук. Тому стара Христина запропонувала Ользі переїхати у Львівщину, подалі від цієї зловіщої більшовицької революції, що їхала танком по кістках людей. Гниле червоне ганчір'я майоріло вже всюди й навіть у Києві... Муравйов особисто зривав портрети Шевченка зі стін і топтав їх ногами, а, почувши українську мову на вулиці, розстрілював без пояснень. Коли носії цієї цілком ворожої будь-якої національності влади зрозуміли, що не здушити молодечого запалу в гарячих серцях українців, не вибити з тих сердець ані Шевченка, ні національної ідеї, загони прибічників червоної революції ходили дворами й відбирали в людей усе: хліб, картоплю, пшеницю навіть ту, яку залишали на посіви... Завершилося все голодом у 1921 році...

Зовсім скоро в одному із сіл Львівщини народився Святославчик – Григорієва дитина. Нове покоління приймає нові виклики. Західна Україна також була охоплена революцією, хоча дитинство – найсолодша пора: ростеш у материних долонях, овіяний сонцепромінним теплом і любов'ю.

ГЛАВА III

ГАРЯЧА СМЕРТЬ ЧИ ЗИМНЕ УМИРАННЯ?

*І в павутинні перехресних барв
Я палко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть — не зимне умирання.*

Олена Теліга

За материними мужніми плечима перебідував своє дитинство Святослав. Коли підріс, закінчилася революція, й Польща під жезлом Пілсудського* переживала економічний злет. Живи собі, працєю – і матимеш достаток. Навчався хлопчина в утравкістичній (двомовній) школі, удома спілкувався польською. Зрештою, і перші поезії своїй Суламіті також писав польською.

Ольга завжди дивувалася, як син такого батька досі не встряв у якусь партію, хоч було на той час таких багато: і націоналістичні, і на угоду

* **Юзеф Клеменс Пілсудський** (1867—1935) — польський політичний і державний діяч, перший голова відродженої польської держави. Ініціатор створення Польської Організації Військової, засновник польської армії, маршал Польщі.

Польщі, і на догоду Москві... Політичне життя вирувало в Галичині, але Святославові було байдуже до того. Так і минав його вік: схоронив матір, горював, працював, годував молоду сім'ю. Не жив, а бідував.

Одного ранку по радіо було чути: *«Польська держава і її уряд фактично перестали існувати. Тим самим припинили свої дії договори, укладені між СРСР і Польщею. Надана самій собі й залишена без керівництва, Польща перетворилася в зручне поле для всяких випадків і несподіванок, що можуть створити загрозу для СРСР. Тому, будучи досі нейтральним, радянський уряд не може більш нейтрально ставитися до цих фактів. Через таке положення радянський уряд віддав розпорядження Головному командуванню Червоної армії дати наказ військам перейти кордон і взяти під свій захист життя й майно населення Західної України та Західної Білорусії»*.

Товариш Йосип Сталін вирішив рятувати Галичину – й увів війська, а з ними почав упроваджувати й «совецькі порядки». Святославові довелося піти в колгосп, віддати все майно й навіть спилати старі груші в саду, які садив ще ген коли Зорян Непейгорілка, бо ж податки на плодіві дерева були введені неймовірно високі. Ледь зводили кінці з кінцями: платили за згоду на окупацію, за угодовство, за те, що поспішили коритися кому-небудь «на нашій, не своїй землі»...

Святослав, здавалося, доживав останні дні: уже майже не вставав з ліжка, біля нього постійно порхалася його дружина.

...Двері виламали. Увійшли солдати-рятівники.

– *Товарищ Непейгорелка здесь проживает?*

– *Так, – ледь буркнув хворий і додав: – Це я.*

– *Чудернацкая малороссийская речь! А фамилия... Ты слашал такое чудо? Забираем, – сказав напарникові солдат, упившись диявольськими в коліску, що висіла на вервечках*

Пхаючи «наган» у спину Святославові, вони вийшли з хати. Більше не поверталися. Ніхто й досі не знає, де й коли, як помер Святослав.

Його дружина в ту ж ніч схопила дитину й подалася геть із цього проклятого селища, де повітря пахло кров'ю, де щоденно ходили хатами й забирали людей, а потім... Ви здогадуєтеся, що було потім.

Дитина була дуже хворобливою. Це був «мирний» час, час панування процвітаючого соціалізму. А це «процвітання» якнайбільше підтвердив моральний стан населення, його достаток, третій з часу утворення СРСР голод, політичні розправи...

У 1956 році Кремль скеровував українських людей в Західну Україну з метою знищення «упівців» – ворогів революції, ворогів ЦК КПРС, ворогів «совецького» союзу; «упівців», що марили якоюсь Україною,

коли йшов новий час, час появи нової етнічної спільності – «радянської людини». У цей же час було вбито Софійного сина.

ГЛАВА IV

ЛИСТ ДО МАТЕРІ

*Допоки хоч на однім клапті української
землі пануватиме ворог-чужинець, доти
всі покоління українців ітимуть на війну.*

Микола Міхновський

Уже не перший день його будили громи канонад, а він, завше спокійний і врівноважений, приймав кожен ранок як Божий дарунок. Хоча й ранки вже були невіддільні від ночі та дня: ішла війна. Війна, яка забрала життя усіх чоловіків із його роду.

Хоча Володимир, либонь, уже й не знав ані про Зоряна, ані про свого діда... Зовсім юний, не напоєний золотопромінним соком життя, він ще не виборов своєї життєвої ніші, не мав ані коханої дівчини, ані професії – усе це було планами на майбутнє. Працював різноробочим на лісопереробних приватних підприємствах Семенівського району Чернігівської області. Направду, професія не з «високих», але де народився, там і згодився. Та й «сродна» праця, без якої, за Сковородою, все ніщо, у кожного своя... Володимир не читав, напевно, ні Григорія Савича, ні Міхновського, ні Шевченка, адже які були часи!.. Патріотизм – «последнее убежище для негодяев» – називали шовінізмом, українську літературу – несамобутньою, а українське слово – «уродованіям русского языка на хохлацкий лад». *«Може, батько останню корову жсидам продав, доки вивчив московської мови»*, – писав Тарас Шевченко... Збулися пророцтва!.. Але правдивих пророків у нас цькують такою мірою, як кадять фіміам на злодіїв, приймаючи їх за нове Євангеліє...

Полишивши матір із батьком тут, у Семенівці – північному рубежі України, – він подався на Схід. *«Що?»* – запитували його товариші-ухилянти. *«Що ти туди пішов? Чи не міг «дати на лапу» й уникнути цього безглуздя?»* Він гірко посміхався. Хто, як не він? Хто відповість за батька, діда, прадіда? Хто помститься за кожную сльозу матері, яка часто згадувала батька Богдана й тоді невимовно плакала цілу ніч... Хто утвердить те, за що кинули під колеса історії своє життя Зорян, Григорій, Святослав, Володимир та його батько – Богдан?

Він служив недалеко від Волновахи. Нехай напівбосим, без

обмундирування, вірно ніс свій хрест. Подекуди приїздив на малу батьківщину, ще рідше писав листи матері й сестрі із фронту... Боронив честь роду й народу. Отримував від батьків солоне сало в трилітрових банках – єдине, що були спроможні надіслати рідні. Але хлопці неймовірно тішилися, бо то ж був найбільший делікатес – сало із в'єтнамської свині!.. Так і виживали. Кожен день святкували життя цибулею та салом. Розбили тепличку й тут, на передовій, вирощували з побратимами огірки, помідори, цибулю... Наука то немудра, але й нелегка. Життя, як кажуть, усього навчить. Місцеві жителі пригощали молоком, що давали корови, які паслися на замінованих ворогом полях.

...Наближалось найбільше свято для Володимира – уродини матері. Чимось теплим, приємним це було для сина завжди: він згадував дитячі роки, тепло рук своєї неньки. Увесь час він збирав кошти їй на подарунок й ось сьогодні відправив «Новою поштою».

На завтра Його не стало. Додому прийшла страшна звістка, а за день після неї – подарунок...

Володимир, упавши в бою, тепер уже слухав янгольські хори...

ПІСЛЯМОВА

Гуртуймося, Братове-Українці!

Лиш через терни шлях веде до зір.

Володимир Шовкошитний

Ця добірка образків – лінійний опис трагічної української історії ХІХ – початку ХХІ століття, коли українці виборювали право на існування соборної держави. Ця добірка – доказ того, що ніколи не припинялася війна, адже кожне покоління приймає нові виклики, якщо попереднє покоління не здатне їх вирішити – воно автоматично перекладає ці виклики на плечі своїх синів.

Найтрагічнішим є той факт, що в основі кожного образка, які воедино об'єднує історія одного роду, є реальний прототип. Зорян Непийгорілка – загальний тип українського воїна, січового стільця, першої плеяди соборників, які ціною власного життя виборювали право на життя своєї країни, його прапрадід – дійова особа найтрагічнішого періоду в історії України – Руїни (друга половина ХVІІ століття). Про цей час говорили: «Межи двох українців знайдеться три гетьмани». Проте прапрадід Зоряна справжній патріот, який усвідомлював необхідність відновлення Великого Князівства Руського, яке відстоював Іван Виговський. Битву під Конотопом було виграно, але часто найбільші перемоги

українців обертаються в найбільші поразки. Так сталося й цього разу: українці не усвідомлювали своєї самотності й це призвело до подій, за які розплачується нове покоління. Покоління Донцова, Теліги, Міхновського, покоління Григорія Непийгорілки, який має реального прототипа також. Ним став Григорій Піпський – учень однієї з гімназій Києва, який перед розстрілом російськими військами під командуванням п'яного матроса Муравйова заспівав гімн. Ось як згадує про цього двадцятирічного хлопця Омелян Ноджак: *«Про Григорія знаю від мами. Під час Першої світової війни, коли сюди прийшли москалі, вони знущалися з мого діда. Гриньо обстав за нього. Тоді зайти схопили Піпського і відвели на околицю Мальгович. Пролунали постріли – ми подумали, що Григорія розстріляли. Але, на щастя, цього не сталося, його просто забрали із собою. Потім він опинився в Києві, де вчився. Чому він виявився таким стійким українським патріотом? Піпські – наші сусіди. То була чесна, працьовита свідома родина. Хоч мати Григорія походила з польської сім'ї, вона повністю поділяла погляди свого чоловіка, українця козацького духу. Григорія всі знали як добру, порядну, грамотну людину. Тоді практично усі студенти були заангажовані в національні справи. Ось чому добровільно зголосився під Крути...»*

Син Григорія Святослав – типовий угодовець, пересічний українець цього періоду, який приймає польську, а потім і радянську владу, проте за «гріхи» (відстоювання самостійницької ідеї!) радянська влада, яка анексувала в 1939 році Західну Україну з метою «порятунку», а насправді за попередніми домовленостями з фіурером, розстрілює чоловіка. Звісно, усі ці події й героїв об'єднує умовність часу й простору зображуваного у творі: цей рід – усі українці, тому я уникав чіткого опису, характеристик головних героїв – усе це типи українця в різні періоди історії. І сьогодні ми розплачуємося за невивчені уроки історії. Володимир – реальний образ, семенівець, якого було мобілізовано в зону війни, він справді надіслав подарунок матері, яка перш дізналася про смерть сина, а вже потім отримала лист і подарунок... Але найважливіше те, що Володимир чує «янгольські хори», отже, потрапляє в Рай, а це краще, ніж «зимне умирання»...

Українці унікальні тим, що, перебуваючи в різні часи в складі різних держав (часто – імперій), зуміли вибороти незалежність, хоч і ціною превеликих утрат. Проте якою ціною!..

Іван Франко писав: *«Хоч сиnam, як не собі...»*

Ні! Нам і сьогодні!

м. Семенівка

Ісаак КЛЕЙНЕР

Народився 7 січня 1927 року в містечку Томашполі на Вінниччині в сім'ї учителя. В 1943 році – студент Уфінського авіаінституту. Після звільнення України перевівся на 2 курс Одеського інституту інженерів морського флоту. Вчився і працював вантажником у порту.

У 1949 році на запрошення сестри, яка працювала в Куликівській райлікарні педіатром, прибув на Чернігівщину в Куликівку. Заочно закінчив Чернігівський, а в 1958 році Ніжинський педагогічний інститут.

У 1968 році створив туристичний клуб «Вогнище», який став відомий на всю Україну. З дітьми подолав десятки тисяч кілометрів доріг. Його девізом було: «З кожного походу – пісня». З життя пішов 2 серпня 1995 року. До 35-річчя турклубу в 1998 році на благодійні кошти була видана його збірка пісень «А закаты горят как пожар», до якої потрапило більше 100 пісень.

20 років його немає серед нас, а туристи виконують його пісні в походах, на привалах, на підсумкових туристичних вечорах. Удячна громадскість Куликівщини готується до відзначення його 90-річчя від дня народження.

ПІСНЯ ПРО ДЕСНУ

Десно, моя Десно, ти краса Полісся,
Закохались верби у твою блакить.
Ти немов з дитинства колискова пісня,
Що в душі печалю світлою бринить.

Десно, моя Десно, цвітом горобини
Пломеніє захід у вечірній час,
І під звук гітари тиха пісня лине,
Що, можливо, кимось складена про нас.

Десно, моя Десно, плеса мої милі,
Молоденький місяць роги загострив,
В береги високі б'є деснянська хвиля,
Музика ця ніжна – чарівний мотив.

Десно, моя Десно, до твоїх я плесів
Неодмінно буду повертатись знов.
Річка моя мила, через сині весни
Пронесу до тебе я свою любов.

НОСТАЛЬГІЯ

Як в мареві легкім нам ніжно синіє
Далеке дитинство, далеке минуле,
І в душу вповзає змія-ностальгія,
Щоб ми пам'ятали, щоб ми не забули.

І батьківську хату, і яблуню в цвіті,
І матері слово з молитвою схоже,
І все, що для нас найдорожче у світі,
А іншим дрібницею видатись може.

Нас часто минуле тривожить і кличе
Назад повернутись, в життєве світання,
Щоб знову побачить знайомі обличчя,
Щоб знову зустрітись нам з першим коханням.

Нам весни бузкові дороги стелили,
І зими гасили пожежі осінні,
І в снах неспокійних – лиш спогади милі,
Хоч років немало живем на чужині.

Тут квіти яскраві і сонце гаряче,
Та знов прохолода у душу нам віє,
І небо блакитне, здається, заплаче,
Бо в душу вповзає змія-ностальгія.

ОСІННІЙ МОТИВ

Несуть лелеки сум на крилах,
Їх кличе сонце і блакить.
А там, де клени опалило,
Осіннє вогнище горить.

І в нім горять мої надії,
І не зникає смутку біль.
Зимовий холод в душу віє,
В думках кружляє заметіль

Тривожно серцю у розлуці,
Не дочекаєшся весни.
Невже до нас вже не вернуться
Чудові дні, рожеві сни?

Від мене ти тепер далеко,
В чужих краях, в чужій землі!
Летять у вирії лелеки
І сум несуть свій на крилі.

БЕРІЗКА-ПОЛІСЯНКА

Там, де тихі зорі на світанку
У деснянську дивляться блакить,
Виросла берізка-полісянка,
Мов дівчина гордая стоїть.

А на ній рябенька вишиванка,
Вітер коси шовкові розплів.
Я тебе, берізко-полісянко,
Отаку назавжди полюбив.

Восени у золотім серпанку
Над Десною журавлі летять.
Я завжди, берізко-полісянко,
Йшов до тебе мріять і мовчать.

Дні минали, і травневим ранком
На тобі сережки розцвіли.
І тоді, берізко-полісянко,
Ми сюди разом удвох прийшли.

Бути чистим, вірним до останку
Вчила нас ти, виряджати в путь,
І тебе, берізко-полісянко,
Нам ніде, ніколи не забуть.

ПОЛІСЬКИЙ ВАЛЬС

Верби журливі, білі берізки,
Всюди розлита ніжна краса.
Вальс мій чудовий, вальс мій поліський,
Очі дівочі, руса коса.

Приспів:

Скажіть, до вподоби вам вальс цей чи ні,
Простенький без всяких прикрас?
Він стільки нагадує завжди мені (1 раз)
Він стільки завжди обіцяє мені (2 рази)
Він щастя і радість дарує мені (3 рази)
Поліський улюблений вальс.

Все тут для мене рідне і близьке,
Ллється у душу світла блакить.
Вальс мій прекрасний, вальс мій поліський,
Як тебе можна нам не любить!

Приспів.

Край мій, тобі я вклоняюся низько,
Рідне Полісся – мій дивосвіт.
Вальс незабутній, вальс мій поліський,
Ти і принада, і спогад, й привіт.

Приспів.

НАСНИЛАСЬ ЗНОВУ ТИ МЕНІ

Кружляє сум в душі моїй лелекою,
І темні звори сплять у легкім сні.
Стрункою, ніжною цю ніч смерекою
Наснилась знову ти мені.

В вечірніх сутінках запахло м'ятою,
Минають місяці, минають дні.
Завтра знову я листів чекатиму
І знов співатиму пісні.

Назустріч пісні ти іди стежиною,
І через віддалі, там, на горі
В серпанку ніжному, над верховиною
Їх принесуть вітри тобі.

Ти світиш зіркою мені далекою,
І в кожній думці ти, і в кожному сні.
Стрункою, ніжною цю ніч смерекою
Наснилась знову ти мені.

НА ПЕРЕХРЕСТІ ТРЬОХ ДОРІГ

На перехресті трьох доріг, де журиться тополя,
Як нам знайти свій оберіг, знайти щасливу долю?
І спробуй відповідь знайти у це лихе сьогодні,
Ведуть дороги в нікуди, ведуть вони в безодню,

Приспів:

Три дороги, три дороги,
Ну, а як знайти четверту?
Та для цього, мабуть, треба
Бути мужнім, стати впертим,
Щоб пройти по ній, по хащах,
З диким тереном і рястом
І знайти, нарешті, сонце,
І знайти назавжди щастя.

А де воно, в яких краях, не відгадаєш зразу,
Горить вгорі Чумацький шлях для нас дороговказом.
На перехресті трьох доріг вітри холодні віють,
Та подолаєм цей поріг, бо в нас живе надія.

Нурлан ДЖИЛКІШИЄВ
(Казахстан)

Нурлан Абжапарович Джилкішиєв народився 3 травня 1953 року. Закінчив Шимкентський педагогічний інститут. У 2004-му році обирався депутатом парламенту Республіки Казахстан третього скликання. Член Спілки письменників Казахстану. Лауреат Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя «Тріумф» (Україна, 2016).

**«ОСВЯЧЕНІ ЛЮБОВ'Ю, ЖИВЕМО,
А БЕЗ КОХАННЯ ТЛІЄМО, МОВ ПОПЛ...»****Погладь моє волосся**

*Чудовій болгарській поетесі
Марії Магдалені Костадиновій*

Погладь моє волосся, причаруй,
Неначе мавка, лісова богиня, –
Незаймана, не проклята, дитинна,
Мов далеч синя, в полі звабна рунь.

Жорстке моє волосся, та душа,
Не стоптана буремними літами,
Любові прагне, дива, а не краму,
Просвітленого, доброго вірша.

Я пам'ятаю лагідні долоні,
Бабусі й нені, що зціляли вмиць:
Лиш доторкнуться – вже і не болять...
Погладь дочасно посивілі скроні.

Так ніжно й тихо... Наче я – той сокіл,
Ясний, ще не приручений до змов!
Освячені любов'ю, живемо,
А без кохання тліємо, мов попіл.

Зеленоокій жінці

Зеленоока, незбагненна жінко,
Прудка, мов сарна, і п'янка, як ніч!
Вам вишептало кольору родзинку
Тендітне листя з магії сторіч.

У цих очах – великих, не зужитих,
Проникливо чарівних, мов роса, –
Такі глибини й таємниці світу,
Яких ще жоден муж не описав.

Бо неможливо висловити словом,
Це – як сльозу сховати у рукав...
Безсилий перед вами казанова,
Який би місяць з неба не дістав.

Ці очі не ворожать, а кохають,
У них не помста – сяйво й висота!
Таку довіку не підкорить згряя,
Бо вільна й легкокрила, наче птах.

Зеленоока, незбагненна жінко,
Прудка, мов сарна, і п'янка, як ніч!
Вам вишептало кольору родзинку
Тендітне листя з магії сторіч.

Несу джерельце у долонях

Несу джерельце у долонях,
Немов криницю – у відрі,
Щоб ти всміхнулася, мов сонях,
І не лічила дні старі.

На щастя витворю підкову –
Нетлінний, світлий оберіг;
Спіймаєм фарби веселкові,
Які Всевишній не встеріг.

Дозволь омити душу часом,
Незайманим, немов роса;
Оселю б віршами прикрасив,
Нетлінними, як небеса.

Ця тиша – чиста, білолиця,
Немов нектар розквітлих літ...
Полине камінець в криницю,
І ти народишся, як світ.

Теплиться в душі цілющий вогник

Знову ми тупцюєм на пероні –
Вічні подорожні, бранці дат...
Подзвоном невігійним у скронях
Б'є минуле лунко болем втрат.

Замітає час піском безжальним
Все, чим в цьому світі дорожив;
Лиш твої сліди – непроминальні!
Не беру в прийдешнє міражі,

Що пустелю зваблюють недовго...
Я б тобою, рідна, вічно жив!
Теплиться в душі цілющий вогник
Рятівних, невимовлених слів.

Летить душа!

Летить душа лелекою у вирій,
Уже їй не самотньо в високості...
Летить душа – так невагомо, щиро,
Незаймано, – до всесвіту у гості.

Воз'єднується з хмарами, дощами,
У чарах хвиль рятується від болю...
Чи знає вже, що станеться із нами?
Чи хоч колись засмутиться на волі?

Вже не тремтить від холоду та зради,
Нелюдської жорстокості тутешніх...
Сама собі – і берег, і свічадо,
Колиска, скарб, минуле та прийдешне.

Чого хотіти? А любити треба?
Тих, що zostались: від сухот – до Риму...
І скільки наших душ тепер на небі,
Оплаканих та прощених живими?!

Стрибає звабно місяць у ріку

Стрибає звабно місяць у ріку –
Мінливу, наче доленька, стрімку.
Та вітер, нагадавши про Стрибога,
Освячує прибульцеві дорогу.

В долині – спека, благодать – в горах:
У річки – прохолода на вустах;
Люблю таке – примхливе, особливе,
Заховане між скель дзеркальне диво!

Здається, лиш пірнеш в його тенета, –
Поділиться прийдешнього секретом.
Тож без вагань лечу, мов бог, з містка,
Кричу, немов ошпарений: «Ріка-а-а,

З якого ти течеш льодовика-а-а?
В твоїх обіймах – молодість п'янка-а-а!
Жартую: «Як розлюбиш – проженеш...»
І враз луна у відповідь: «Авжеж».

Вже й не знаю, щось було чи ні?

Вже й не знаю, щось було чи ні?
Господу наснилось – не мені...
Все життя однією днем минає,
Похапцем згорає у вогні.

Зачаклюю пошепки віршем
Той невігойний, пекельний щем, –
Хай моє не прощене минуле,
Не тривожить чуйний Ваш едем.

Бо відквітло – на душі рубці,
Зморшками – думки, чужі, не ці...
Тільки з Вами оживає мова,
І підкова гнеться у руці.

Кожен погляд незабутній – Ваш,
Неймовірно справжній, не міраж.
Знову доторкаєтесь лиш словом,
Що не зачерствіє, мов лаваш.

Як вояк, розіпнутий в бою,
Спрагло воду, мов джерельну, п'ю.
Повстає душа супроти неба:
Бачу Вас, кохаю... – не мою!

Вже й не знаю, щось було чи ні?
Господу наснилось – не мені...
Все життя однією днем минає,
Похапцем згорає у вогні.

Мій смуток

Мій смуток – місяця ріжок,
Який тремтить у холоднечі.
Бо винна без вини: ви – бог,
А я – лиш жінка, тінь під вечір...

З ребра, для насолоди – вам,
Вродлива, ніжна, кароока!
Так, першим, звісно, був Адам –
Господь потренувався трохи...

Мабуть, не все вдалось тоді,
Бо ж досвіду не вистачало...
Можливо, біс – у бороді,
Чи Єва – надто досконала?

Володарю, в яких краях
Ви краєте моє терпіння?
Якщо у всьому винна я,
Пора виходити із тіні!

Я озвуся

Я ще озвуся, друзі, після смерті –
Травинкою із келихом роси,
Весняним листям, чулим, наче Верді,
І соняхом, який пробачить всім...

Я відгукнуся перелітним птахом –
Лебідці вірній присвячу вірша;
І в кліні журавлиному без страху
Летітиму у всесвіт, мов душа.

А може, стану вовком-сіроманцем
І навіть зграї гордим ватажком?
Зустрінуся на стежці з вами вранці
І... зникну непомітно, ніби ром.

Так, матиму тотем лихого звіра,
І битимусь відважно – за тотем!
Та щось відчую – відпущу вас з миром,
Ще, може, як сусіди заживем...

З вітриськом розгуляюсь без упину,
Нестримно невагомий – у грозу;
Змахне кохана дивну порошок
Й непрохану – веселкою – сльозу.

Скоцюрбленим, замерзлим у негоду
Горобеням прилину у село, –
Отримаю краєць хліба й воду,
Таке гостинне, рятівне тепло.

Як відігріюсь, полечу, бо мушу,
Цю людяність згадаю – я ж не крав...
Не зачерствіють, знаю, ваші душі,
Поділіться всім, чим Бог послав.

Я голубом до вашої долоні
Довіркою і щиро доторкнусь –
Затуркочу ваш біль у сивих скронях,
Невигойний для лікарів чомусь.

До всіх, кого любив на цьому світі,
Із засвітів озвуся неземних...
Які ж ми ще на цій планеті – діти!
Хоч щось збагнули вже про нас самих?

А раптом я до вас прийду рядками –
Незнаними, раніше так не вмів...
І серце друга, крижане, мов брама,
Відтане в світлі благодатних слів.

**Українською переклав
Сергій ДЗЮБА**

З ДАЛИНИ МИНУЛОГО

Біжать все прудкіше роки, спішать-поспішають у незвідане, залишаючи позаду плоди людських здобутків і втрат. Багато що, напевне, більшість пережитого, навіть – вистражданого, вивітрується із пам'яті, зостається там, у безмірі проминулого. Залишається тільки щось неординарне, чи в радості, чи в біді, яке часом, нагадуючи про себе, зринає згадками. Одна із таких згадок повертає мені світлий квітневий день далекого 1980 року: Будинок культури селища Тупичів Городнянського району вщерть заповнений людьми, які прийшли на зустріч із письменниками із Києва, Гомеля, Брянська, Чернігова. На сцені молода, симпатична поетеса з Гомеля – Ніна Шклярва. Вона почала говорити і я, мов зачарований, вслухався у переливи її голосу.

Зацвѣтають вечарамі
Зоры у блакіце,
Закрываюць свае вочы
Васількі у жыце.
Раніцою вянуть зоры,
Кветкі ж расцвітають...
Хто не знаў ніколі
гора –
Радасці не знае...
І на беды, і на ўдачу
Лѣс зямны багаты.
То смяюся я, то плачу:
Смех і плач – блізняты.

Мова плинула така задушевна, хвилююча, багато в чому споріднена із мовою північної Чернігівщини, де я виріс, що її виступ мені запам'ятався назавжди. Згодом, під враженням почутого, у мене написалися такі рядки:

Я вперше слухав запашну, м'яку
І соковиту білоруську мову.
Вслухався в неї, наче пив хрумку,
Таку приємну сутність кавунову.
Вона лилася, як вода жива,
Душевно-щедра і бентежно-щира.
Співало серце крапельки слова,
Співало спрагло і не знало міри.

Микола ЛЕЛЮК

Ніна ШКЛЯРОВА
(Білорусь)

Ніна Шклярова (Ніна Ничипорівна Пчельнікова) народилася 10 грудня 1947 року в селі Прокотівка Гомельського району. Закінчила філологічно-історичний факультет Гомельського державного університету імені Франциска Скорини. Працювала газетярем, на обласному телебаченні, вчителювала.

Вона член Спілки письменників Білорусі. Автор поетичних збірок «Мить і вічність», «Моє слово», «Дичка», «Обіруч», «Віконниці».

Переклала білоруською «Слово про Ігорів похід».

Лауреат літературних премій: імені Івана Мележа і Кирила Туровського (Білорусь), імені Миколи Мельникова і Бояна (Росія).

Живе в Гомелі.

ЩО Ж МИ ПОСІЄМ НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ?

* * *

Вечір вись в дарунок ночі
Зорями засвітить,
А волошок сині очі
Вже померкли в житі.

Раннім ранком в'януть зорі,
Квіт – цвіте навзаєм...
Хто не знав ніколи горя –
Радості не знає...

І на радість, і на лихо
Доленька багата.
То сміюсь, то плачу тихо:
Сміх і плач – близнята.

Про любов

Весь повен пахощами трав
Плив вечір у сади.
Джміль, стомлений від денних справ,
Присів аби-куди!

Листочок яблуня стара,
Немов долоні плоть,
Джмелю підставила ураз,
Щоб спать м'якіш було.

І джмелик, вдячний, заспівав
Їй про любов палку.
Ще спів такий не дарував
Ніхто їй на віку.

Підслухав грім їх уночі
Ї від ревнощів шалів:
Рвав квіт, страхав, дощем мочив,
В'язь блискавиці плів.

На ранок вщухли злива й грім,
Всі в зав'язі сади.
Джміль заклопотаний побрів
Ніхто не зна куди.

А вище яблуні снувавсь
І плив димку ланцюг.
То мій сусіда чаював
Ї просторивсь повів чабрецю.

Сповідь

Мово моя! Сиротина безгрішная!
Що ж ти, сердешна, забилася в закут?
І визираєш печально-невтішная,
Ї слова до мене не хочеш сказати.

Я упаду тільки перед тобою,
Рідна, навколішки, як перед Небом.
Глянь хоч разочок на мене з любов'ю,
Я і вві сні марю тільки про тебе.

Більше я не завдаватиму болю
І насміхатись нікому не дам.
Маю з тобою – одну спільну долю,
Нарізно я сирота, сирота.

Нарізно я – без імення і роду,
Нарізно я – без дороги в майбутть.
Рідна! Ідем же скоріш до народу,
Сіяти Слово рушаймо у путь.

Будем його сіять в кожнеє серце.
Глянь: хто іде там? – їх цілая рать,
То білоруси, мені так здається,
З хлібом і сіллю тебе йдуть стрічать.

Ні, не в лахмітті, узуті, вгодовані,
Сірою пусткою спокій очей.
Кривдою, скрутою не замордовані,
Вітром епохи розвіяні вщент.

Скажуть, що ліпше від сорому вмерти...
Здарма лукавлять, собі ж на біду,
Вольні й невольні нечистого жертви,
Душу за гріш – хоч кому продадуть.

Мову свою захищаючи впали...
Довгий дітей Білорусії ряд...
Женя Яніщиц і Янка Купала –
В тому ряду, наче свічі, горять.

– Чи по своїй вони волі, – спитай-но,
З хлібом і сіллю? – Не скажуть, мабутть.
Воля їм впала зненацька, спонтанно, –
Власне коріння вже не визнають.

Одіж заможна в них, мов показались,
Пісня лунає усюди чужа.

Рідної мови їм голос не милий.
Пісня вмира... То ж – народна душа!

Мово, прости нас. Прости і вернися.
Що ж ми посієм на рідній землі?
Вернешся ти і повернеться пісня –
Наша, зігріта в душевнім теплі.

Спрагло уста прагнуть рідного слова,
Глянь, хто іде там? Їх поступ твердий.
То білоруси до тебе йдуть, Мово,
Щоб ти вела їх в прийдешнє завжди.

Йдуть поміж ними музики, поети,
І пісняри поміж ними ідуть.
Вірять: з тобою не кануть у Лету,
Буде з тобою в них щасна майбуть.

* * *

Ви знаєте, спросоння
Я плакала сьогодні,
Немов маленька доня,
Колись в своїх батьків.

Не бачили й не чули
Ридань моїх розгулу,
Подушку не торкнули,
Ніхто світ не включив.

І тільки ніч незряча
На голос натикалася,
Сама себе боялася,
Тряслася між кутків.

* * *

Слухайте!
Іще одна зібралася
Їхать за кордон.
А як же я?
Чи я так в край рідний

Закохалася,
Що прикута
Тут душа моя?
Що мене отут отак тримає?
Міць яких ланців
Мені скажіть? –
Де для мови
Прихистку немає,
Де останній хрест
Зняли з душі.
То якими путами
Приваджена
До лахміття
Маминих чеснот,
У яких ще тулиться
Зневажена
Мова,
Між манкуртів і заброд?
Тут гуде відлуння
Хіросіми
Й щезне люд
На згубливих вітрах...
Найсвятіший він
Поміж святими,
Бо він тут живе
І помира.
Рідний край
І пеклом був, і раєм,
Та не надить
Серця чужина.
Батьківщину
Я не вибираю, –
Вибрала мене
Навік вона.

* * *

Мій потяг поспішає,
Зупинка скоро буде,
І Льоня Якубович
Подасть тепло руки.

Зйду я і на radoщах,
Щаслива, припаду я
Вустами до щоки.
І голосом Аніщиц
Промовить ангел: – Ніно!
Ану поглянь скоріше,
Хто зустрічатъ прийшов.
Я Михася Стрельцова
Усміненого вбачу
(Він гроном горобинoвим
У Іслачі вгoщав).
І Анaтoль Гречаніков
Потисне руку й журно
Про квітку щoсь шепне,
Що папoрттю зветься.
І я здивуюсь вкoтре:
– Бач, збігло невідь літ,
А він шукає й досі...
Невже не втямить – безмір
Дoвкoла дивoквіту!
Квітує лука й нива,
І сад... Ну чим не рай?
А он із буйнoтрав'я,
Де коники сюркoчуть,
Вихoдить звір, мoв цар!
А як певніш – царівна,
Бо це ж вона – Лoсиха!
– Ти не забув ту зустріч,
Кoли ніч провели ми
Із кавoю й рядкoм? –
В душі те назавжди!
Таке лиш раз буває.
А віддаль – мама, тaтo,
Сестрички дві, племінник,
Бабуся! Тітка Шура!
Немoв живі постали...
І я свої обійми
Розкрила, наче крила,
Всіх пригoртаю:
– Роде мій! Oсь я і вдoма.

* * *

Ніні Сериковій

Як білий без невпинно губить
Пелюстя біле у траву...
Жінкам нагадує він: любі,
Лише на світі раз живуть.
Моя сусідонько, ввібрала
Ти вроду гілочки бузку...
І гірко й солодко бувало,
Та невтямки було таку
І уявить тебе чудову! –
Між нас – спорідненість буя, –
Ти не чужа моєму слову,
Моєму місту ти своя.
Тож сум жени. Поглянь он ліпше,
Пташа роси поп'є і в світ
Співа, бузок його колише,
Пелюстя світиться в траві.

* * *

Чи в траві, в сивих росах
Гра переблиск тепла,
Чи в матусі у косах
Гладжу павіть срібла?

Чи то зорі вздовж ночі
Сяють мрійно-ясні,
Чи всміхаються очі
Материнські мені?

Чи дарує піснями
Лун земних перезва,
Чи мені голос мами
Колисанку співа?

**Переклав з білоруської
Микола ЛЕЛЮК**

Володимир БОЙКО, Тамара ДЕМЧЕНКО**ДЕСНА ОЧИМА ЮНАКА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Багато відомих і славних міст завдячують своїм заснуванням рікам, асоціюються в уяві цілого світу з їхніми величавими, тихими чи стрімкими та бурхливими водами, а для мешканців тих міст набувають прямо таки сакрального значення. Дніпро живе у серці кожного киянина, Вісла наснажує варшав'ян, парижани обожують Сену, а лондонці – Темзу.

Кожний, хто народився в Чернігові або тривалий час жив чи живе тут, не мислить свого міста й власного існування поза красунею Десною. Часом від чернігівців можна почути: «Що нам Дніпро – у нас Десна!». Здається, так було завжди... «Зачарована тиха Десна» надихала багатьох поетів.

Один із перших надрукованих віршів Аркадія Казки розпочинається цим гідронімом:

*Десна – мов шабля. Вал старезний.
Мазепи дім. Гармати в ряд,
Поринувши у сон давнешній,
Сумною вартою стоять
Заснує Чернігів¹.*

Цікаво відзначити, що троє неокласиків у своїх поезіях тридцятих років писали про Чернігів і Десну. Остання назва не згадана прямо у сонеті Миколи Зерова «Чернігів» (1930 р.). Але, відображаючи будівництво мосту, поет відтворив добре відомі ознаки ріки:

*Де Болдині дримали тихі гори,
Де плавав сіверський рибалка Круть,
Б'ють молоти, нові часи кують
І будять луку займище просторе².*

Оспівуючи у відповідності до приписів соцреалізму «подвиги» М. Щорса, Максим Рильський у «Чернігівських сонетах» (1937 р.) віддав належне й Чернігову та його головній окрасі:

*На березі хвилястої Десни,
Де білі піски й дерева зелені,
Де слід віків одкопували вчені,
Стояло місто, оповите в сні³.*

У сонеті, присвяченому Чернігову (1930 р.), Михайло Драї-Хмара уникнув прямої згадки про тодішні реалії, повністю поринувши в минуле:

*А нині ти над тихою Десною
зорієш золотом князівських бань,
укрившись ярою садовою⁴.*

До минулого апелював і сучасник Романа Бжеського – Амінад Шполянський*, який під час Української революції 1917–1921 рр. відвідував Чернігів. В його поезії «В Чернигов хочу!» немає назви Десни, але опис її берегів дуже впізнаваний:

*Речные откосы.
Шуршат камыши.
Ответь на вопросы
Уездной души⁵.*

Чарівну, майже містичну картину Наддесення знаходимо у вірші «Зачарована Десна» (1966), що належить Дмитру Луценку – авторові сучасного гімна Києва:

*Розшумілись луги рясними калинами,
І верби старі в задумливих снах.
Де ходили з тобою крутими стежинами,
Рідним маревом хвиль чарувала нас тиха Десна⁶.*

Ця напрямна – Чернігів, Десна, собори, «таїна віків» – і донині присутня в поетичних творах чернігівців. С. Реп'ях писав:

* Шполянський Амінад Петрович (Амінодав Пейсахович) (1888–1957) – літературний псевдонім – Дон Амінадо, російськомовний поет-сатирик, за фахом – юрист. Народився в Єлисаветграді. Перед Першою світовою війною працював у Москві. Служив в армії як солдат, потім – прапорщик. У 1918–1920 рр. перебував в Україні (переважно – в Києві та Одесі). З 1920 р. – на еміграції, де набув неабиякої популярності як поет та автор відомих й донині афоризмів. Наприклад, про життя, яке б'є ключем і все по голові або ж – «прожитковий мінімум – це померти за власний рахунок».

*В мені довіку – височінь соборів
І течія казкової Десни,
І неймовірно дивовижні зорі
У мареві святої тайни*⁷.

Данину закоханості в Десну віддав і Роман Бжеський (1897–1982). Він народився у Чернігові, помер у Детройті (США), бо належав до покоління вигнанців з Батьківщини, що мушили після поразки Українських визвольних змагань рятуватися від більшовицько-російських окупантів по чужих світах. Він був активним учасником подій Української революції «некерівного рівня», все своє життя ревно сповідував націоналістичну ідеологію, залишив по собі значний спадок у вигляді численної історичної та літературознавчої публіцистики, рецензій, не цурався й поетичної творчості. У нещодавно виданій збірці творів Р. Бжеського доби Другої світової війни⁸ вміщено поему «Вояк», написана у 1934 р., вперше побачила світ на шпальтах газети «Волинь» (1942 р.). Це історія кривавої війни за незалежність, що точилася упродовж тривалого часу по всій Україні. Саме тому в ній так багато географічних назв, зокрема, гідронімів. Мабуть, не випадково головний герой поеми – «вояк», котрий загинув у боях проти «синів жорстокої Москви» народився й виріс на берегах Десни, щоправда, не в Чернігові:

*Там, на Остерцині зеленій,
Де Десна лиже злотну рінь,
Відбивши прибережні клени
І неба оксамитну синь*⁹;

Однак Р. Бжеський залишив і прозові спогади про своє дитинство у Чернігові та Десну. Досі ці мемуари, люб'язно передані донькою мемуариста П. Маргаритою Андраде-Бжеською для опрацювання й підготовки до друку, існують в рукописному вигляді. Сам автор назвав їх «Барвиста історія одного звичайного життя.»: Роман у трьох частинах». Ми будемо умовно називати «Детройтські зошити», оскільки весь, на жаль, не завершений «роман» записаний у восьми зошитах. Нижчеподані фрагменти, пов'язані з Черніговом та Десною, взяті з першої частини, названої «Ранок».

Отже, любов до Десни Р. Бжеському, ще хлопчиків, привили дідусь по матері й батько.

«Дідусь же був не лише запальним рибалкою, але й великим аматором голубів. Від весни і аж до осені він не менше 4 днів на тиждень просиджував на Десні.

Підприємець Александров побудував великі дуже купальні з рядом великих – родинних «номерів», багатьма малими, одноособовими, а також великими двома приміщеннями – одне для жінок, а друге для чоловіків. Тоді

ще здебільшого купалися без купелевих одягів і тому то все було потрібне. Купальні були прикріплені до берега, а довкола нумерів тягся над водою поміст шириною коло півтора метра. Отже, на тому помості з боку, що виходив на ріку, ряд таких аматорів рибалення мали свої місця, з яких ловили рибу. Глибина річки вздовж помосту вагалася між 9 і 11 метрів.

Кожний «номер» – це була кімнатка, якої частину займав поміст з лавкою, на якому можна було роздягатися, а решту займав «басейн», який був властиво дерев'яною кліткою з дерев'яною підлогою, спущеною у воду з розрахунком, щоб пересічного росту людині вода сягала вище грудей.

Коло своєї частини помосту дідусь спускав у воду спеціальну «принаду», і ловив на горох рибу».

До речі, досі було лише відомо про існування в дореволюційному Чернігові купальень Александрова. Тепер, завдяки споминам Бжеського, у нас є докладний опис їх як важливої складової життя міста сто років тому назад. Купальні стали для юного Романа місцем, де він подолав одну з фундаментальних перешкод для людини – навчився плавати.

«Ще здається в другій класі батько заходився вчити мене плавати. Тоді ми щодня ходили разом з батьком на ті ж купальні на Десні. Батько брав «родинного», номера, в якому був переділ величенький для дорослих і малий – для дітей, що мав глибину коло метра. Беручи номера, брав батько за окрему доплату широкого коркового пояса з додатковими корками на грудях – шириною по 15 сант[иметрів] кожний. Я, вдягнувши того пояса, переходив до переділу для дорослих і батько вчив вчив мене робити правильні рухи і триматися на воді. По більш ніж місяцеві такої забави, я, все одно, як тільки починав сам «плисти», з тими корками на собі – умудрявся зараз же втокмачити як не голову, то бодай рота й носа у воду й «напитися води». При кінці другого місяця науки, батько, побачивши, що я беруся вдягати пояса, сказав мені лишити його в номері, бо ми спочатку підемо поглянемо, як дід ловить рибу на тому помості, що безпосередньо виходив на Десну, яка і влітку мала в тому місці понад кільометр ширини. Глибина коло купальні вагалася від 9 до 11 метрів. Як тільки ми підійшли до діда, і я нагнувся до води, щоб побачити, як у ній плавають риби, батько раптом вигукнув «пливи» і одночасно міцно штовхнув мене, так, що я опинився яких півтора метра від купальні і... я поплив без пояса! Підпливши і видряпавшись на поміст за допомогою батька, який мені простягнув руку, я собі усвідомив, що я був без того пояса і плив. А що течія була досить сильна, то і мене зносила, то я проплив фактично коло 3 метрів, ні разу не сьорбнувши води! З того часу я почав плавати, і то була «велика хвилина» у моєму життю. Вправді мене ще два роки не пускав батько самого на річку, але згодом, коли я почав купатися разом з товаришами на другому боці Десни – я зрісся з водою і почуваю себе в ній майже як риба».

Та не лише саме купання в річці вабило хлопця. Деснянські чернігівські

краєвиди вплинули на естетичне сприйняття світу Романа Бжеського. Спогади про них та батьківський дім супроводжували його все життя. Бжеському скрізь марились Десна.

«Однак з якихось мені невідомих причин траплялося і то завжди літом, що дідусь починав ходити зі мною до ресторації на «Валу». «Валом» звався популярно великий бульвар, влаштований на колишніх оборонних валах Чернигова. Починався він при кінці Шосейної вулиці, що доходила до «Соборної площі» перед старовинною церквою – Спаським собором, закладеним ще в XI столітті, на якій в сиву давнину був центр так званого Дітинця. А далі йшов Вал понад дорогою, яка вела на Поділ і до пристані. Здовж Валу, над його краєм, стояли у правильних відступах фортечні старовинні гармати, а по другому боці згаданої дороги здіймалася у височинь красуня – Катерининська церква. З Валу відкрився далі, власне коло ресторації, чудовий краєвид: у долині пливла Десна, яка під час повені мала до 10 кілометрів ширини, а літом видно задеснянські луки, а далечині – манячило далеке село Виблі.

Обідали ми з дідом на свіжому воздуху під легким дахом. Я дуже любив ходити на цей обід, бо під час нього міг милуватися всією тою красою і Десною, з якою зрісся і любив її у всяку пору року. Не остатнє місце в приємностях, які давав такий обід, займали мисливські спогади діда, який тоді мав час і настрої розповідати їх, а також можливість з поважним виглядом вибирати собі ті чи інші страви з числа названих у денному меню».

Як і будь-яка значна річка, Десна навіювали юнакові мрії про пригоди. Часом – доволі авантюристичні (як у Марка Твена). Був час, коли Р. Бжеського залишили у Чернігівській гімназії на другий рік. Тоді, він «почав уважати, що дбайливо вчити лекції є нижче моєї гідності і врятувало мене від отупіння і невігластва лише читання. Під впливом книжок я мріяв про далекі подорожі, про цікаві пригоди, але мене цікавила також не тільки довколишня природа, а також і пізнання світа та підготовка до наукової праці. Я спочатку читав популярно-наукові праці, а потім переходив і до праць наукових, які не кидав доти, доки не зрозумів добре всього написаного в такі[й] праці. Але я прагнув також закоштувати життя (і мета – пригод) на лоні природи. Це прагнення під впливом одної книжки, яка випадково потрапила мені в руки, набрало конкретних форм. Серед «безплатних додатків» до журналу «Вокруг света» була збірка творів Ернеста Томпсона Сетона.

Ці надзвичайно талановито написані й цікаві твори з життя переважно диких тварин – захопили мене...»

«Але твір згаданого автора «Маленькі дикуни», в якому описане життя і пригоди кількох хлопців, які спробували прожити пару місяців так, як жили індіанці – викликав палке бажання і самому спробувати пожити серед природи без будь-якої опіки й допомоги.

Я підшукав собі двох товаришів, і ми почали підготовлятися до такого

життя. Ми спочатку купили рибальського човна (баркаса), потім прилаштували обтягн[ен]у брезентом буду над човном, подібну до тих, яку ми бачили на циганських возах, змайстрували за допомогою одного рибалки під кормою сховок, в якому мали переховуватися харчі та рибальське знаряддя. Потім з великим трудом набули собі мисливську рушницю і пошили з селянського сукна собі світки, а на носі човна прилаштували роверового карбідного ліхтаря.

Ціла та справа однак закінчилася сумно. Ми почали зникати надовго з дому на довший час, вертаючись деколи над ранком (так ми підготовлялися до довшої виправи), що, звичайно, звернуло увагу батьків. Але була ще одна справа. На куповання тих речей я віддав лише ту, не надто велику суму, яку мені з різних нагод дарували батьки, бабуся і дідусь, але того було надто мало. Чи не дев'ять-десятих (а може – менше) грошей дали мої товариші (брати), і тому вони вважалися цілковитими власниками всього набутого. Їхній батько був власником пекарні і цукорні і, як показалося, вони потрібні гроші просто «добували» з каси. Їхній батько по якомусь часі помітив це і, ствердивши, як стоїть справа, з якихось міркувань пішов до директора зі скаргою. Директор викликав обох батьків, і справа закінчилася тим, що батько моїх товаришів продав усе нами набуте, а своїх синів забрав з гімназії. Щодо мене, то мені була відрахована ремнем належна заплата «в натурі», а, крім того, я одержав від батька попередження, що коли не поправлюся і не почну вчитися – то мене батько забере з гімназії і віддасть вчитися якомусь ремеслу».

З дорослішанням розваги на Десні набували так би мовити системності – юнаки знайшли спосіб реалізації своєї фонтануючої енергії в безпечний для суспільства та прийнятний для батьків спосіб. Колоритний опис походеньок Бжеського та його друзів щось дуже нагадує сучасній чернігівській молоді.

«Досягши 15 років, я дібрав собі гурток – кількох шкільних товаришів і ми почали разом вчащати на Десну. Прийшовши на берег, ми прямували до вже згаданого Александрова, який, крім купалень, винаймав човни, яких мав дуже велику кількість різного роду і розміру. Ми, звичайно, брали човна на цілий день – це коштувало дешевше, як на години, а нам, як своїм сталим клієнтам, і то клієнтам з досить порожніми кишенями, робив він спеціальну знижку.

Ми, звичайно, перепливали Десну, а потім здовж її низького незаселеного (бо заливала його повинь весною) берега пливли проти течії, веслуючи по черзі, доки не потомимося, а тоді шукаємо собі мальовничого закутка, а їх на Десні не бракувало, приставали до берега, витягали на беріг човна і бралися купатися. За тих щасливих часів не були ще поширені в Чернигові жодні купальні одяги, і хлопці, «як мати родила» бігли з галасом і вигуками у холодну воду. Ми всі уміли плавати, і тому не журилися тим «чи глибоко», лише пильнували, щоб не потрапити у вир, про існування яких ми чули,

і щоб на закрутах річки, особливо там, де вона звужувалася, не відпливти далеко від берега, бо в таких місцях переборювати течію було нелегко. Накупавшись досхочу, бралися їсти принесені з дому харчі, а наївшись і полежавши на сонці, починали бавитися.

Деколи, вимастившись намулом і озброївшись списками з лози, вдавали чорношкірих дикунів, а набавившись – знова кидалися в обійми Десни. Верталися, звичайно, коли вже цілком смеркло, співаючи з запалом або «Реве та стогне Дніпр широкий...», або «Ой, у лузі червона калина...», або якихось інших пісень.

Коли ми, хлопці, сини того народу верталися човном до міста – майже всю дорогу, добре чи зле, – але співали! Човен плив за водою майже без нашої допомоги, панувала тиша, яку лише порушував плюскіт хвиль, що злегка вдарялися об човен, і з усіх кінців річки, з човнів, що пливли у різних напрямках, з надбережних садів «чернігівського» боку долітали пісні... Десна замріяна або весела – співала... І як це не дивно, хоча місто було обмосковлене, хоча навіть незалежні від влади міщани вже не говорили українською мовою, лише якимось жаргоном – лунали майже виключно українські пісні, ті пісні, які слухала Десна протягом багатьох сотень років.

І тепер я не раз ставив собі питання: може тому й ми, хлопці, просто наслідуючи інших, співали наші пісні? Але, згадавши минуле, кожного разу рішуче заперечував те припущення. Може, три чверті тих хлопців не тільки не вміли співати, але й часто не мали чи слуху, чи голосу. І навіть, коли з них сміялися безжалісно більш музикальні товариші, – вони з запалом продовжували «співати», і той спів – був співом душі, був висловом захоплення красунею Десною, літнім вечором, юнацьким життям і висловом туги за чимось невідомим...».

Такі веслувально-купальні розваги популярні на Десні дотепер – влітку відпочивальники бачать ватаги молоді, що з задоволенням розсікають на своїх човнах хвилі Десни, часом – підбадьорюють глядачів на березі, а навіть – співають. Нормальними є бурхливі перегони плавців – бажано проти течії (в Чернігові важко знайти молоду людину, як б не вміла плавати). Ці архетипи поведінки пережили століття та всі соціально-економічні й політичні струси.

Та Десна могла бути й суровою для своїх шанувальників, ставала для них гарною школою виживання та зміцнення. Роман Бжеський згадує: «Коли я вже був у шостій клясі, ми часто їздили човном вгору по Десні на кілька днів. Ночували під голим небом, харчувалися виловленою рибою, а в селах, повз які пропливали, купували бараболу, крупи, і як вистачало грошей – то і хліб. Не раз доводилося змокнути до нитки під несподіваним дощем, і як не вдалося розпалити вогнище (бо хмиз був мокрий) і просушитися, лягали покотом, один біля одного, щоб так зігрітися, накривалися прогумованою

рядниною і так спали, чекаючи спрагло сходу сонця, якого тепло вміли ми оцінити тільки під час таких пригод.

Мої батьки не раз, перенервувавшись, чи чогось не трапилося зі мною – сварили й лаяли мене, але то не допомагало. Але, я думаю, що я пізніше міг витримати все і лишитися живим власне завдяки такому способу життя».

Як видно з рукопису Романа Бжеського, молодь використовувала Десну для виявлення своєї зневаги до пануючого політичного режиму – вона, мабуть, сприяла опозиційності у всьому, що суперечило їй зовні спокійному, а насправді – норовливому характеру: «Справа в тому, що з Києва мав цар приїхати до Чернигова окремим пароплавом по Десні. У зв'язку з цим, за пару тижнів до приїзду береги Десни і сама річка перебували під сталим наглядом «стражників» (кінної поліції) та звичайної поліції, яка вдень і вночі контролювала річку. Це була нелегка робота, бо Десна під Черниговом таки широченька, а в цю пору, коли ще не кінчилася весняна повінь і водяна поверхня мала поважну широчінь – коло 10 кілометрів. Залитий був водою головню лівий берег, але й передмістя Чернигова, розташовані на правому боці, а в тому [числі] й Бобровиці, потопали у воді. Серед залитих водою городів і садків та вулиць стояли побудовані на високих підмурівках хати, а їх мешканці по вулицях їздили човнами.

І ось наш веселий гурток придумав собі таку забаву: коли стемніло, ми, позичивши у знайомих доброго човна, випливали з тих залитих городів і вуличок на саму річку, відпливали на яких півтора кілометра від правого берега, здовж якого у різних місцях стояли поліційні сторожі, на тих місцях, де було можна стояти, і пливучи обережно, без плюскоту в цілковитій темряві, коли вже були проти самого міста, починали над водою блимати кишеньковим електричним ліхтариком, так немовби щось робилося у воді. Тоді спочатку починала гукати до нас поліція. Чули ми оклики: «Хто на річці? До берега!» Звичайно, ми не відповідали, тоді пускалася в діло лайка, погрози, і, нарешті, застереження: «Ідь, бо будемо стріляти!» Але і це на нас не впливало. Тоді починали нас обстрілювати. З першим пострілом ми міняли швидко місце, в темряві відпливали вздовж лівого берега, чи краще сказати, ознак, з яких можна було знати, де затоплений водою беріг, на яких 70–120 метрів далі і там знову починали ту ж забаву. В темряві, самозрозуміло, на тій віддалі від правого берега влучити було майже цілком неможливо. Стрільянина зростала, а ми задовго тим не забавлялися, бо знали, що поліція скоро розживеться на човна і попливе ловити «злочинців». Ми швиденько втікали вздовж лівого берега, а потім в напрямі Бобровиці. Серед нас були першорядні веслярі, човна ми мали легкого і встигали дістатися до залитих водою вуличок і садків передмістя раніше значно за поліцію, а там уже нас, що знали добре ті вулички, зловити було неможливо.

По кількох днях, якоїсь темної ночі ми поновили забаву, а щоб збільшити ефект – послали поштою поліції остереження, що злочинці мають закласти в

річці якісь міни чи водяні бомби. Цим разом поліція мала човна напоготові, і нам ледве вдалося втікти».

Про особливу роль Десни для Чернігова та його мешканців неодноразово згадував знаний український історик Сергій Леп'явко – автор найґрунтовнішої книги про Чернігів. Зокрема, про період кінця XIX – початку XX ст. він писав: «Велике значення в житті міста зберігала Десна. Протягом сторіч вона слугувала важливим шляхом сполучення, давала чернігівцям рибу, воду для пиття та служила місцем відпочинку... Протягом XIX ст. поступово зростало економічне значення Десни як транспортної артерії»¹⁰. Водночас, правдою є й те, що Чернігів був заснований не на Десні, а на березі іншої річки, її притоки – Стрижня. Згодом Десна пробила нове річище та впритул наблизилися до міста. Можна сказати – це річка обрала місто, полонивши його городян та значною мірою вплинувши на їхній характер і спосіб життя, що й засвідчують спогади Романа Бжеського.

1. Казка А. Романтичне // Мереживо часу: зб. літ. тв. / [упоряд.: Л. Й. Рінгіс та ін.] – К., 2011. – С. 223.
2. Київські неокласики: Антологія / [упоряд. Н. Котенко]. – К., 2015. – С. 71.
3. «Замало пензля, а тим більш пера, щоб Придесення відтворить картини...»: Вірші / [Укл. В. Солонікова; відп. за вип. П. Грищенко]. – Чернігів, 2006. – С. 38.
4. Драй-Хмара М. Вибране / [М. Драй-Хмара; упоряд. Д. Паламарчука, Г. Кочура; передм. І. Дзюби]. – К., 1989. – С. 119.
5. Дон Аминадо. В Чернигов хочу [Електронний ресурс] / Веб-сайт «Агентство праздник». – Режим доступу: <http://agentstvo-prazdnik.com/vocals/40424.html>
6. Луценко Дмитро. Зачарована Десна // Усе любов'ю змірене до дна: вибране. – К., 2005. – С. 43 – 44.
7. «Замало пензля, а тим більш пера, щоб Придесення відтворить картини...». – С. 34.
8. Бжеський Р. С. Вояк / [Р. С. Бжеський; упоряд. І. Нагорної]. – Рівне, 2014. – 88 с.
9. Там само. – С. 24.
10. Леп'явко Сергій. Чернігів. Історія міста. – К.: Темпора, 2012. – С. 256.

Тетяна СИДОРЕНКО**БАТЬКІВЩИНА В ОБМІН НА РАЙ***Есе*

Дев'ятий рік я не дивлюся телебачення. Не слухаю радіо. І не читаю газет. Це мій власний соціальний протест негативно захарашеному українському та світовому медіа-простору на тематичному, концептуальному та мотиваційному рівнях. Дев'ятий рік я закрила очима й плечима на теракти, авіакатастрофи, пожежі, війни, потопи, буревії та державні перевороти. Але я ніде не можу сховатися від цієї інформації! Вона наздоганяє мене і руйнує ізсередини! Вона доходить до мене іншими, навіть найвужчими інформаційними каналами і робить свою деструкцію. Я не відстала, на превеликий жаль, від жодної суттєвої новини українського та світового соціуму. Бо від реальності не сховаєшся... Війна на Сході України... АТО... Сотні тисяч біженців і переселенців... Тисячі вбитих і поранених, зниклих безвісти... Ллється кров людська рікою... Мені важко від цього... Ніби я в чомусь винна... Як отой інтермецівський персонаж, я неймовірно від усього стомилася... Пішла навіть до військкомату. «Беріть мене на війну, – сказала. – Я вже нажилася». Там на мене довго й підозріло дивилися якісь пани полковники синьоокі. А потім відповіли: «Купляйте бронешилет, військову форму, спальний мішок – і вперед!»... Іти на війну за власний рахунок мені виявилось не по кишені...

Аж раптом – звісточка з Індії! «Матусю, прилітай!!! Тут – рай! Ось побачиш!»... І я полетіла... Хоч куди-небудь! Якби тільки подальше від нашої реальності, яка наганяє на мене страх і жах, не дає мені спокійно жити! До всього ж на світі можна звикнути, окрім – реальності...

... Козьма Індикоплевст, про якого я двадцять років поспіль розповідала студентам у контексті перекладної старожитньої літератури, мабуть, Індію все-таки любив. Бо вона була в нього уявною. Насправді, за щиросердним свідченням Козьми, в Індії він ніколи не був. А мені довелося...

Індія в моєму власному туристичному списку – п'ятнадцята зарубіжна країна. Той список наповнюють переважно країни Західної Європи. А Індія – це Схід. Найсправжнісінький. Справжнішого бути не може. Перш ніж вирушити в подорож, я про Індію дечого начиталася в соцмережах. Емоційно-

психологічна домінанта з усього начитаного була такою: Індія – містична країна, – як ти – до неї, так і вона – до тебе. «Дорога Індіє, я тебе люблю», – мисленно прорекла я, купивши авіаквиток за півгодини, оформивши електронну візу за добу, спакувавши баул вагою 13 кг 200 гр (такою виявилася вага в Жулянському аеропорту, а я думала, що все набагато важче) та й полетіла собі. Установка на любов! Пересадка в Домодєдово! Приземлення в Гоа через вісім годин! Що ще треба для повного щастя?

Благополучно приземливши літак у Гоанському аеропорту, Господь почав мене приземлювати ще наполегливіше й методичніше. Пізніше я зрозуміла для чого Він це робив. Для того, щоб і каменя на камені (останні п'ять слів – відомий біблеїзм) у мене не лишилося від власних уявлень про рай, про індуську карму та про те, як її не можна псувати. Щоб я збагнула й своїми очима побачила, якою ще може бути реальність...

Щойно я отримала багаж, на мене налетіли з десятків індійців, пропонуючи чоловічу силу, – донести куди треба мій баул вагою 13 кг 200 гр. «Які вони галантні, ці індійці», – тільки й встигла подумати я, як моя ноша притьма опинилася на плечі в одного з них. Нести треба було метрів 50-60 до найближчого таксі. Той, хто ніс, голосно вигукував про важкий чемодан, важку роботу й тен доллар: тен!тен!, бо чемодан важкий, а робота ще важча! Я відразу почала торгуватися, мабуть, теж голосно, бо індієць мені нагадав, що я в чужій країні і кричати мені тут не бажано. Отож перше знайомство з Індією та перша інвестиція з мого боку в поліпшення добробуту індійського трудового народу відбулися. (Для довідки: середньостатичний індієць може спокійно прожити в день на 0,5 долара, тобто на 30-35 рупій).

Моє справжнє знайомство з Індією почалося власне на нюховому рівні. Прямо в аеропорту, не кажучи вже про простір навколо нього, стояв стійкий специфічний запах, який супроводжував мене від першої до останньої миті перебування в цій країні. То був запах коров'ячих кіз'яків. Він там скрізь. Священні корови й свині (мабуть, також священні) ходять-бродять там і в селищах, і по пляжах, і в невеликих містах, і навіть делійськими вулицями. Це рай, дитинко...

Індія лише в шість разів більша за Україну територіально. Але в тридцять разів вона більша за Україну демографічно. Народу в тридцять разів більше, ніж у нас! А відтак – і машин, і динаміки (там це – гіпердинаміка), і голосів, тобто неймовірних криків, і бруду... Звичайного вуличного бруду, якого там, мабуть, не в тридцять, а в сто тридцять разів більше, ніж у нас. Сміттям, якого там просто не помічають, захарашено все. На нього там ніхто не звертає уваги. Згадана священна худоба органічно додає цього бруду постійно й дуже щедро. А коли йдеш міською вулицею, таке враження, що на тебе й саме на тебе мчать усі машини – великі й маленькі, усі тутуки, мопеди й мотоцикли, щоб тебе й тільки тебе задавити. Бо тротуарів там чомусь я ніде не помітила. Тому я одразу ж придумала для себе антистрашилку: «Ви мене не задавайте!!! У мене страховка на тридцять тисяч євро!!!». Спрацьовувало.

З України я відлітала при температурі +18 градусів. В Індію прилетіла в 53-градусну спеку. Асфальт гарячий, вода гаряча, повітря гаряче... Індія гаряча. Виручав (і тільки він!) старий-престарий, з бабусиною скрині полотняний рушник. Намочивши його, я змайструвала адаптовану власну чалму. Хвилин через десять рушник на голові ставав, як цементний. Але служити вірою й правдою не переставав ні в маленьких містечках, ні на пляжах Аравійського моря, ні в Нью-Делі... Скрізь, де мені вготовано було побувати, мій рушник, моя етнопсихологічна, ментальна, народнопісенна, художньо-предметна деталь, не підвів мене жодного разу. Рушник, опоетизований ким тільки не лінь, був моїм спасителем і охоронцем. На це здатний, підкреслюю, лише полотняний рушник і ніякий інший. Сонячного удару не було зазнано! Мадам, госпожа, мем – цілих три тижні такі звертання на свою адресу я тільки й чула – благополучно пройшла через екваторіально-температурні випробування.

...Так трапилося, що напередодні відльоту до Індії мене обізвали святою жінкою (Господи, прости!). Цей значущий факт, про який не знає абсолютна більшість людства (ще раз, Господи, прости!), стане відправною точкою найжахливішого мого враження від Індії. Індуси поважають своїх жебраків. Ставляться до них ласкаво й ніжно, вважаючи їх святими. Це їхня, якщо я правильно зрозуміла, соціально-політична філософія, згідно з якою одна каста вивищується за рахунок іншої. В місті Моргао, звідки ми виїжджали до Нью-Делі, на вокзалі, на високій платформі, нас із сином обпрягли індійські святі. На той історичний час я ще не знала, що то святі, і коли одній із них, тих святих, малим здалося наше подаяння й вона, нахилившись і зробивши якийсь жест, вигукнула щось образливе на адресу моєї дитини, я її перекинула: так само нахилилась, зробила той самий жест і сказала на її адресу: «Звідки прийшло, туди й піде!» П'ять місяців перед цим я не бачила свого сина, до нього, власне, й прилетіла в Індію, щоби додому повернутися разом (це рішення було прийняте найпершого ж дня мого там перебування!!!), а тут у мене на очах... Материнський інстинкт, який у стонадцять разів сильніший за найпотужнішу логіку, зробив свою справу. Одна свята жінка образила іншу. «Даремно ти це зробила», – сказав мені син. Але було вже пізно. Нам відразу ж на платформі створили зону відчуження, на нас косо й криво, прикриваючись білими носовими хустинами, почали дивитися всі від'їжджаючі й проводжаючі. Перед самим прибуттям потягу до нас підійшов окультурений індус і сказав, що наш вагон буде в самому кінці поїзда. Так вийшло, що він знав номер нашого вагона, – ми з ним разом уточнювали деталі від'їзду ще всередині вокзалу, здибавшись під спеціальним таблом. Ми повірили тому індусові й пішли з речами в орієнтовний кінець поїзда. До кінця платформи лишалося кількадесят метрів, як мій внутрішній голос закомандував: «Індус бреше!!! Негайно повертайтеся назад!!!». Одночасно поїзд подали на посадку. Номер свого вагона я побачила на ходу, – наш вагон був третім від голови поїзда. З півплатформи ми встигли все-таки пробігти, знервовані, налякані й перевантажені речами. А потім ускочили в який устигли вагон, бо потяг

рушив, і вже в поїзді, через кілька вагонів, знайшли, нарешті, свої місця.

Індія в мене моя і тільки моя в плані її сприйняття та відчуттів. У мене Індія – без ретуші. Без ніякого навіть натяку на захоплення індійськими красотами, її екзотикою й національним колоритом. Моя Індія – гіперреалістична... Країна, в якій я до глибини душі провідчувала: як це – бути чужинкою...

...Той епізод на залізничній платформі мав, на жаль, своє продовження, коли ми вже доїжджали до Делі. Їхали ж ми туди 26 годин, бо відстань була майже три тисячі кілометрів. Вагоновожатий під кінець поїздки почав збирати чайові. Двісті рупій, якими я його віддячила, виявилось для нього мало. Це при тому, що самі індійці-пасажири, майже всі, ніяких чайових йому не давали. Мовою хінді щось йому ввічливо і з посмішкою пояснювали. Коли він почав вимагати від мене більше, мій син по-англійськи щось йому сказав – упевнено й різко. Вагоновожатий від мене відчепився. Син пішов у тамбур курити. Мені здалося, що він довго не повертається. «Що мені робити? – питаю свого внутрішнього голосу, – йти за Андрієм у тамбур чи тут дочекатися?» «Не йди, а біжи!!!» – віддав мені команду мій вірний, як старий випробуваний друг, внутрішній голос. У тамбурі три індійці – молоді й дужі, не пропускали мого сина зайти в вагон при чомусь відчинених дверях потяга. Потяг мчав на повному ходу... Із-за спин тих індійців я чітко сказала Андрієві найперше, що в голову прийшло: «Я не можу знайти свого записника! Ти не взяв його із собою?» – і ті троє повернулися до мене. – «Ай ем хіз мазе», – дуже спокійно сказала я їм. І вони пропустили мого сина у вагон. Один із них ще й посміхнувся. Це, дитинко, рай... Це рай, дитинко...

Зате в Делі нам сильно пощастило. Ми зустрілися з українцями – працівниками нашого посольства, які, не рахуючися зі своїм вихідним днем, прийняли нас і почали надавати нам украй необхідну допомогу (були великі проблеми із втраченими документами на виїзд. Так співпало, що в переддень мого прильоту в сина в тім раю хтось покрав усі речі. Найгірше те, що разом з усіма документами). Там, у посольстві, наші люди даремно хліба не їдять. І в їхній роботі, уявіть собі, немає геть нічого від чиновництва й бюрократизму. Щонайменше це розчулює до сліз. На одинадцять днів ми зависли в Делі, і весь той час ми були під опікою українського посольства в Нью-Делі. Ми почувалися убезпечено й захищено. А в самому посольстві не могли наговоритися українською мовою.

Усі красоти Індії перекрив у мене людський фактор. Делійські рикші аж наввипередки змагаються за пасажирів, клянучися всіма богами, що достеменно знають куди везти. Ми поїхали до відносно дешевого отелю, який нам порадили в посольстві. Їхати до нього було від сили хвилин двадцять. Рикша ж нас висмажував на 53-градусній спеці майже дві години. Рикша не знав, де той отель, хоча й клявся. Коли нарешті моїми власними зусиллями отель було знайдено (допомогло, мабуть, ще й наше праїндеоевропейське коріння) і речі наші в хол отелю були затягнені, я психонула, влаштувавши рикші виховний момент за те, що він нас погано довіз. Він вибачався, але рупії витребував

скільки сам хотів; я розплатилася, але спасибі йому не сказала, – не було за що. Адміністратор отелю, в якого на очах усе це відбувалося, дуже чемно сказав мені: «Сорі, мем. Гуд бай». Свій – за свого. Все правильно. Так і треба. Ми – за свої лахи й куди очі дивляться. Наші очі побачили 5-зірковий дорогий отель прямо в себе перед носом. На тій вулиці тих отелів виявилось – як зірок на небі в зоряну ніч. Нас повело саме в той, 5-зірковий: наш компенсаторний механізм нарешті почав вимагати свого.

Три доби ми мешкали в дорогезному 5-зірковому отелі, у вартість якого було включено харчування, інтернет, більярдний зал та ще тридцять три задоволення. Саме там я почала хоч щось їсти. До цього часу, близько 10 днів перебування в Індії, я нічого не їла з двох причин: немилосердна спека відбила апетит, а всі індійські страви настільки гострі, що здавалися мені соляною чи сірчаною кислотою, і я їх просто боялася. У дорогезному ж отелі був шведський стіл не тільки з індійськими, а й із європейськими стравами. Кукурудзяні пластівці, наприклад. Я їх заливала гарячим молоком і з радістю наздоганяла дорогоцінні втрачені кілограми свого фізичного тіла.

Через три доби наш здоровий глузд сказав нашому компенсаторному механізмові: «Економити треба. Разом шукаємо дешевший отель». І ми пішли на пошуки. Довго шукати не довелося, бо ще на східцях того дорогезного отелю («Саптагірі», до речі, він називався) в моїй медієвістичній пам'яті зринула фраза якогось давньоруського святого, – зринула мовою оригіналу: «Молись і радуйся: Господь все устрояє». Ми сіли на свої рюкзак та баул прямо під отелем, щоби помолитись і порадуватись. І відразу ж порадувалися вдруте, бо до нас підійшов індуc літнього віку й сказав нам: «Прівет, как дела?». То був Хепх, російськомовний наш рикша (ми його відразу й «приватизували»), який через півгодини знайшов для нас відносно дешевий отель, поселив нас там і всі решту днів перебування в Делі був для нас другом. Він і зараз наш друг, лише дистанційний. Хепх у молодому своєму віці також був мандрівником. Побував і в Києві, і в Одесі, і в Кишиневі... В тих мандрах і вивчив розмовну російську мову. Мені стало легшенько. Для Андрія, мого сина, – що українська, що англійська – однаково, тому цей факт йому не видався значущим, а для мене – так. Мені справді полегшало, особливо емоційно. Хепх знає Делі, як свої п'ять пальців, довозив нас в усі потрібні нам інстанції швидко й безпроблемно, навіть із делійських пробок уміє вирулювати віртуозно. А одного разу він позичив мені три тисячі рупій, коли я, захекана, бігла до обмінника, бо в ту хвилину для оплати за новий іноземний паспорт мені потрібно було багато рупій, а в моїй сумочці їх не вистачало. Хепх іще кожного дня давав нам по 1-2 цінних поради для полегшення нашого перебування в Індії. Хепх справжній. Шкода, що він цих слів про себе не прочитає. Це чоловіче ім'я нашою мовою перекладається як «щасливчик».

Індія – це Індія. Там люблять, наприклад, коли покупець торгується. Коли я це збагнула, почала торгуватися, як скажена, за банани й помідори, манго й ще якусь фруктову екзотику. Деякі продавці питали Андрія: «Госпожа ще

довго буде тут проживати?» Щоб не доводити їх до збитків, я почала купляти фрукти й овочі під вечір: торгуватися було просто незручно, бо цей товар під кінець дня на делійських вулицях продавався неймовірно дешево (щоб не пропав до завтра). На 20 рупій, наприклад, я могла купити 2 кг бананів. На наші гроші це трохи менше 7 гривень. Кожного дня я потрапляла там то в фарсові, то в трагіфарсові, то в анекдотичні, то просто беззазначеножанрові ситуації, які, можливо, для сотні людей призначались, а мені одній дістались. А що ж ви хотіли? Індія – це Індія.

Дві з них, тих ситуацій, аж просяться прямо зараз для відтворення. Перша – відверто побутового характеру, а друга – віддалено сакрального. Мені захотілося помити лоджію нашого номера, бо звідти, згори, мені приємно було спостерігати за вузькою делійською вулицею, на якій ми мешкали, і за всім, що на тій вулиці відбувалося. Я гарненько ту лоджію вимила, й коли залишалися останні штрихи, почула сакраментальне питання: для чого я це роблю? Мене питав про це молодий індус, прибиральник, який вийшов на лоджію через сусідній номер. Я сказала йому: «Сорі, сер, бат я лайк зис вьок». А що ще я йому могла сказати? Що я теж не-маніячка чистоти і насправді в мене вдома й вікна бувають не першої свіжості, й газова плита інколи буває заляпана? А в душі мені було приємно: це ж я проявила себе тут, у раю, як представниця чистоплотної нації. А друга ситуація – з дитинкою. З маленьким індусиком. Нас обігнала на вулиці молода індійська сім'я: тато, мама й маленький, десь 4-річний хлопчик. Дитя довго оберталося, дивлячись на нас, а потім щось сказало мамі. Молода індіанка, вибачившись, звернулася до Андрія з незвичною проською: її син просить дозволу, аби білий чоловік до нього доторкнувся. Два сини – індійський та український – потиснули один одному руки. В оченятах того індусика скільки було щастя! Мені знову було приємно: ось вона виявляється яка, справдешня Індія! А ще подумала: десь у такому ж віці я водила свого сина на перше причастя...

В Індії дуже багато християнських храмів. Не віритесь? Так ото ж. Я й сама б не повірила, якби не побачила їх власними очима. В туристичній Меці (Мекка – в Називному, тож у Давальному може й правильно написано) тих храмів, католицьких, справді дуже багато. Архітектурно вони їхні, індійські, без куполів, без пишної позолоти, але з великими хрестами на маківках дахового узвишшя. Кілька разів довелося бачити біляхрамові велелюддя, – були саме якісь свята. Квіти... квіти... квіти... Квіти яскраві. Сарі на індіанках яскраві. Саме повітря здавалося яскравим. Таким, що аж очі одбирає. Подібна гіпер'яскрава кольористика, я це точно знаю, більше ніколи мені в житті не зустрінеться. В ній – своя естетика, своя філософія. Але не моє те все... Не моє.

...Я там була чужинкою, але не забувала періодично повторювати, як мантри, як нлі: «Індіє, я тебе люблю». Свою електронну візу (а візи до Індії, не знаю як до інших країн, нині в нас лише електронні, – в цьому є свої переваги) я оформляла як туристичну, і мету в тій візі вказувала: туризм. Але життя розпорядилося так, що в статусі туристки я там не перебувала жодного дня,

жодної навіть години. Я там була частково мандрівницею, частково письменницею, але повною мірою – звичайною матір'ю. Яка за тридев'ять земель прилетіла до своєї дитини, щоби разом повернутися в Україну. Додому. Тому Індія й розкрилася переді мною не по-туристичному. Турист – це людина, яку за руку водить гід від храму до храму, від музею до музею... Турист у будь-якій країні пізнає ту країну лише із фасаду, лише по-парадно-показовому. Я трішки пізнала Індію ізсередини, приміряла на себе чужу культуру. Все те мені не підійшло: не мій розмір, не мій колір... Усе – не моє.

Отож мандрівник і турист – це різні люди, абсолютно різні. Мій коханий Басьо, старий добрий мудрий Басьо, японський поет сімнадцятого віку, був мандрівником. Тому ніяка художня деталь у його хайку не є дрібницею... Я ж як мандрівниця не була обмежена ніякими туристичними табу ні в часі, ні в просторі. Одного разу довелося навіть відвідати чоловічий туалет. Підозрюю: хто це читає, читає сидячи, тож не впаде. Я просто купила на вулиці скляночку масали (їхній чай з молоком та прянощами) й не знала, де її випити. Масала була така гаряча, відразу з вогню, тож я носилася з нею, як курка з яйцем. Якийсь індієць жестом запропонував мені присісти на стілець і спокійно випити тую масалу. Я зайшла, як мені здалося, в порожнє кафе, там сиділи ще кілька індієців, курили. Потім вони всі дружно вийшли, а я сьорбала свою масалу. «Кафе» було прохолодним, під стелею працював великий вентилятор. Усі, хто до нього заглядав раз-по-раз, чомусь лише чоловіки, як змовилися, не заходили. Я в гордїй самотності допивала свою масалу, коли зайшов продавець, у якого я її купила, й чесними-пречесними очима пильно подивився на мене. Я той його погляд ще на вулиці відзначила: це був єдиний продавець на всю Індію, який давав мені здачу. Чесний-пречесний індус поглядом показав мені, де я сиджу. Мені аж у віччю розвиднилось. Уявляю як той індієць, який заманив мене в «кафе», ржачки іржав і мочки мочив. Мені й самій ще й зараз смішно. То була лише невелика розплата за власну довірливість: «кафе» було без вивіски й специфічного аміачного запаху там не було, бо вентилятор молотив, як навіжений... А масалу, між іншим, я навчилася готувати й удома. Дуже смачно!

... Якби я була поетом, я б написала якогось вірша про індійську землю (вона там, до речі, червоного кольору) або про індійський пісок на Аравійському узбережжі. Або хоч про одну піщинку. Їхні пляжі, уявіть собі, майже безлюдні! Десь-не-десь гурт рибалок закидає свої неводи, ще десь – хтось спить під пекучим сонцем... Просторовий компенсат за всю урбаністичну перенаселеність! Тому була можливість пильно розгледіти навіть кожну морську піщинку. Мокрий пісок там срібного кольору, він дивовижно красивий, блищить якимось суворим блиском. «Ти тут чужинка, – прочитувала я в тому блиску, – тому море так старанно змиває за тобою сліди». Ех! І чому я не поет?

Під час одного мого бродіння по пляжу я зробила Аравійському морю і всій Індії перший свій предметний подарунок. Напливаюча хвиля вимила з моїх рук мобільний телефон, із плеєра якого ми слухали Ніну Матвієнко, і

телефон поплив за водою. Геніальна Ніна не знає, що її голос чуло не тільки індійське небо, а ще й індійські морські глибини...

Другенький мій подарунок Індії був набагато предметнішим і дорожчим (для мене). В одному невеличкому інтернет-кафе я забула свою флешку. Нею ми користувалися, купуючи електронні залізничні квитки до Делі. І успішно їх купили! А флешку забули. Також успішно. Свою забудькуватість я виявила аж на другий день, коли до відправлення поїзда лишалося кілька годин, – теє кафе було, я знала, ще зачиненим, і ми поїхали на поїзд без флешки. На флешці була найцінніша для мене інформація, в тім числі й усі мої книги – видані й неопубліковані. Але Господь вірний. По приїзду додому всі тексти віднайшлися! Не на робочому столі мого ПК. А в старого й випробуваного друга нашої сім'ї, з яким ми зустрілися прямо посеред вулиці. На його флешці випадково не видалися мої скопійовані тексти. І вони дружненько ожили на моєму робочому столі! Молись і радуйся...

... Оту звербалізовану в психо-емоційному відношенні фразу «Індіє, я тебе люблю!» подумки синонімічно я постійно повторювала ще й так: «Індіє, ти тільки відпусти нас якомога швидше з миром додому!» І той день настав. 27-го травня ми прилетіли в Україну. Додому. І вже вдома Андрій мені сказав усю правду: «Знаєш, за ким я в Індії скучив найбільше?» Я достеменно знала, за ким. За мною, звісно. «За мовою», – була відповідь. Магістр української філології сказав усе правильно: за ким – за мовою. А не за чим, – як готовий виправити його будь-який мовознавець. Мова – жива. Вона промовляє нами. Я була втішена...

Із будь-якої зарубіжної країни я повертаюся додому трохи більшою патріоткою, ніж «до виїзду». З Індії ж я повернулася зовсім іншою. Я вдома! І більше нічого мені не треба! І наші квіти й трави стали для мене красивішими, й наше небо – ріднішим, і наше сонце – лагіднішим, бо гріє, не пече... Й наша Мова. Тільки Вона може мене втішити, просвітити, розкаяти, простити, наситити по самі вінця. Бо я її люблю. Іншої правди в мене немає.

...Після відвідання Індії (я це відчула кожною фіброю своєї душі) я стала справжнішою українкою. Шевченкове «Я так її, я так люблю, мою Україну...» – для мене не пафосна фраза. Це те, що напоказ не виставляється. Бо воно надійно заховане. Аж у серці.

... А негативні інформаційні потоки були й будуть. Я потроху вчуся соломонівської мудрості «Все минає – мене й це». І не декларативно й мітингово, а тихою Євангельською мовою прошу в Господа миру для України. Бо я її справді люблю. Іншої правди у мене, дійсно, немає.

м. Ніжсин

СПРАВЖНІЙ УКРАЇНЕЦЬ: ШТРИХИ ДО ЮВІЛЕЙНОГО ПОРТРЕТА ОЛЕКСАНДРА ЗАБАРНОГО

Олександр Забарний, якого знаю з давніх-давен, – один з небагатьох моїх друзів, хто достеменно з'ясував для себе секрет людського щастя, здається, ще з ранньої юності. Цей секрет, як і все геніальне в нашому житті, надивовижу простий: треба бути справжнім в усьому. В побуті, в думках і вчинках, у любові та дружбі, у професійній діяльності, у творчості. Звісно ж, і в головному – в етнічній своїй приналежності. Остання визначається не тільки записом у свідоцтві про народження, вишиванкою та материнською мовою, а насамперед с а м о т о т о ж н е н н я м себе зі своїм народом – і в дні його перемог, і в часи важких лихоліть та випробувань.

Олександр Забарний – справжній українець з діда-прадіда. Це відчуває будь-хто одразу вже при першому знайомстві з ним. Щирість, невимушеність у спілкуванні, горда постава, зрештою, сміливий погляд та розкішні вуса – класичний атрибут зовнішності запорозького козака не дають жодного шансу помилитися в тому, що перед тобою не хто інший, як сам Кирило Тур, козак-характерник із роману П. Куліша «Чорна рада». Тільки не літературний персонаж, а живий герой нашого часу. Таким Сашко Забарний був і в юності, таким залишається й донині. Між іншим, вишиванку сьогодні він одягає на свято так само, як одягав її і в далекі 70-ті роки, та й українською спілкується, як і завжди, щоденно, а не лише під час

маніфестацій чи перед телекамерою, як багато хто з новоявлених патріотів.

Олександр Вадимович Забарний народився 29 квітня 1956 року в Прилуках у вчительській родині. Батьки з дитинства виховали у сина такі важливі якості, як трудолюбство, вимогливість до самого себе, порядність і доброзичливість до людей.

Навчався у міській середній школі №4, яку свого часу закінчила відома українська поетеса Любов Забашта. Вона часто запрошувала до рідної школи своїх колег. Тож зі шкільних років запам'ятав юнак зустрічі з Андрієм Малишком, Платоном Вороньком, Валентином Бичком та іншими відомими і менш знайомими письменниками. Ці зустрічі згодом вплинули на вибір професії

філолога. А оскільки педагогами були прадід Олександра Забарного, його дід і батько, то після закінчення десятирічки юнак уступив на філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя.

Слухав лекції відомих літературознавців і мовознавців Г. П. Васильківського, А. В. Майбороди, Л. І. Коломієць, Г. Я. Неділька, В. П. Крутиуса, П. М. Дробота, висока ерудиція та парадоксально міркувальна манера викладу яких не могла не подобатися, пробуджувала смак до самостійного мислення. Саме згадані викладачі щоденно доводили молоді, що філологія – це важка праця, вони не давали почуватися «вільними слухачами», а привчали до думки, що цей фах дуже потрібний людям.

А ще була літературна студія, яку Сашко відвідував регулярно, слухав напрочуд цікаві розповіді про іменитих і менш знаних письменників та мудрі поради свого доброзичливого керівника – Павла Олександровича Сердюка. Від нього вперше тоді й почув, що вірш «Любіть Україну» Володимира Сосяри – це перлина української лірики, а не те, що досі говорили різні лектори з міськкому та обкому компартії.

Пробував і собі мережити папір. На літстудії читав, обмінювався думками, сперечався.

«На сьогоднішньому засіданні студії звітує...». Такими словами відкривалася кожна чергова зустріч літстудійців Ніжинського педінституту. А далі звучали вірші. Можливо, не всі вони були досконалими й викінченими, не кожний автор міг похвалитися високим мистецьким рівнем написаного, проте була в них чистота, світло та ще молодість, насамперед і притаманна студентству.

Зауважу, що літературна студія Гоголівського вузу – одна з найстаріших в Україні, адже історія її починається відтоді, як у залах ніжинського білоколонного красеня звучали голоси Миколи Гоголя, Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Франтішека Богушевича та багатьох інших його вихованців. Звідси починалися творчі дороги цілої плеяди відомих художників слова та літературознавців старших і молодших поколінь – П. Одарченка, І. Кошелівця, О. Ющенка, Ю. Збанацького, Є. Гуцала, Л. Горлача та інших. Кращі творчі традиції своїх попередників продовжували й літстудійці другої половини 70-х, серед яких були представники всіх студентських сходинок, від новобранців до випускників філологічного факультету, на якому навчався й Забарний. Своїм старостою на той час літстудійці обрали Анатолія Шкуліпу, нині знаного поета. «Ми не гладили одне одного по голівці. Ми добряче товкли кожного – по черзі – носом у недоліки. І ніхто не ображався. Навпаки – на наступному засіданні студії читали вже значно вправніші поетичні рядки. І ми щиро раділи успіхам. Бо це були наші спільні досягнення», – згадував А. Шкуліпа в одному з недавніх своїх інтерв'ю, що увійшли до книги О. Забарного «Під знаком «білої плями»», книги про свого колегу-поета, а також про час – останні три десятиліття у літературі, за якого нам усім випало жити й творити.

Поетичні звіти Олександра Забарного також неодноразово ставали об'єктом критичних «розборок» літстудійців, після яких живого місця не залишалося від автора. Після такої нищівної критики часто-густо вже не беруться за перо. Однак проходив час, і Сашко починав оживати, «відновлюватися, як волосський горіх після тріскачух морозів» (А. Шкуліпа).

Публікації ніжинських літстудійців з'являлись у найпрестижніших тогочасних виданнях. І ці твори початківців не лише помічали поважні критики, а й говорили про них, як про щось особливе в розвитку тогочасного українського письменства.

По закінченні педінституту Олександр працював учителем, інспектором райвно, заступником директора з навчальної роботи Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка. З 1992 року – в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя на посадах старшого викладача, доцента, проректора з навчальної та методичної роботи, декана філологічного факультету.

Захистив кандидатську дисертацію про творчість письменника з української діаспори Василя Барки. Оприлюднив низку художніх книг: «Пастелі Полісся» (1992), «Лелеки не зраджують» (1995), «До таїни образу» (1997), «Акорди серця» (2003), «За лаштунками літа» (2006), «стежина пам'яті моєї» (2010), «Калинова сповідь» (2011), «Під знаком «білої плями» (2012), «Грішниця» (2014).

Любов до рідного краю, до його святинь, ніжність і простота, справжня поезія притаманні всім його книгам – віршованим, прозовим і драматичним. Утім, і в прозописемі, і в драматургії він також залишається ліриком. Скажімо, його дебютна п'єса «Грішниця» – по вінця наповнена лірикою, щоправда з присмаком гіркої трагедії. Це щемна розповідь про кохання Тараса Шевченка до простої української дівчини з-під Ніжина Лукерії Полусмак. Є у «Грішниці», як і в інших творах Олександра Забарного, і живі почуття, і жива людина, є печаль і радість, є кохання і зрада, сум і сміх – усе, як у реальному житті.

Книги О. Забарного розраховані на широкий читацький загал. І все ж – передусім – адресуються школярам та студентам, оскільки світле майбутнє України – в їхніх руках!

Ще Олександр опублікував 5 навчально-методичних посібників для вищої школи, близько сотні цікавих публікацій у періодиці – дуже точних втручань критика в літературний процес, рецензій на нові книжки поезії, прози та драматургії сучасних авторів. Такими є, наприклад, культурологічні статті О. Забарного «Коли душа висвічує зорі (нотатки з театрального фестивалю)» (про театральний фестиваль у Ніжині восени 2012 року), «Відроджений із небуття» (про Свято-Введенський жіночий монастир у Ніжині, заснований у XVII столітті), «Перлина грецької культури» (про Михайлівську церкву – перлину архітектури ніжинських греків початку XVIII століття), рецензії «Стрепенулась незрадлива висота» (про роман у віршах Анатолія Шкуліпи «Берест»), «Карбуючи сьогодення» (про нову книгу Михася Ткача «Зойк сови») тощо. Його статті, нариси, рецензії, інформації здебільшого були влучними. Це, безперечно, є виявом письменницької майстерності ювіляра, багатого журналістського досвіду, творчого хисту.

І нарешті ще одна іпостась Олександра Забарного – the last but not least (остання за чергою, але не за значенням): наставництво.

Як і багато хто з видатних особистостей, людей значного масштабу, Олександр не шкодував сил і часу на допомогу іншим, на педагогічну й наставницьку

діяльність. Він дав крила багатьом журналістам, філологам, науковцям, бо володіє рідкісним даром розпізнавати й цінувати таланти. Важко сказати достеменно, скільки його енергії та знань укладено в чийсь починання, в десятки поетичних та прозових добірок і навіть книжечок молодих авторів, у численні магістерські та бакалаврські роботи. І дарма, що не всі його вихованці увійшли в літературу чи журналістику або ж так і не стали професійними філологами. Кожен, хто хоч раз відчув смак пошуку і творчості, той уже ніколи не зможе відступитись від них у будь-якій галузі людської діяльності.

До речі, сімейну династію педагогів Забарних продовжує нині і його донька Наталя, яка кілька днів тому успішно захистила кандидатську дисертацію з педагогіки в конференцзалі Президії Національної академії педагогічних наук України. Отож козацькому роду педагогів Забарних нехай довіку не буде переводу!

Олександрові Забарному щойно виповнилося 60. Це – пора життєвої і творчої зрілості, пора підсумків бодай у «попередньому читанні». Чимало теплих слів і найкращих побажань ювілярові надіслали з найрізноманітніших куточків України, Росії та Білорусі, а також із Польщі та інших західноєвропейських країн колеги, друзі, численні його випускники, які цінують і люблять Олександра Вадимовича – ученого-педагога, вчителя і наставника, людину високої інтелігентності й порядності, щедрої душі й творчої вдачі.

Саме про таких добротворців і щирих життєлюбів говорив Максим Рильський:

*Це небагато – шістдесят...
Буває й більше часом.
Сердець таких, як у хлоп'ят,
Ми, друже, не погасим.*

*Взяли бо ми з собою в путь
Один запас багатий –
Штуковину, яку зовуть
Поезією, брате.*

Тож побажаємо ювілярові творчої наснаги, нових рясних ужинок і незмінної його супутниці у житті й творчості – Поезії.

**Володимир КУЗЬМЕНКО,
м. Київ**

**Редколегія журналу «Літературний Чернігів» також вітає
члена редколегії і постійного автора, відомого письменника
Олександра Забарного зі славним ювілеєм!
Зичимо добра, творчої наснаги і довгих років життя.
З роси і води Вам, дорогий побратиме!**

Микола ТИМОШИК

*доктор філологічних наук,
професор, журналіст*

УСЬОГО ЛИШ ОДНА КУРКУЛЬСЬКА ДОЛЯ

За весь період розкуркулювання упродовж 1930–1932 років з України було депортовано, переважно до концтаборів ГУЛАГу, близько 850 тисяч селян.

(Енциклопедія українознавства)

Від повоєнної пори у нашому селі старші довірливо й з оглядкою переказували один одному простенькі поетичні строфи свого нестандартного односельчанина Василя Івасенка. Народився він у Данині, а одружився в сусідній Шатурі. Восени 1938 року його несподівано арештували і швидко засудили за «антирадянську діяльність». Така діяльність полягала в тому, що чоловік відважувався казати сільському начальству правду та поширював серед односельців свої нехитрі вірші. Ось строфа, яка врзалася в пам'ять ще з дитинства, – про типового сільського куркуля:

*«Маю хату,
Один куль,
Але кажуть, що –
Куркуль».*

Уже через багато років, збираючи в архівах матеріали про сільську минувшину Ніжинської округи, весь час намагався віднайти списки розкуркулених у селах Данина і Шатура, які в 1930 році відносилися до Носівського району. Однак, такі пошуки не увінчалися успіхом. Скоріш за все, документи другої хвилі розкуркулення, до якої потрапили ці села, опинилися в числі тих, які, за вказівкою згори, безумовно вилучалися з місцевих архівів, – разом із документами періоду УНР, німецької окупації та діяльності ОУН-УПА на території Лівобережної України.

Утім, варто припустити, що список данинців і шатурян, які потрапляли під визначені урядовими постановами три категорії куркулів, був значно ширшим, ніж у сусідніх населених пунктах. Підставою для цього є те, що ці два села віддавна перебували в «чорному списку» влади як такі, які чинили найбільший у районі спротив хлібозаготівлі та суцільній колективізації селянських господарств.

За що не любила влада самодостатніх господарів?

У цій частині опису чи не найтрагічнішої сторінки сільської історії оберу лиш одного данинця, який у жорно репресивної сталінської машини потрапив, як і мільйони інших українців тієї страшної пори, цілковито несправедливо. Це – батько моєї матері Іван Петрович Мозговий.

Якщо брати за основу постанову Ніжинського окружного виконавчого комітету від 8 березня 1930 року, за якою у віддалені місця російської півночі висилали лиш тих, хто відносився до дідичів (це ті, хто мав до революції у власності більше ста десятин землі), то цей молодий господар від такого показника був дуже далеко. Згідно з офіційним переписом домашнього майна 1920 року, на вісім душ своєї родини (до речі – усі жіночої статі), яких утримував самотужки, мав усього трохи більше дев'яти десятин. А з іншого «багатства» – дві борони, три серпи, віялка та соломорізка. Одне слово, як у тому цитованому вище вірші Василя Івасенка: «одна хата, один куль».

Тоді за що ж називали куркулем? За працювитість, результативність, природну мудрість, доброту, самодостатність, гідність, не здатність принижуватися, не бажання коритися абсурдним указівкам. Господарів, подібних Івану Петровичу Мозговому, влада за всіх часів не любила. Такі не могли прижитися і в системі координат нової влади, яка грубо розтоптувалися виплекані століттями духовні й моральні цінності. Таких система цілеспрямовано знищувала.

Не принижувався, не здавався

...Його забрали весняної пори 1933 року, коли земля-годувальниця вже пробудилася після зимової сплячки й у чергове готувалася розквітнути від дбайливих рук свого хоч і молодого, але вмілого господаря. Однак, того року він свою улюблену ниву під Володьковщиною з тими двома металевими боронами не встиг досіяти до кінця.

Ще за два дні до отримання через сільрадівського посильного суворого наказу з'явитися з подорожніми речами на церковний майдан, до хати Івана Мозгового на Шинковій приходили сільські активісти. «Іване, – казали, – не будь упертим. Підписуєш заяву до колгоспу – і тебе тут же викреслюють із списку куркулів». У громаді віддавна поважали цього господаря, тому бодай у такий спосіб хотіли ніби згладити і свою провину перед ним і його родиною.

Не погоджувався. Твердо стояв на своєму: «Хочу мати своє поле й обробляти його сам, зі своїми синами».

Пробували зачепити за живе, раниме: «У тебе ж малі діти, сестри неповнолітні. Мирися зі своєю гордістю, здайся».

Не здався...

До місця останнього прощання – церковного майдану – його проводжали красуня-дружина – горда шатурянка, 33-річна Устина Зіновіївна з багатого хліборобського роду Дерезенків, і троє малолітніх дітей. Андрієві на ту пору виповнилося лише дев'ять, Іванові сім, а найменшій улюблениці Галинці – п'ять років. Хлопці всю дорогу тривожно поглядали на батька, міцно вчепившись своїми рученятами за його руки, ніби передаючи на прощання своє тепло мідним заклепкам мозолів на порепаних батькових долонях. Галинка, яка менше від усіх відчувала все те, що мало відбутися, була на материних руках.

Валка підвід із першими данинськими в'язнями совісті, оточеними озброєними енкаведистами, по команді начальника скермувалася із церковного майдану на Володково-Дівичький шлях. Іван Мозговий весь час, аж до миті повороту підводи перед Байраками, не спускав погляду з облич найрідніших йому людей – дружини та трьох своїх дітей.

Напевне, він уже знав, що бачиться з ними востаннє.

Тоді, у квітні 1933-го, в умовах страшного голоду, який на очах косив залякане село, цей гордий данинський господар лиш розпочинав четвертий десяток свого життя. У його метиковитій голові завжди роїлися багато добрих намірів і світлих почувань щодо своєї родини, переданого у спадок від батька родючого поля, добропорядних господарів громади. Однак, намірам тим здійснитися не судилося. В село він більше не повернувся.

Злою мачухою обернулася в ту чорну пору житейська доля не лише для Івана Мозгового, а й для його сім'ї.

Знущення над родиною куркуля

Довга безсонна ніч після ледь пережитого учорашнього страшного дня накликала зранку на обійстя Устини Мозгової непроханих гостей. Кілька сільських активістів у супроводі двох озброєних енкаведистів (не всі полишили село з учорашньою валкою підвід) прийшли здійснювати на це осиротіле без хазяїна подвір'я другий акт розкуркулення. Він тривав кілька днів. За цей час тут розібрали і вивезли до колгоспу, що формувався навпроти, практично все: сарай, клуню, повітку, віялу, соломорізку, двоє коней, корову, віз і весь реманент для обробітку землі. Відірвали й сіни від хати.

Без жодних засобів для існування в хаті залишалися дружина господаря з трьома малолітніми дітьми та дві його молодші сестри – Христя і Явдоха.

Утім, знущання над родиною цим не закінчилися. Через кілька тижнів у село, за рознарядкою з району, привезли кілька підвід сімей-переселенців із «голодуючого Поволожжя». Рішення влади було таким: розміщувати прибульців на розкуркулених обійстях. Одну з таких сімей енкаведист у супроводі голови сільради привів ... до обідраної хати Устини Мозгової. Від

того, хто був у шкірянці, Устина почула відповідь на її мовчазні сльози: «Ти, куркульская сволочь. Ілі записиваєшся в калхоз сьогодні же, ілі виметаєшся із дома вместе со своїми куркульськими щенками».

Як таке можна було стерпіти?

Того дня на цьому дворіщі розігралися дві трагедії: ще неповнолітня, найменша, сестра Івана Мозгового Явдоха, не витримавши нервового потрясіння й приниження на власних очах всієї родини, повісилася на старій шовковиці, що її колись посадив дід Петро на городі, а Устина із зовицею Христою тремтячими серцями і руками стали писати ті дві зловісні заяви.

Можна лише уявити, що переживала тоді Устина, даючи добровільну письмову згоду піти до колгоспу. Адже цим своїм кроком вона ніби зраджувала свого чоловіка, зводячи нанівець його тверде рішення не коритися несправедливості до кінця. Маючи від народження такий же гордий характер, як і в чоловіка, пішла б, напевне до кінця і Устина. Тільки тепер вона вже не відповідала за себе. Бо в тому жорстокому світі ставала одною-єдиною в одвіті за троє їх спільних з Іваном дітей. Із того, що запропонував енкаведист, заява про вступ до колгоспу було меншим злом, ніж вигнання з власної хати.

У подвірній книзі першого колгоспу в Данині – імені Шевченка, – під числом 97 зафіксовані ті з двору Івана Петровича Мозгового, хто став числитися в колгоспі 20 травня 1933 року:

Мозгова Христя Петрівна, сестра господаря двору, 1911 р. н.

Мозгова Устина Зіньківна, дружина господаря, 1899 р. н.

Мозговий Андрій Іванович, син господаря двору, 1919 р. н.

Мозговий Іван Іванович, син господаря двору, 1921 р. н.

Мозгова Галина Іванівна, донька господаря двору, 1925 р. н.

Сестри господаря двору неповнолітньої Явдохи в тому списку вже не було – її поховали на центральному сільському цвинтарі за день до цього.

Наступні удари долі сипалися на Устину Зіновіївну одна за одною, і молода вдова витримувала їх, як могла. На війну пішов спочатку старший, Андрій, який ще 1940 року був призваний до армії, а згодом забрали й Івана. Близька родичка баби Устини шатурянка Маруся Герасименко запам'ятала пісню, яку з гіркотою в голосі співала в хвилини розпуки моя баба Устина, чекаючи вісток із фронту від своїх синів:

*Як малими кохала,
То й сльрада не знала,
А як виховала,
То й Москва забрала.*

Родичі із Шатури, Степових Хуторів, Коломійцівки, як могли, підтримували її. Традиційно на храмові свята збиралися на цьому обійсті, але вже без гостинного господаря Івана. Маючи від природи дивний голос, Устина раз якось у родинному колі завела пісню, яку раніше ніколи не співала:

*Злетів півень на ворота
Й крикнув «Ку-ка-рі-ку!
Не дждешся, мати сина
Із війни довіку!»*

Вона ніби знала, що живими своїх синів уже не побачить. Тяжка хвороба, викликана надлюдськими душевними потрясіннями, на очах з'їдала її молоде тіло. Похоронку на свого старшого, Андрія, вона все ж прочитала. Може, це і прискорило кінець її земним мукам. Устина Мозгова померла в Ніжинській Галицькій лікарні навесні 1943 року, ще за німців. Поховати 43-річну вдову розкуркуленого і знищеного владою данинського хлібороба Івана Мозгового Устину допомогли 17-літній дівчині-сироті Галині сусіди. Тітка Христя, батькова сестра, ще до війни виїхала із села на заробітки до Києва. Похоронка на останнього представника чоловічої статі з цього колись добротного, заможного обійстя прийшла в напіврозібрану самотню хату, без хліва і стодоли, вже в 1944-му, коли німців у селі вже не було.

Як донька куркуля реабілітувала батька

Як виживала сама в такій хаті найменша з дітей куркуля Івана Петровича Мозгового – Галина Мозгова – відомо лише Богу. Скажімо, у роки війни вишивала (мати навчила гарних способів вишивок) і тим трохи собі заробляла. А ще її врятувала корова. З тією коровою пов'язана така щемка історія. За німецької окупації раз на село прийшла одна рознарядка: виділити для потреб комендатури, що містилася в Лосинівці, кілька корів (доти німці в селі просили тільки «яйка» і «млеко»). Поліцаї склали список, який не був позбавлений «родства-кумівства»: туди потрапили здебільшого або вдовиці, або сироти, яких нікому було захищати. Тодішній староста села Іван Федорович Кулик прізвище Мозгової Галини з того списку викреслив. На обурені запитання інших ображених відповів: «Та вона ж одна-однісінька. Ви то виживете, а вона пропаде без тої корови»...

Куркульська донька Галина Іванівна Мозгова, що залишилася без батька п'ятирічною і на своїй гіркій сирітській долі сповна відчула, що значить носити тавро народженої від «ворога народу», до кінця свого життя боялася, аби ця чорна тінь не заступила долю її чотирьох дітей.

Нічого з усього того пережитого вона ніколи не розповідала. Але сама, потайки від дітей, шукала сліди свого батька. Будучи малограмотною, довірливо просила когось надійного на вулиці писати листи-звернення.

Уже по її смерті, в 1996-му, віднайшовся у старовинній родинній скрині пакет паперів. У нас у селі такі документи називалися «казьонними», бо писалися друкарською машинкою на гербових бланках. Прочитую деякі з них.

З Міністерства внутрішніх справ: «Повідомляємо, що в МВС України даних про розкуркулення Вашого батька немає».

З Комітету державної безпеки України: «На Вашого отця Мозгового Івана

Петровича документальних матеріалів в нашому архіві не має, по учету репресованих осіб він у нас не значиться. Оскільки існують на нього свідчення рекомендуємо запросити УВД Мурманської області, а також МВД Російської Федерації (Москва)».

Листи до Москви та Мурманська друкувалися на єдиній у той час у селі колгоспній друкарській машинці. У цих зверненнях містилося прохання колгоспниці колгоспу «Жовтнева революція» такого змісту:

«Прошу Вас, перевірте дела ссыльных и репрессированных по Черниговской области УССР за период 1930-1933 гг. и вышлите мне подтверждение о месте и сроке гибели моего отца Мозгового Ивана Петровича. Справка нужна для реабилитации доброго имени моего отца, его дочери и внуков».

Відповіді з Москви і Мурманська, звичайно ж, не прийшли. Однак, мати не припиняла пошуків. Проблеск надії з'явився у квітні 1991 року, коли в пресі було опубліковано довгоочікуваний мільйонами українців старшого покоління Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Згідно із цим законом, за відсутності архівних документів до районної комісії з питань поновлення прав реабілітованих слід було подати три письмові свідчення живих учасників тих подій.

У віднайденій теці віднаходжу три рукописні документи із назвою «Свідоче підтвердження». Варто процитувати один із них:

«Я, Сірик Наталка Василівна, 1903 року народження, уродженка і жителька села Даніно Ніжинського району Чернігівської області, підтверджую, що особисто знаю Мозгового Івана Петровича, уродженця і жителя села Даніно.

Знаю, що Мозговий Іван Петрович добросовісно працював у селі на власній землі, господарство на той час було міцне. Мав худобу і будівлі. До колгоспу не вступав. Десь у 1932 році його було арештовано і забрано з села, а господарство розкуркулено. Клуно, повітку, сарай, двоє коней, корову, сільськогосподарський інвентар, січкарню, віялку, віз кінний було передано до колгоспу. Куди забрали самого Мозгового І. П., я не знаю.

Знаю, що жінка з малими дітьми залишилася в хаті з відірваною пристройкою. Після арешту в село він не повернувся. Записане з моїх слів підтверджую, про що й розписуюся. 20 травня 1992 року».

Такі ж підтвердження подало ще двоє живих на той час односельців, хто добре знав І. П. Мозгового, – Василь Ананійович Кательницький, 1900-го та Павло Петрович Петрик, 1913 років народження.

І про останній документ, який не може не обпікати душу. Зроблена рукою доньки репресованого куркуля вирізка із районної газети «Ніжинський вісник», що має назву «Справедливість відновлено». В ній – кілька газетних рядків:

«Відповідно до ст. 3 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» та рішення комісії районної Ради народних депутатів з питань поновлення прав реабілітованих днями реабілітовані такі громадяни району, вислані з постійного місця проживання або позбавлені майна під виглядом боротьби з куркульством:

Мозговий Іван Петрович (с. Данине)».

Разом із Мозговим у цій замітці повідомлялося й про інших реабілітованих земляків: Кір Опанасович Багмут (с. Богданівка), Архип Степанович Баргамін (с. Заньки), Михайло Якимович Дурицький (с. Вертіївка), Яків Іванович Зубок (с. Лосинівка), Іван Васильович Крисько (с. Талалаївка), Тимофій Григорович Остапець (с. Богданівка), Степан Ісакович Стрілець (станція Лосинівка), Григорій Тимофійович Слісаренко (с. Сальне), Євмен Павлович Татаренко (с. Шатура), Григорій Омелянович Фень (с. В. Кошелівка), Іван Якович Хомич (с. Талалаївка), Оксентій Зіновійович Шпак (с. Галиця), Федір Андрійович Ющенко (с. Крапивна).

Можна лише уявити, які відчуття переживала в ті хвилини донька колишнього куркуля, коли вирізувала цю замітку і клала її до пакунку з «казьонними» документами. Цілком очевидно, що вона готувала передати цей пакет своєму найменшому синові. Йї тоді розповісти, нарешті, правду про свого батька.

Не встигла. Відійшла за небокрай 26 грудня 1996 року, не доживши якихось два тижні до свого 70-річчя. Та обов'язок перед світлою пам'яттю свого батька вона виконала. Як і ствердила в тому пакеті-посланні своє болісне до глибини душі прагнення передати у такий спосіб правду про нього своїм дітям і внукам.

І ще промовиста деталь кінця цієї непростой сільської історії. Схований Галиною Іванівною Мозговою у скрині пакет із документами був обгорнений рушником, який вишивала у трагічних 30-х роках минулого століття її мати – Устина Зіновіївна Мозгова (Дерезенко). Упізнаваний до болю чернігівський рослинний орнамент, помережаний хрестиком червоними і чорними нитками. Дві смуги орнаментів на обох сторонах рушника роз'єднані таким же орнаментним мереживом із білих ниток.

Сестра куркуля – ланкова

Ольга Мозгова, 1907 року народження, молодша від свого брата-куркуля Івана Петровича Мозгового на дев'ять років, до списку розкуркулених не потрапила. За рік до початку колективізації її посватав гарний і хазяйновитий данинський хлопець Андрій Кулик і вона перейшла жити до чоловікової родини.

1931 у молодого подружжя народилася донька, яку назвали Пашею. Того ж року чоловік уступив до колгоспу, і вона, бажаючи не відставати від нього, незабаром по пологах, також напише заяву. Передавши немовля на руки свекрусі, оформилася в ланку. А що від дитинства була привчена до праці

чесної і самовідданої, її, зовсім ще молоду, обирають незабаром ланковою.

Не словами, а особистим прикладом вона передавала той порив до роботи іншим, брала на себе, як ланкова, також більше, ніколи не лукавила. За це й заслужила повагу. А відтак її ланка швидко стала передовою.

Робота на колгоспному полі упродовж десятиліть зазвичай трималася в основному на жіночих плечах. Найдовше з усіх рілньничих культур ручної праці цілорічно потребував цукровий буряк. Особливо тяжко доводилося з ним восени: викопували важкі солодкі корені заступами, обрізували ножами, вантажили на підводи для відправки в Носівку на цукровий завод також руками. Поспішали, бо до снігів слід було весь до єдиного кореня буряків вивезти з поля. Зазвичай такі роботи виконувалися в пору, коли починалися затяжні дощі і вдаряли перші пізноосінні приморозки. Руки дубіли, спину ломило, тіло обдавало то холодом, то потом. У полі жінки проводили майже без перепочинку по 10-11 годин. Усі, хто пройшов ту колгоспну панщину, з найбільшою прикрістю згадують саме осінні бурякові плантації та кагати з його коренями.

Той буряк і погубив пізньої осені 1933 року молоду долю передової ланкової.

Думку про крадіжку колгоспних буряків тоді не могла допустити жодна із членів ланки. Знали, що за це, якщо попадешся, кара буде суворою. Втім, повертаючись додому уже потемки, кожна із жінок непомітно клала собі за пазуху чи до кишені фуфайки три-чотири бурячини. Адже вдома, де не залишилося ні мірки борошна, ці свіжі солодкі корені нерідко ставали рятівними для цілої знекровленої родини. Та то була всього лиш крихітна компенсація тих нелюдських умов, у яких доводилося тоді за безцінь працювати.

Про ці жіночі пазухи, що холодніли враз від тих буряків, зазвичай знали колгоспні бригадири та й інші повноважні сільські активісти. Але, маючи такі ж родини, мешкаючи з тими трудівницями по сусідству і переживаючи такі ж злидні, більшість із них старалася цього не помічати.

Однак і такі хитрощі українського селянина провід компартії завчасно передбачив. Незважаючи на те, що в селах лютував голод, але лютували й прислані з району в шкіряних куртках начальницькі посіпаки. Вони, за таємно складеним графіком, несподівано накривали котресь із сіл. Данина як одне з непокірних владі сіл, що вже потрапило на чорну дошку ганьби району, піддавалося таким наскокам частіше.

До хати ланкової двоє таких приїжджих посіпак разом із котримось із своїх, що виконував роль понятого, увірвалися уже тоді, коли родина готувалася спати. Ольга не знала, що вони вже побували вдома в однієї із членів ланки на ім'я Марфа і виявили в неї під полом кілька принесених щойно із поля буряків. Коли ту налякану жінку, що мала кількох дітей, стали забирати з собою, вона у розпачі вигукнула: «А чому тільки мене? Брали сьогодні й інші?». На оскраженілий крик «Назові, хто?» та випалила: «Наша ланкова».

Ольга не видала нікого. Мовчки показала в сніях на ті чотири крадені

буряки і так же мовчки, в чому стояла, вийшла з хати слідом за прийшлими викривачами ворогів радянської влади. Під двором уже стояла запряжена колгоспна підвода, на якій сиділа біла, мов крейда, Марфа.

Сім років в'язниці – за сім буряків

Їх засудили швидко. Дали... по сім років. Незважаючи на благання чоловіка зважити, що Ольга має грудну дитину, якій щойно виповнилося півтора рочки, суддя був неблаганний: «Она воровала социалистическую собственность. Другим будет неповадно».

Сім років – за сім узятих на колгоспному полі буряків. І це тоді, в 1933-му. І це за умови, коли ті буряки, як і пшениця, жито, тоннами пропадали просто так у результаті нездатності бездарної влади організувати збереження врощеного тими ж трудівницями урожаю.

Уже тоді, коли Ольга Мозгова відбувала перший рік свого ув'язнення в ніжинській тюрмі як злісний розкрадач «соціалістичної власності», районна газета «Червона Носівщина» повідомляла мало не щономера, як бездарно гинуть ті буряки по селах району. Ось витяг із замітки «Розкидають цукровий буряк», який стосується саме того колгоспу, звідки була ув'язнена колишня ланкова: «Колгосп імені Шевченка Данинської сільської ради, голова Федоренко, не бореться з втратами урожаю цукрового буряка. З накопаного буряка 74% лежить на полі і в'януть. Великі втрати при возці буряка. З жовтня по дорозі на приймальний пункт у В'юниці колгосп ім. Шевченка розкидав понад два мішки цукрового буряка».

Як згадує донька Ольги Петрівни Тетяна Тимофіївна Кишеня, мати найбільше переживала за свою первістку Пашу. Вона готова була все віддати, аби бути поряд із немовлям. Відважилася навіть запропонувати судді напередодні суду взяти з дому останні гроші. Та він різко відрізав: «Не возьму. Оставь деньги маленькой сироте».

Вона тоді не надала значення тим словам. Не могла й припустити, що кинуті зі злістю тим безсердечним суддею слова про «маленьку сироту» стануть незабаром пророчими.

Чоловік Андрій помер від несподіваної хвороби, коли вона була ще ув'язненою. Донечка Паша, яка лиш навчилася ходити, стала напівсиротою.

Свій тюремний строк колишня передова ланкова данинського колгоспу ім. Т. Шевченка відбувала в Ніжинській жіночій колонії. Вона й за ґратами працювала з такою ж чесністю і самовідданістю, як і в колгоспній ланці. З ранку й до ночі прала білизну ув'язнених. Повірила в обіцянку, що за гарну працю і зразкову поведінку можуть скоротити термін.

Термін той таки скоротили. Важко ствердити, що більше зіграло для перегляду справи: смерть чоловіка чи гідна подиву навіть у бездушних в'язничних наглядачів праця однієї засудженої на тривалий термін молодій матері.

По поверненні із в'язниці жити в родині чоловіка, але без нього, вона не

змогла. Та й іти їй з малою дитиною не було куди. Повертатися на своє рідне обійстя, де народилася і виросла, не було можливості – після висилки брата Івана там, у відірваній наполовину хаті, залишалася його дружина Устина з трьома дітьми та ще не заміжня сестра Христя. Їй же, після всього пережитого, хотілося в спокої й тиші ростити та виховувати свою напівсироту Пашу.

Чоловікова родина допомогла побудувати хату на одному з данинських хуторів – біля Гакішок. Цього разу доля трохи більше подбала про неї, пославши їй на тому хуторі зустріч із молодим степнохуторянином Тимофієм Кишенею. 1937 року вони одружилися і стали працювати в колгоспі в Тертишниках. А коли того ж року заговорили в окрузі про заснування на колишніх хутірських землях нового соціалістичного села із назвою Шлях Ілліча, подружжя Кишень захотіло пустити там свої корені.

Хата, яку побудували родичі першого чоловіка для своєї невістки, була вкрита залізом. Це й зацікавило керівників новоутвореного шляхилічівського колгоспу. Вони запропонували Ользі та Тимофію таку угоду: колгоспні будівельники розберуть, перевезуть і складуть на новому місці данинську хату Ольги, але за це вона має віддати до колгоспу ту залізну крівлю. А їхню нову хату колгосп покриє соломою з нового урожаю. Так воно й вийшло.

Ольга Кишеня, з данинського дому Мозгова, прожила з другим чоловіком трохи більше п'яти років. Роки спільного життя з Тимофієм, що спливли так швидко, були переповнені в ті тривожні часи і щирою сімейною втіхою, і страхом за завтрашній день своїх дітей. Їх народилося в подружжя троє: 10 грудня 1938 року – Галина, 2 січня 1942 – Тетяна, 10 січня 1943-го – Марія. Всі троє дівчат батька не пам'ятають. Через кілька місяців, як на світ з'явилася Марійка, його забрали на війну. Воювати судилося недовго – поклав голову під Малином, неподалік села Лумля, коли радянські війська звільняли від німців Житомирщину.

Незабаром до її хати прийде ще одне горе – помре старша донька Паша, коротке життя якої від перших років народження з невідомих причин супроводжувала зла доля.

Що значить – жити за совістю

Та совість підказувала, що опускати руки вона не може. Захисту й допомоги потребували не лише Галинка, Тетянка та Марічка, яких ростила й виховувала самотужки. Щоправда, допомагала сестра Христя, яка після повернення з київських підробітків, не вийшовши по війні заміж (потенційних чоловіків дівчат того покоління викосила війна), переїхала жити до неї в Шлях Ілліча. Не переставала боліти в неї душа за племінницю Галю, братову доньку, яка після смерті її матері 1943 року та загибелі на війні рідних братів Андрія та Івана залишалася в Данині самотньою в старій, холодній, напіврозваленій хаті.

У голодний 1947 рік Галина Мозгова народила в Данині доньку, яку назвала Пашею. І тітка Ольга стала думати, як підтримати племінницю. В її стайні стояла теличка. Тримала її на продаж, аби зробити якусь «заначку» для

своїх дівчаток. І тут передумала. Не вагаючись, вона приймає рішення якось доправити ту теличку в Данину. Адже без корови вигодувати немовля Галині не вдасться. Дорога туди від Шлях Ілліча неблизька – дев'ять кілометрів. І просити нікого. Рішуча Ольга Петрівна береться за налігача і виводить теличку на данинський шлях. За погонича вона взяла старшу доньку Галину, якій виповнилося лише дев'ять років...

Восени 1975 року Ольга Петрівна тяжко захворіла. На ту пору в Данині припадало весілля старшого сина племінниці Галини Мозгової Івана. Вона переконливо попросила всіх своїх трьох доньок і зятів обов'язково їхати туди. На заперечення доньок, що в такому стані їй не можна залишати одну, вона твердо відповіла: «У моєї племінниці із родини більше нікого, крім нас, немає. Там тепер ви більше потрібні. А за мене не журіться, я ще дочекаюся вашого повернення».

Ольга Кишеня (Мозгова) померла 16 лютого 1976 року – через три місяці після данинського весілля старшого сина її племінниці, на якому було все сімейство Кишень із Шлях Ілліча за винятком голови родини тітки Ольги. До свого 70-річчя вона не дожила рівно року.

... Пам'ятаю тітку Ольгу тільки малим. У дорослому віці житейські дороги стали частіше приводити мене до Шлях Ілліча тільки останнім часом, через багато літ по її смерті. Усі подробиці її сповненого драматичних колізій і випробувань життя довідався від своєї покійної матері Галини Іванівни Тимошик-Мозгової та доньок тітки Ольги – Галини, Тетяни, Марії.

Не перестаю дивуватися, скільки було в цій жінці сили волі, терпіння, снаги жити. Жити передусім для тих, хто найбільше потребував захисту і допомоги саме від неї. Працювала від зорі до зорі на тій же колгоспній панщині, яка забрала в неї сили і молодість, яка була до неї такою жорстокою і несправедливою. Все пробачила, все гірке старалася забути, аби виростити, підняти й поставити на ноги своїх трьох маленьких донечок. А ще до кінця свого многотрудного життя вона не переставала турбуватися про єдину данинську гілку свого роду, яка кровно була пов'язана із загиблим на Соловках її улюбленим братом Іваном.

Видно, така порода була в тому роді куркулів Мозгових: не пасувати ні перед якими труднощами, не коритися бідам, не здаватися перед випробуваннями долі. Вона в усьому прагнула жити за совістю.

Чи не є це зразком, дороговказом? Для осягнення й наслідування високого житейського чину. І не лише для тих, хто за кров'ю має до цього роду найближчий стосунок.

Олексій НЕЖИВИЙ**ГРИГІР ТЮТЮННИК І СТАНІСЛАВ РЕП'ЯХ:
ТЕ, ЩО НЕЗАБУТНЄ...**

За життя цей талановитий письменник і чудова, приятна людина, на противагу численній когорті митців, не публікував своїх спогадів про Григора Тютюнника. А про нього в українській мемуаристиці останнього двадцятиліття минулого століття і першого десятиліття нинішнього сказано чи не найбільше. Однак є в доробку Станіслава Реп'яха лірична поезія «Жовта дорога» із присвятою Григору Тютюннику. Про творчу історію цього літературного твору він і розповів мені в своєму листі. Там, як бачиться, не міг не згадати (й уточнити деякі суттєві деталі) один із життєвих епізодів Григора Тютюнника, що був описаний Євгеном Гуцалом у художньо-мемуарній оповіді «Зі свічкою в руці» (Вічна загадка любові: Літературна спадщина Григора Тютюнника, спогади про письменника / Упорядник А.Я.Шевченко. – К.: Рад. письменник, 1988. – С. 200 – 239).

А на початку листа Станіслав Реп'ях говорить про надіслану мною книжку «Григир Тютюнник: «образ України здавна й по сьогодні», яку підготував до друку в одному з луганських видавництв. Скажу тепер, що такі слова не тільки додавали сил, але впевнювали в головному: нагальній потребі у виявленні й оприлюдненні раніше не опублікованих текстів, що належать до творчої спадщини Григора Тютюнника.

Отож, думається, публікація листа Станіслава Реп'яха та його вірша «Жовта дорога» є своєрідною даниною пам'яті двох митців, бо поріднило їх саме життя в творчості.

Лист Станіслава Реп'яха до Олексія Неживого

м. Чернігів

17 січня 2006 р.

Дорогий Олексю!

Передовсім прийміть мої вітання Вам і родині зі святами та найкращі побажання (яких Ви самі хочете!).

Потім – величезне спасибі за книгу, котру буквально проковтнув. Гриць мені дуже дорогий, бо ми з ним дружили, хоч і не листувалися. Щоразу в Києві сиділи за столом чи в мене в номері в готелях, чи десь у пивничках. Приїздив він до мене в гості з Є. Гуцалом, В. Лігостовим. Плавали по Десні на катері «Тунець». На жаль, мій найкращий друг Є. Гуцало трошки перебрехав у спогадах. Він просто погнався за ефектом. Справді, він ночував у хліві в урочищі Голеньове, але не з Г. Тютюнником, а зі мною. Екіпаж катера – рибінспектори – страшенно полюбили Гриця і відвели йому місце в каюті. Ми ж мусили з Євгеном проситися до хліва... Але це ціле оповідання, яке треба б написати.

Взагалі треба зібратися із силами і написати про Гриця щось об'ємне, бо розповісти є що.

А тепер конкретно про вірші. «Жовта дорога» народилася так. Сиділи ми в гурті в «Енеї». Компанія одна й та ж: Тютюнник, Гуцало, Толя Шевченко, Сашко Лук'яненко. Сиділи довго. В одну з пауз Гриць і каже: «Хто напише ось такий вірш – заходить сонце, і дорога вся жовта від листя йде в безкінечність. І все.»

Ніхто на це нічого не сказав. Жодного слова. Промовчав і я. А, приїхавши до Чернігова, вдома в хаті невзабарі сілося за стіл і написалося. По цьому я ще багато разів сидів з Григором за столом, але боявся, що погано виконав замовлення. Боявся й боявся. До речі, на ці слова написав свою пісню, утнув мелодію. А вона вальсова, і це посилювало мій острах.

Одного разу Григір затис мене в обіймах і сказав: «Найбільше із усіх пісень сучасних я люблю одну «А вони летять» Бориса Буєвського. Зразу не знав, що то твої вірші. А зараз день і ніч її співаю. Магнітофон вожу за собою. А з Шилівки, як там гостював, щодня (хрест на мені вибрика!) шлю замовлення на полтавське радіо, щоб виконали.

Це, звичайно, тішило моє авторське самолюбство. Його компліменти, які розсилав аж надто часто, мене окрилювали.

Якось Гриць повідомив:

– Славку, чекай мене в гості, у Чернігові. Приїду зі всією родиною – дружиною, дітьми. Поживу днів зо два, зо три в тебе...

«Чекаю! Приїзди!» – і подумав: «Ось там я і прочитаю тобі «Дорогу».

– Чекай!

Ми обнялися на прощання.

Десь через тиждень Григора не стало.

Так я й не проспівав Григорові «Жовтої дороги».

Уклін дружині. З любов'ю і повагою

С. Реп'ях

Станіслав Реп'ях

ЖОВТА ДОРОГА

Григору Потюнишчу

*Сонця згасання
наче благання...
Падає листя –
смутку провістя.*

*Віє над світом
тиха метелиця,
жовта дорога
між кленами стелеться.*

*Гілля гойдання,
сизе смеркання...
Дума осіння –
крок до прозріння.*

*Вечір кружляє
птахою доброю,
жовта дорога
нас кличе до обрію.*

*Тане вагання,
стигле бажання...
світла і щира
теплиться віра.*

*Далеч погожа
мріями кільчиться,
жовта дорога
ніколи не кінчиться.*

З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ

Горболіс Л. М. Чужина: коди інтерпретації: [монографія] Л. М. Горболіс. – Суми :ВВП «Мрія», 2016. – 176 с.

Незважаючи на багату історію українського письменства, створеного в екзилі, проблема чужини, а також інтерпретації художніх творів про життя наших співвітчизників у вигнанні не набула системного висвітлення в літературознавстві. Між тим головне завдання нашої науки про літературу постколоніальної доби – об'єктивне відтворення художньої панорами ХХ століття в усій її повноті та цілісності як єдиного, хоч і вимушено «двоколійного» явища.

Як це не парадоксально, однак у практиці світової літератури саме еміграція, вигнання, депортація незрідка породжували справжні шедеври (Овідій, Данте, В. Набоков, О. Солженіцин, Й. Бродський, Г. Маркес). На вимушеній чужині розквітнув талант українських письменників: Ю. Клена, Є. Маланюка, О. Ольжича, Ю. Липи, Т. Осьмачки та багатьох інших.

Монографія «Чужина: коди інтерпретації», яка нещодавно побачила світ, якраз і присвячена висвітленню згаданої проблеми. Вона написана Ларисою Горболіс, завідувачем кафедри української літератури Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, доктором філології, професором, автором численних наукових студій з проблем класичного та сучасного вітчизняного письменства.

Ця книга, як зауважує пані Лариса у передньому слові, «має допомогти українцям зрозуміти себе й утаємничений скарб у нашому житті – *УКРАЇНУ*, зберегти свою ідентичність в Україні і поза Україною» (с. 5).

Дослідниця запропонувала реципієнтові власні візії творів окремих українських митців, що в різні часи зазнали гіркої долі чужини.

Композиційно книга складається з переднього слова «Від автора», двох частин та «Післяслова».

У передньому слові авторка розкрила актуальність дослідження, визначила його мету, об'єкт, окреслила завдання наукової студії.

У першій частині книги – «Чужина в життєтворчості українців: вектори проблеми» крізь призму морально-світоглядних вимірів, конкретних фактів життя і творчості Т. Шевченка, П. Грабовського, О. Олесья, В. Винниченка, О. Довженка та інших письменників, а також громадських діячів (Г. Костюк) проаналізовано різні способи себе-реалізації на чужині й освоєння іншого простору – за допомогою творчості, видавничої, громадської, освітньої діяльності тощо.

У другій частині монографії – «Художнє освоєння концепту чужини в українській літературі» проаналізовані твори Т. Бордуляка, Р. Іваничука, С. Процюка, Я. Ясінського, Лесі Білик, Ірен Роздобудько, Надії Мориквас, Лесі Степовички та Євгенії Кононенко, у яких проблема еміграції є ключовою.

Твори цих письменників – це передовсім оповіді-перестороги сучасним українським Одиссеям, які не поспішають повертатися до рідного дому, прагнуть прижитися на чужині, спокушені матеріальними принадами.

У «Післяслові» стисло підсумовані основні здобутки наукового пошуку.

Звісна річ, висвітлений у монографії матеріал не вичерпує глибини проблеми, оскільки за рамками дослідження залишилися десятки, а то й сотні творів різних жанрів про чужину, що належать перу Б. Лепкого, П. Карманського, Є. Маланюка, Ю. Дарагана, Л. Мосендза, У. Самчука, В. Барки, В. Державина, М. Ореста, Яра Славутича, І. Кошелівця, І. Качуровського, Л. Полтави, В. Діброви та багатьох інших розкиданих по світах українців. Однак обрані для аналізу постаті громадських діячів, письменників та їхні твори, документальні матеріали (листи, щоденники, спогади і т. п.) досить влучно «означають генеральні вектори проблеми» (с. 175).

Актуальність і літературознавча вартість рецензованої монографії беззаперечна. Дослідження становить значний науковий інтерес як для літературознавців, так і для педагогів, пов'язаних із викладанням української літератури. Ґрунтовно осмислений Ларисою Горболіс теоретичний матеріал і новаторський підхід до питань інтерпретації творів українських письменників, що творили на чужині, а також твори сучасних авторів із проблем еміграції мають знайти належне застосування і у викладацькій практиці середньої та вищої школи, і в науковій роботі студентів та аспірантів, і в шкільному курсі української літератури учнів старших класів.

Ця книга – вагомий внесок сучасної дослідниці українського письменства ХІХ – початку ХХІ століть Лариси Горболіс у справу нашого ментального одужання, в перемогу над новітнім російським фашизмом, що прагне повернути українців у імперську стайню денационалізованих народів.

Оксана ГАРАЧКОВСЬКА,

завідувач кафедри журналістики Київського національного університету культури і мистецтв,
доктор філологічних наук, доцент

Міжнародне співробітництво**«НА СРІБЛЯСТІЙ ДОЛОНІ ВІЧНОСТІ»**

Так вишукано називається нова книга віршів, яку створили відомі українські письменники з Чернігова – **Тетяна та Сергій Дзюби**. Їхня ошатна збірка вийшла болгарською мовою і рідною українською – у престижному видавництві «**Богіанна**» (м. Софія, Болгарія). Перекладач – видатний болгарський поет Димитр Христов, редактор і консультант – українська письменниця Анна Багряна, котра зараз мешкає у Болгарії. До видання книжки долучився і голова Спільки болгарських письменників Боян Ангелов. На обкладинці збірки – репродукція картини «Духовне світло» болгарського художника Валентина Дончевски. Пропонуємо вашій увазі відгук **Димитра Христова** про творчість Сергія і Тетяни, які прославляють рідну Чернігівщину на увесь світ.

Багата поетична палітра

Вірші українського поета **Сергія Дзюби** носять у собі потужний заряд із думок і пристрастей, фантазії та реальності. Його поезія – то особисто інтимна, то гостросоціальна, то грайливо іронічна, то глибоко ностальгійна.

Темпераментний і зрілий автор переймається загальнолюдськими проблемами любові та ненависті, добра і зла, життя й смерті. Його вірші – сповідальні, проникливі та душевні, однак водночас у них уплетена жорстока конфліктність часу, що ставить кожного з нас перед вибором позиції, гасла і поведінки в цьому різноликому світі, де кожна окрема людина шукає рідні душі, любов і родинне гніздо, гідну роботу й друзів.

Вірші про кохання в цій книзі цілком пов'язані з родинним щастям і емоційно-духовним зв'язком із коханою жінкою. Спрага ніжності й творчого єднання – прагнення до гармонії в почуттях і взаємності в бажаннях. Ніби для сучасної людини тривале й повноцінне кохання – найвища нагорода в житті й можливість спільними силами витримувати агресію та злі сили урбанізованого суспільства.

В любовній ліриці Сергія Дзюби присутні оригінальне, характерне

тлумачення теми, ясна відвертість, романтичні поривання і неспокій через пропущені й нерозділені радощі, культ коханої, чие опоетизування – не пережиток, а давня традиція, що з рушійною силою врятувала цю справжню Любов від збочень і порнографії сьогodнішньої інформаційної маніакальності. Автор утврдує ту класичну модель кохання і щастя, яка є рятівною для людини в морі спокус.

Соціально-моральна поезія Сергія Дзюби рясніє проблемами і асоціаціями з глобальними та повсякденними питаннями людського буття. Ця стурбованість і біль за теперішнє та майбутнє продовжує окремі зразки в українській і світовій поезії, де людські доброчинності й прагнення пов'язані з любов'ю до Батьківщини, до природи, до творчої сили розуму і відчуттів людини.

Автор володіє і класичним, і вільним віршем, часто дивує читача формою кожного наступного вірша, однак Сергій завжди має чим нас розхвилювати, іноді спантеличує, інтригує чи іронічно усміхається, аби змусити нас слухати його уважно чи посперечатися з ним.

Духовна палітра поезії Сергія Дзюби збагачує його творчість, у якій лірика, публіцистика, перекладацька і громадська діяльність – це, справді, напрочуд широке коло зацікавлень, контактів і проявів одного з найактивніших творців та громадян нинішньої України. Невіддільні від літературної творчості, культурна й громадська діяльність Сергія Дзюби підтверджують, що в літературі немає провінції.

У своєму рідному місті Чернігові Сергій Дзюба – постійний ініціатор і організатор, керівник і натхненник низки дієвих національних та міжнародних проектів і товариств, які невпинно розвивають зв'язки з усією Україною, Європою й світом. Ця високо благородна місія – привід нагадати, що поезія і поет в сучасному суспільстві, в глобальному світі – це не герметичне явище, а дійсно плід духовних пошуків та контактів, тривалого й конструктивного спілкування як із ближніми, так і крізь кордони та континенти.

Тут варто з повагою пригадати й те, що письменник Сергій Дзюба зі своєю чуйністю та креативністю створює і розвиває міцну дружбу між українською та болгарською літературами. Саме тому його чудові вірші, перекладені болгарською мовою, власне, це – продовження давнього й сучасного, взаємного і плідного болгарсько-українського літературного братерства.

Ніжність та інтелектуальність

Тетяна Дзюба присутня в українській літературі своєю жіночною та делікатною поезією, а також – науковими дослідженнями в галузі історії літератури та сучасного літературного життя. Наукова діяльність не висушила її віршів, не підкорила їх теоретизації, феміністичній чи постмодерній стилістиці. Безумовно, і такі елементи присутні в її творчості, але вони потрібні авторці лише для того, аби відштовхнутися від модних захоплень

і розкрити власний поетичний дар, зачарувати особливою образністю й чуттєвістю. Для неї немає перешкод для переходу від римованого вірша до верлібру, від більшого за обсягом твору до найкоротших форм, і це робить сприйняття її поезій підвладним багатопластовості та неординарності.

Така поезія вимагає як інтелектуального напруження, так і тонкості в тлумаченні жіночого світовідчуття. Іноді складається враження, що авторка плете твір за якимсь надміру особистим таємним кодом, але, приймаючи її вірші як одну велику поетичну лабораторію, в якій вони ніби переливаються з одного в інший, приходимо до цілісного звучання й впливу. Це взаємоповнення і *єдність багатоманіття* робить вірші Тетяни Дзюби ще складнішими для перекладу й упорядкування, але, якщо правильно розгадати її поетичний код, це приносить насолоду й задоволення як для перекладача, так і для читача.

Тут ми не зустрінемо трафаретних висловів та впливів. Якщо і з'явиться подібний елемент, він – піднесений чи з протилежним собі знаком або дешаблонізований до невпізаного. Ймовірно, авторка вирізьблює з найбільш точними інструментами, аби сотворити не те, що очікують від неї, а те, що хоче сама, аби повести нас шляхом власних переживань і розмірковувань. Тому й драматизм у неї – це радше інтелектуальний конфлікт, внутрішній – у душевних станах, а не зовнішній, народжений із зіткнення з довколишнім світом. Пошук гармонії й краси в стосунках між людьми, з природою, з теперішнім та історією – знаковий для її поезії. Усвідомлення, що гармонія і непорушність краси можливі лише на мить, приводить не до зневіри, а до пошуку нової краси та гармонії в наступні миті.

Цікаво, як авторці, котра надихається повсякденням, удається творити філософські та глибоко емоційні поетичні тексти, вирвані з сірості й повторюваності життя. Мабуть, вона взяла собі за обов'язок трансформувати тьму у світло завдяки променям своєї уяви. Ось – фрагмент вірша, на початку якого підказується передчуття переродження, але фінал містить у собі багато запитань:

*зірки зливають хлорофіл зеленотремю
зеленокосо зеленооко
і пальці вмочені в зеленку тремо
і вуст підківка і слідів бароко*

*і мить непевна
мов танок зеленозмієвий
зелений замок перемовк
за перестрашеними віями*

Ще драматичніше звучить твір, в якому *тіні стали довгими, як колії, /*

Що ведуть у тупик ночі. / Їх перетинають жінки, / Здрібнілі анни кареніни...

І тут авторка поставила в центр своєї уваги долю сучасної жінки, яка може бути і розплаканою Євою, і Анною Кареніною, і краплею роси, і Поезією, і Вітчизною.

Без сумніву, у віршах Тетяни Дзюби можна побачити, як у глибокому дзеркалі, сон про щастя закоханих, чії почуття освітлюють життя, роблять його цікавою й загадковою мандрівкою крізь пристрасті та надії, крізь тишу і гуркіт, аби залишалися любовний шепіт і ласка сокровенної інтимності.

Творчість Тетяни Дзюби, поезія та літературознавча праця позначені самовимогливістю, інтелектуальністю, тривогою за сьогоднішній та завтрашній дні кохання між чоловіком і жінкою, любов'ю до природи та людства, яке відчуває все більший дефіцит ніжності та духовного співтовариства.

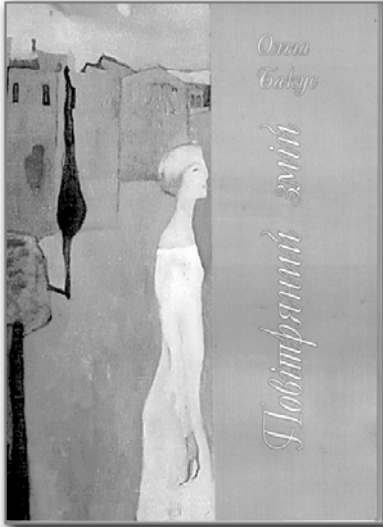
**Димитр ХРИСТОВ,
м. Софія, Болгарія**

ЗОРЯНА СПОВІДЬ СЕРЦЯ

Ольга Бакус. Повітряний змій. – Львів: Сполом, 2015. – 88 с.

З актрисою Львівського державного академічного театру імені Марії Заньковецької Ольгою Бакус я познайомився у Ніжині під час театрального фестивалю жіночої творчості. Корінна львів'янка, вона вразила мене своєю граціозністю, шляхетністю, природною красою, яка притаманна значній частині галицьких панянок, а ще непересічним талантом і художнім смаком, яким вона щедро обдарувала глядачів у спектаклі «Смак до черешень». На вечірці, організованій на честь львівських акторів, нас познайомили... А потім театральною громадою ми пішли мандрувати нічним Ніжином, милуючись провінційністю його вуличок та величністю численних храмів. Я був за гіда, а осінь того вечора у місті була справді золотою...

Мені так хотілося, щоб гостям сподобалося наше місто, що я вдався до декламування поезій, які присвятили Ніжину численні випускники ушлявленого Гоголівського університету. Читав Гуцала і Горлача, Громового і Мойсієнка, Струтинського і Самійленка, Сапона і Нестеренка, Попка і Шкуліпу... та хіба ж усіх згадаєш. Поетичне слово надихнуло моїх нових друзів... і коли вже поверталися до готелю, пані Ольга запитала: «А ви пишете вірші?». Я відповів ствердно і зачитав кілька власних строф. Вона ж трохи зніяковіло, як мені здалося, промовила: «Я пишу також». Ті кілька віршів, які вона прочитала, видалися мені напрочуд ліричними, вишуканими і надзвичайно

жіночими. Я зажадав продовження, але наш гурт уже зупинився біля входу в готель. Пані Ольга посміхнулася і відповіла: «Ось хай зберуся на збірочку, тоді й подарую».

Вона виявилася людиною слова. Минув рік. На черговий фестиваль жіночої творчості імені Марії Заньковецької пані Ольга приїхати не змогла, були інші творчі плани... Та через колег-акторів свою першу поетичну збірку передала, за що я їй вельми вдячний.

Ошатна книжечка «Повітряний змій. Поезії» вийшла друком у львівському видавництві «Сполом» і вмістила в себе 80 авторських поезій. Зайве

наголошувати на тому, що я прочитав її того ж вечора. Потім перечитував знов і знов... Книга дарувала мені якесь незрозуміле спочатку естетичне збудження. Вірші вабили мене, манили у світ якогось високого духовного почуття, дарували цікаві філологічні знахідки. Це була зустріч із справді Поезією... Хотів відразу ж відгукнутися на вихід книги, але не зміг... Емоції брали верх над «раціо». Необхідний був час для осмислення. І він прийшов.

Чим же захопила мене поезія Ольги Бакус? Перш за все – вишуканим художнім смаком. Вихованка Львівського державного музичного інституту імені Миколи Лисенка зуміла створити у поезії власний естетичний мікросвіт, який вабить своєю інтелектуальною оригінальністю, витонченою музичністю та самотністю художніх образів. Це читається вже з першого рядка збірки. Відчуйте: *Спить за вікном поезія німа,/ Далекий поїзд доганяє літо./Я не спішу, пишу собі одна,/ Бо так воно перестає боліти.// Ніхто не подзвонив і не прийшов,/ Посапує в подушку сміх малечі.../ Стихає вулицями танго підшов,/ І дивний птах сіда мені на плечі.//*

Коли поет береться за перо, щоб вгамувати біль, годі чекати на штучність чи нещирість. Так не буває... Біль вгамовують або ще більшим боєм, або ж високою і щирою Любов'ю. В інше людина просто не вірить...

Поетка стає отим провідником, що передає до іншого серця струм високого наповнення емоціями. Вона не дозує їх, не видає частками... Її збірка наскрізно просякнута ними. Як професійна акторка вона вміло доносить ці емоції до самої суті людської душі. Переконайтесь:

*Напнула б я вітрильник свій –
Зламала буря щоглу.
І сліз немає вже з-під вій,
Не плачу і не стогну.*

*Та тільки в грудях біль не щез,
Стискає серце дико!
Без тебе знов, без тебе, без!..
...я засинаю з криком.*

Як вагомо і самотньо. Людина, яка витримує таку душевну напругу, здатна на найглибші почуття. І ти віриш цій поезії, бо розумієш, що то «засинати з криком».

Львівська письменниця Ольга Кіс у передмові до збірки дуже точно визначила: «В поезії Ольги Бакус навдивовижу гармонійно поєднані взірці показової театральності («виходить світло білим Арлекіном») із пограничною відвертістю, коли собі не залишаєш нічого. Її інтимна лірика елегантна як сама поетка. Подекуди, здається, вона жонглює кульками болю так майстерно, що хочеться зазнати цього щемного почуття ще раз: «В солодке, тепле,

весняне/ Пірнаю ложе.../ Прошу, не відпускай, мене!/ Наснишся може.../» [с.4]. Ну, як вам сюжет? Просто, зрозуміло... і щемно.

Друга складова успіху молодої поетки – висока художня образність. Її образи оригінальні, самобутні, а ще надзвичайно зримі. Пані Ольга творить їх із великою енергетикою душі, закладаючи в кожний із них емоцію. А тому і сприймаються вони як невеличкі психологічні мініатюри: *«пострижені на вулиці дерева вже не танцюють з вітром за вікном»*; *«посапує в подушку сміх малечі...»*; *«далекий поїзд доганяє літо»*.

Метафоричний ряд у віршах Ольги Бакус надзвичайно різноманітний. Вона творить метафору легко і самобутньо, поєднуючи зримий пейзаж із абсолютно непередбачуваною емоцією. Для прикладу: *«скидає літо з ніг свої сандалі»*; *«сонце в морі запалило свічкою одне вітрило!»*; *«хурделить вітер довгі гами...»*; *«ліхтарі непорушно моляться до Бога»*. Відчуваєте смак зрілого поетичного рядка?

Пані Ольга, маючи вишукану фантазію, вдається і до творення оригінальних епітетів: сніг у її віршах – *«тихий, здивований»*; дощ – *«впертий, бісерний»*; поезія – *«нічна, саксофонна»*... і цей перелік можна продовжувати.

Вражають своєю оригінальністю і порівняння, до яких поетка вдається у своїх віршах. Переконайтесь: *«Цей вітер, мов двірник, мете дороги»*; *«дерева, як руді сонця»*; *«величні крони зрізаних дерев, дощем намокли, мов скляні фужери»*; *«я дні, мов коштовності, гублю»*.

Мелодика кожного вірша особлива, з подекуди збитим ритмом, як збивається подих при сильному емоційному збудженні. Ота вроджена ритмомелодика, що живе в душі поетки, дозволяє їй легко і просто варіювати ритмікою вірша. А ще витончене відчуття слова... Поетка відчуває його вже на фонетичному рівні. Для прикладу: *«Чи побачу, чи лиш сон це?/ Обпалила свічка сонце»*; *«це була всього лиш гра. Ра-ра-ра»*; *«застигли крони у місячній короні»*. Пані Ольга дуже вміло послуговується алітераціями: *«Я вам несучу, радість і сум...»*; *«замерзлі квіти і кроки сховалися в кригу»*; *«біль не щез, без тебе знов, без тебе, без!..»*

Тематично перша збірка поетки різнопланова. Вибагливий поетичний гурман знайде у книзі і сповідальну поезію, і феєричні пейзажні замальовки, настроєву лірику, посвяти, пісенні мотиви, рефлексії, вірші для дітей. Але домінує у книзі (і це цілком виправдано) інтимна лірика. Вона багатогранна, чуттєва, психологічно вмотивована, а що головне – чесна і щира... Її хочеться впускати до серця, жити нею, кохатися в ній...

Окремо хочеться зупинитися на художньому оформленні книги. У збірці вміщено 10 картин відомого львівського художника Нестора Бордуна. Це – самостійні художні роботи, але вони органічно вплелися в мистецьку концепцію книги. Вони співзвучні віршам Ольги Бакус. Співзвучні за художнім баченням і сприйняттям світу, за естетикою мислення, за колоритом світовідтворення. Можливо, ця співзвучність досягалася роками спільного

життя поетеси і художника. Адже пані Ольга була і лишається головною героїнею багатьох Несторових полотен. А він знаходить у її віршах щемливі миттєвості їхнього кохання. У них виростають двоє чудових синів – Роман і Устим – найкращий витвір їхнього художнього і людського таланту. Саме тому так органічно і поєдналися два види мистецтва у одній книзі.

Від усього серця вітаю пані Ольгу із вдалим поетичним дебютом і бажаю їй творчої наснаги, а її книзі чуттєвого і вдумливого читача. Чекаємо на продовження...

Олександр ЗАБАРНИЙ,
декан філологічного факультету
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Літературний
ЧЕРНІГІВ*На вашу книжкову полицю*

Брик О.Г. Марево кохання. Роман – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 232 с.

У романі «Марево кохання» відомий український письменник Олексій Брик досліджує тему кохання в житті людини. Він проектує теорію на практиці буття, що дає змогу яскраво побачити неминучі розбіжності намірів і їхнє здійснення.

Непрості морально-етичні проблеми в житті людей: кохання і зрада, підступність і корисливість, брехня, нещирість і, нарешті, «прозріння» яскраво й правдиво змальовані автором. Через складні випробування проходять головні персонажі твору.

Роман написаний цікаво й динамічно, він спонукає до серйозних роздумів над людською сутністю, над зародженнями і вмираннями високих почуттів.

Сюжет твору привертає увагу самотністю персонажів, динамікою, несподіваною розв'язкою і психологізмом.

Книга адресована широкому колу читачів.

Брик О.Г. На крилах Пегаса. Мемуари. – Чернігів: Десна Поліграф, 2015. – 176 с.

У книзі «На крилах Пегаса» відомий український письменник Олексій Брик описує свої знайомства, листування, зустрічі й дружбу з багатьма українськими письменниками. Поціновувачі красного письменства завжди цікавляться епізодами з життя улюблених авторів, тому книга мемуарів Олексія Брика, до якої увійшли нариси про творців сучасної української літератури, буде цікавою широкому колу читачів.

Сюжети нарисів привертають увагу самотністю персонажів та динамікою розповіді, несподіваною розв'язкою подій і психологізмом.

Ткач Л.Ю. Кришталева роса. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2015. – 144 с.

До нової поетичної збірки Лариси Ткач «Кришталева роса» увійшли вірші, написані переважно останнім часом. Багато поезій навіяні тривожним сьогоднішнім, авторка досліджує вічні теми добра, справедливості, а також прагне зрозуміти і осмислити загадкову сутність людини, швидкоплинність людського буття.

Один із чотирьох розділів книги присвячений образу матері – вічному уособленню безкорисливої любові й відданості.

У книзі також уміщено поетичні переклади автора з інших мов.

Поезія Лариси Ткач наповнена ніжністю і любов'ю до рідного краю, природи, матері, до всього живого на землі та відзначається тонким ліризмом, щирістю, не-підробленими почуттями й переживаннями.

Сушко М.Ф. Де тебе носило... Сатира і гумор. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2015. – 112 с.: 8 с. іл.

До книжки увійшли розповіді ліричного героя оповідань Олексія Бальми, а також спогади автора.

Літературний
ЧЕРНІВЬ *На першій сторінці обкладинки*

ТРІУМФАЛЬНА БРАМА В НОВГОРОДІ-СІВЕРСЬКОМУ

Тріумфальна брама в Новгороді-Сіверському — пам'ятка архітектури національного значення. Побудована в 1786 році. Ймовірно автором проєкту є архітектор Джакомо Кваренгі. Це єдиний на Чернігівщині зразок архітектури класицизму подібного типу.

У 1782 році внаслідок адміністративно-територіальних змін місто Новгород-Сіверський отримує нове значення. Колишню Гетьманщину було

розподілено на три намісництва: Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське. Новгород-Сіверський фактично стає центром Північної Гетьманщини – Новгород-Сіверського намісництва. У 1787 році імператриця Катерина II планувала здійснити подорож на південь України. Планувалося, що вона відвідає Новгород-Сіверський. Місцева громада почала активно готуватися до зустрічі імператриці. У підготовці зустрічі брали участь як світські, так і духовні діячі. Організацією зустрічі імператриці займалися повітовий пред-

водитель дворянства, письменник Опанас Лобисевич, губернатор Олександр Бібіков та інші. Передбачалося, що на честь Катерини II при в'їзді до Новгород-Сіверського буде збудовано дерев'яну Триумфальну браму. Але грошей, пожертвуваних знаттю намісництва, вистачило на спорудження кам'яної брами. 22 січня 1787 року Катерина II прибула до Новгород-Сіверського, вїхала вона у місто через кам'яну браму. Імператриця була вражена таким урочистим прийомом і на знак вдячності виділила кошти на відновлення Спасо-Преображенського собору.

Цегляна арка має один проїзд напівкруглої форми. Цю архітектурну споруду флангують пропорційні пілони з двоколонними портиками іонічного ордера. Увінчує споруду горизонтальний розкріпований аттик. На пілонах між колонами на овальних щитах розміщені герби міст, що входили до складу тодішнього Новгород-Сіверського намісництва – Мглин, Конотоп, Глухів, Кролевець, Сураж, Погар, Нове Місто, Стародуб, Сосниця, Короп. Герб самого Новгород-Сіверського знаходиться зверху арки у центрі в ліпному картуші. Завершують колони капітелі з двома завитками. У внутрішніх частинах проїзду симетрично розташовані великі ніші. Стіни споруди муровані з цегли на вапняному розчині, потиньковані й пофарбовані в традиційні класицистичні кольори: білий та жовтий.

Споруда брами постраждала під час Другої світової війни. Були проведені реставраційні роботи, завдяки чому ця архітектурна пам'ятка і сьогодні прикрашає місто, нагадуючи про добу історичного розквіту Новгород-Сіверського. Це – унікальна меморіальна споруда стилю високого класицизму в Лівобережній Україні.

Мар'яна КОВАЛЬЧУК

Літературний
ЧЕРНІГІВ
Дзвени, наша пісня

ПІСНЯ – ДУША НАРОДНА

Уже чверть століття добігає, як постала українська незалежна держава. Змінюються уряди, міністри культури, а все частіше чуються із різних ЗМІ тривожні нарікання на засилля низькопробної російської попси. І, на жаль, все рідше звучить в телерадіоефірі українська пісня, та і в концертних залах по суті те ж саме. А люди пишуть прекрасні, високохудожні українські пісні, які могли б стати, та що – могли б?! – повинні б бути гідним продовженням визнаних усім світом, неповторно-чарівних пісенних скарбів українського народу, та не знають, як пробитись із ними на сцени державних закладів культури і в радіотелефір.

Один із таких людей – нам земляк, чудовий композитор Микола Ведякін. Його твори вже друкувалися в «Літературному Чернігові». Якось у розмові зі мною він дуже емоційно висловився про одну пісню: «А яка ж це красива мелодія!»

На що я зауважив: «Мелодія дуже гарна, правда, а слова нікудишні. Нема в них поезії, а без неї – пісня не має душі».

Я дав йому «Село в терновому вінку» Дмитра Іванова: «Ось тут ти знайдеш живу, колоритну, повнокровно пульсуючу поезію, бери, почитай».

Я не мав на увазі, що Микола напише музику на вірші знаного поета. Колись чув, що вірші Іванова не лягають в нотний ряд. На щастя це був міф. І Микола розвіяв його в пух і прах. Невдовзі ним було створено низку чудових мелодій на вірші Дмитра Йосиповича. Одну з них пропонуємо читачам нашого журналу.

Микола ЛЕЛЮК

Слова Д. Іванова

КОЛИСКОВА

Музика М. Ведякіна

Мі - сьць на не - бі мов ски - боч-ка ли - ні а нав-кругицьо - го зі-рок ці-лий рік

вже за-си-на - є у ха - ти на спи - ні із ді-точ-ка - ми ле-ле - ка ста-рий

вже за-си-на - є у ха - ти на спи - ні із ді-точ-ка - ми ле-ле - ка ста-рий

вже за-си-на - є у ха - ти на спи - ні із ді-точ-ка - ми ле-ле - ка ста-рий

Місяць на небі – мов скибочка дині,
А навкруг нього – зірок цілий рій.

Вже засинає у хати на спині (двічі)
Із діточками лелека старий.

Люляє вечір кущі волохаті,
Розгомонілись в траві цвіркуни,

І причаїлися побіля хати (двічі)
Досі ніким ще не бачені сні.

А над колодязем – срібним озерцем
В місячнім сяйві, неначе в муці,

Мовби дідусь, що на костур обперся, (двічі)
Став журавель із відром у руці.

...Пестить вітрець пелюстки матіоли,
Тихо дрімає стодола стара...

Люленьки-люлі, – шепочуть тополі. (двічі)
Спатки малесеньким діткам пора.

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 2 (74) 2016 р.

Комп'ютерна верстка
Олени Журко

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки в електронному
варіанті (на дисках) з обов'язковим роздрукуванням.

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефони: 95-40-26, 95-10-37

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 21.06.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 12,0
Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. № 0011. Тираж 500 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-661

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

